

Електронне
наукове видання

ISSN 2617-572X
DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10

«ПУБЛІЧНЕ
АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА НАЦІОНАЛЬНА
БЕЗПЕКА»

№ 10(40) / 2023

**Електронне наукове видання
«ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»**

**Electronic scientific publication
«PUBLIC ADMINISTRATION
AND NATIONAL SECURITY»**

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

№ 10 (40)

Київ 2023

ББК 66.061.43
УДК 351
П88

Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека» зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; Google Scholar; ResearchBib; Electronic Journals Library; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включено до Переліку наукових фахових видань
МОН України (категорія Б) з державного управління (спеціальність 281),
на підставі Наказу Міністерства освіти та науки України
№ 358 від 15.03.2019.

У виданні опубліковані наукові статті з висвітленням теоретичних та практичних аспектів у сфері публічного управління та національної безпеки. Для наукових працівників, викладачів, студентів, фахівців у сфері національної безпеки, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2023
© Електронне наукове видання
«Публічне адміністрування
та національна безпека», 2023

ISSN 2617-572X Elektronne naukove vidannâ "Publîčne adminîstruvannâ ta nacional'na безпека"

Редакція
Головний редактор

Головний редактор — **Романенко Євген Олександрович**, доктор наук з державного управління, професор, проректор з наукової роботи Національного авіаційного університету, академік Української Технологічної Академії, академік Міжнародної Кадрової Академії та Академії наук публічного управління, Заслужений юрист України (Київ, Україна)

Заступники головного редактора

Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, професор, академік Академії будівництва України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Жукова Ірина Віталіївна — кандидат наук із державного управління, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», виконавчий директор президії громадської організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Редакційна колегія

Арошидзе Паата — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Державного університету імені Шота Руставелі (Грузія)

Ахметова Лайла Сейсембековна — професор політології, доктор історичних наук, професор кафедри ЮНЕСКО, міжнародної журналістики і медіа в суспільстві факультету журналістики Казахського Національного університету (КазНУ) ім. аль-Фарабі (Казахстан)

Бурик Зоряна Михайлівна — доктор наук з державного управління, старший викладач кафедри регіонального управління та місцевого самоврядування Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)

Гечбаія Бадрі Нодаровіч — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія)

Гурковський Володимир Ігорович — доктор наук з державного управління, старший дослідник, професор кафедри інформаційної політики та цифрових технологій Національної академії державного управління при Президентові України, перший заступник директора ВГО «Центр дослідження проблем публічного управління» (Київ, Україна)

Гвожджевiч Сильвія — кандидат наук, кафедра адміністрації та національної безпеки Державної професійної вищої школи ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща)

Дегтяр Андрій Олегович — завідувач кафедри менеджменту та адміністрування Харківської державної академії культури Міністерства культури України, доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України (Харків, Україна)

Дегтяр Олег Андрійович — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)

Драган Іван Олександрович — доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, професор кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування Житомирського державного технологічного університету МОН України (Житомир, Україна)

Іваницька Ольга Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри теорії та практики управління Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)

Кіслов Денис Васильович — доктор наук з державного управління, доцент, академік Української академії наук, Академік Національної Академії наук вищої освіти України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Козаков Володимир Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державної політики та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентові України (Київ, Україна)

Кринична Ірина Петрівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Дніпро, Україна)

Мідельський Сергій Людвигович — професор, Академік, Президент Регіональної Академії Менеджменту (Казахстан)

Мотренко Тимофій Валентинович — доктор філософських наук, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, Академік Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)

Новак-Каляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)

Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Радченко Олександр Віталійович — доктор наук з державного управління, професор, професор Університету Яна Длугоша в Ченстохові (Польща)

Ромат Євгеній Вікторович — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри маркетингу та реклами Київського національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Ситник Григорій Петрович — доктор наук з державного управління, кандидат технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

Сурай Інна Геннадіївна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президентові України (Київ, Україна)

Кухарчук Петро Михайлович — кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (Житомир, Україна)

Шмагун Антоніна Вікторівна — кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (Київ, Україна)

Якимчук Аліна Юріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)

Яровой Тихон Сергійович — кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Агнешка Кістер — доцент, доктор наук, Факультет економіки, Університет Марії Склодовської Кюрі (Польща)

Недбалек Карел — доктор філософії (PhD) в галузі права, доцент, професор Європейського професійного докторату, MBA, адвокат (Чехія)

ЗМІСТ

ДОСЛІДЖЕННЯ, РОЗРОБКИ, ПРОЕКТИ З ПИТАНЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

- Магомедов Андрій Омарович**
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ 9
- Найдьон Юліана Олегівна, Кошманов Миколай Олександрович**
ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В СИСТЕМІ СЛУЖБОВОЇ ЛОГІСТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 17
- Соколовський Сергій Сергійович**
ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УКРАЇНІ:
ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ 28

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- Бурик Мирослав Мирославович, Лебедченко Віра Віталіївна**
МЕТОДИ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ
ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ 35
- Коваль Яна Сергіївна**
МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ В УМОВАХ
ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 42
- Яремко Ірина Ігорівна**
СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 51

РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

- Кухарчук Петро Михайлович**
АДМІНІСТРУВАННЯ АСПЕКТАМИ МОНІТОРИНГУ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я:
АНАЛІЗ ПОТРЕБ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД 57
- Кухарчук Петро Михайлович, Коврігіна Лілія Михайлівна**
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ (РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ) 61

ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

- Марухленко Оксана В'ячеславівна**
КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ 68
- Адамович Ірина Валентинівна, Лесик Олексій Васильович**
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ 73

Криштанович Мирослав Франкович ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ КАРДІОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ.....	78
Поважук Олена Петрівна ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У ДЕРЖАВНІЙ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	83
Семко Майя Іванівна ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ.....	88

CONTENTS

RESEARCH, DEVELOPMENT, PROJECTS ON PUBLIC ADMINISTRATION AND ADMINISTRATION

- Magomedov Andriy**
STATE REGULATION OF POST-WAR ECONOMIC RECOVERY 9
- Naidon Yuliana, Koshmanov Mykolai**
EDUCATION OF PATRIOTISM IN THE SERVICE LOGISTICS SYSTEM NATIONAL IDENTITY
AND NATIONAL SECURITY OF UKRAINE..... 17
- Sokolovskyi Serhii**
PROJECT APPROACH AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF MEDICAL
REHABILITATION IN UKRAINE: PUBLIC ADMINISTRATION ASPECT..... 28

ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ENTITIES

- Buryk Myroslav, Lebedchenko Vira**
METHODS OF INFLUENCE ON THE ECONOMIC SECURITY OF TERRITORIAL
COMMUNITIES IN THE CONDITIONS OF MILITARY ACTIONS..... 35
- Koval Yana**
MECHANISM OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE NATIONAL ECONOMY
IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION 42
- Yaremko Iryna**
MODERN TOOLS OF STRATEGIC MANAGEMENT AS A MEANS OF INCREASING
THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE 51

REGIONAL MANAGEMENT AND LOCAL SELF-GOVERNMENT

- Kukharchuk Petro**
ADMINISTRATION OF ASPECTS OF MONITORING IN THE HEALTH CARE SYSTEM:
ANALYSIS OF THE NEEDS OF TERRITORIAL COMMUNITIES 57
- Kukharchuk Petro, Kovrihina Liliia**
PUBLIC MANAGEMENT OF THE EDUCATION SYSTEM (REGIONAL ASPECT)..... 61

FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS

- Marukhlenko Oksana**
CLUSTER APPROACH AS A PUBLIC POLICY TOOL 68
- Adamovych Iryna, Lesyk Oleksii**
PUBLIC MANAGEMENT OF THE FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE
IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS 73

Kryshtanovych Myroslav CHARACTERISTICS OF STATE MANAGEMENT OF THE SYSTEM OF CARDIOLOGICAL CARE IN UKRAINE	78
Povazuk Olena FORMATION OF CLUSTER ADMINISTRATION IN THE STATE STRATEGY OF REGIONAL DEVELOPMENT.....	83
Semko Maya PUBLIC MANAGEMENT OF CULTURE IN UKRAINE	88

УДК 330.84.101

Магомедов Андрій Омарович

*кандидат історичних наук,
здобувач кафедри історії та культури України
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

Magomedov Andriy

*Candidate of Historical Sciences,
Applicant of the Department of History and Culture of Ukraine
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav*

ORCID: 0000-0001-5919-2340

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10-9397

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ STATE REGULATION OF POST-WAR ECONOMIC RECOVERY

ДОСЛІДЖЕННЯ, РОЗРОБКИ, ПРОЕКТИ З ПИТАНЬ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Анотація. Вступ. Держава існує для захисту прав і свобод людини, для регулювання розвитку суспільства та економіки, адже це основні важелі за допомогою яких країна може функціонувати та економічно конкурувати. Саме від стратегії державного регулювання економіки, залежить розвиток та функціонування держави. Уже зараз, в період воєнного стану на території України, потрібно мати чітку стратегію повоєнного відновлення економіки, врахувавши всі проблеми та прогалини, дослідити міжнародний досвід та його впровадження в умовах глобалізації. Необхідним вектором розвитку є вивчення та надання загальнотеоретичної характеристики основним засадам та методам державного регулювання економіки повоєнного періоду. Реальність показує, що Донецька, Луганська, Херсонська, Харківська, Київська, Сумська, Чернігівська та Запорізька області потребують залучення значних коштів для відбудови та відновлення інфраструктури та економіки у повоєнний період. Тільки державне регулювання, прозоре нормативне закріплення, чітка стратегія може вирішити проблемні питання, які виникають на шляху відбудови та розвитку України, не тільки на тимчасово окупованій зараз території, а по всій країні. Проблема скорочення робочих місць, виїзд громадян за межі держави, нагально впливають на її розвиток та ефективне функціонування та відновлення.

Мета. Метою статті є розкриття загальних напрямів економічної політики і механізмів їх впливу на ефективне функціонування країни, обов'язково врахувати передовий міжнародний досвід та здійснити узагальнення й систематизацію досліджень, їх впровадження в нашій державі.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: наукові праці фахівців, сучасна міжнародна нормативна база, що досліджує державне регулювання повоєнного відновлення економіки. При написанні статті використано системний метод, структурно-функціональний метод, прийоми логічного методу, а саме: індукція, аналіз, дедукція, а також синтез, метод юридичної статистики, юридичного моделювання.

Результати. У результаті проведеного дослідження подано ряд теоретичних узагальнень, пропозицій і практичних рекомендацій, врахувавши думки вчених які також вивчали актуальні проблеми. Опрацьовано досвід європейських країн у побудові гієвої системи результативних рішень, досліджено проблемні питання державного регулювання та запропоновано створення контролюючого органу щодо розподілу міжнародних коштів, до якого б входили іноземні партнери, які б здійснювали контроль надходжень та розподілу фінансів для України самостійно. Розроблено алгоритм реалізації державної стратегії фінансової допомоги Україні для повоєнного відновлення економіки.

Перспективи. Аналіз створення програми державного регулювання повоєнного відновлення економіки, формування певної стратегії розвитку, враховуючи міжнародний досвід та певні ризики є першою сходинкою до залучення міжнародних інвестицій та відновлення економіки держави є основним та необхідним напрямом для нашої країни, адже проблеми, які виникають сьогодні у нашій державі необхідно вирішувати на глобальному рівні.

Ключові слова: повоєнне відбудова, економічний розвиток, актуалізований план, геокуповані території, національна економічна стратегія, міжнародна технічна допомога, державна політика, стейкхолдери.

Summary. Introduction. The state exists to protect human rights and freedoms, to regulate the development of society and the economy, because these are the main levers with the help of which the country can function and compete economically. The development and functioning of the state depends on the strategy of state regulation of the economy. Even now, during the period of martial law on the territory of Ukraine, it is necessary to have a clear strategy for the post-war recovery of the economy, taking into account all the problems and gaps, to study the international experience and its implementation in the conditions of globalization. A necessary vector of development is the study and provision of a general theoretical characterization of the basic principles and methods of state regulation of the economy in the post-war period. Reality shows that Donetsk, Luhansk, Kherson, Kharkiv, Kyiv, Sumy, Chernihiv. and Zaporizhia regions need to attract significant funds for the reconstruction and infrastructural restoration of and economy in the post-war period. Only state regulation, transparent regulatory consolidation, and a clear strategy can solve problematic issues that arise on the path of reconstruction and development of Ukraine, not only in the currently temporarily occupied territory, but throughout the country. The problem of the reduction of jobs, the departure of citizens outside the borders of the state, has an urgent impact on its development, effective functioning and recovery.

Purpose. The purpose of the article is to reveal the general directions of economic policy and the mechanisms of their influence on the effective functioning of the country, it is necessary to take into account the best international experience and carry out the generalization and systematization of research, their implementation in our country.

Materials and methods. The materials of the research are: scientific works of specialists, modern international regulatory framework investigating state regulation of post-war economic recovery. When writing the article, the system method, the structural-functional method, the techniques of the logical method were used, namely: induction, analysis, deduction, as well as synthesis, the method of legal statistics, legal modeling.

Results. As a result of the conducted research, a number of theoretical generalizations, proposals and practical recommendations were presented, taking into account the opinions of scientists who also studied current problems. The experience of European countries in building an effective system of effective solutions was elaborated, the problematic issues of state regulation were investigated, and the creation of a control body for the distribution of international funds was proposed, which would include foreign partners who would independently control the receipts and distribution of finances for Ukraine. An algorithm for the implementation of the state strategy of financial assistance to Ukraine for post-war economic recovery has been developed.

Discussion. The analysis of the creation of a program of state regulation of post-war economic recovery, the formation of a certain development strategy, taking into account international experience and certain risks, is the first step towards international investment attraction and restoring the state's economy is the main and necessary direction for our country, because problems that arise today in our state must to decide on a global level.

Key words: post-war reconstruction, economic development, updated plan, de-occupied territories, national economic strategies, international technical assistance, state policy, stakeholders.

Постановка проблеми. Проблемним питанням в Україні залишається повоєнне відновлення економіки, адже необхідність залучення міжнародних інвестицій є дуже важливим і саме від державного регулювання, стратегії розвитку країни залежить фінансування та відновлення нашої держави. Збитки, які завдала нам країна-агресор Росія є величезними, як для людей, яким довелося відчувати «біль війни» особисто, так і для суспільства в цілому, але тільки згуртувавшись всередині країни і за її межами, ми зможемо вирішити нагальні завдання, залучивши міжнародних партнерів, врахувавши зарубіжний досвід, для уникнення прогалин в державному регулюванні відновлення економіки. Стаття присвячена саме напрямкам ефективного відновлення економіки України у глобальному вимірі.

Метою статті є сформулювати теоретичні напрями щодо ефективного механізму державного регулювання повоєнного відновлення економіки. Необхідним завданням є дослідження досвіду зарубіжних держав, важливим є виявлення проблемних питань державного регулювання та внесення пропозицій щодо їх вирішення, також необхідною є розробка державної стратегії фінансової допомоги Україні для повоєнного відновлення економіки.

Матеріали і методи. Матеріал дослідження — сучасна міжнародна нормативна база, що досліджує державне регулювання повоєнного відновлення економіки, проаналізовані наукові праці фахівців (Амбросов В. [1], Баластрик Л. [2], Бурбело С. [3], Бородіна О. [4], Ємець В. [5], Мельникова О. [6], Назаркевич І. [7], Снігова О. [12] тощо). При написанні статті використано системний метод, структурно-функціональний метод, прийоми логічного методу, а саме: індукція, аналіз, дедукція, а також синтез, метод юридичної статистики, юридичного моделювання.

Виклад основного матеріалу. Державне регулювання повоєнного відновлення економіки є дуже важливим для України. У триваючій війні зі своїм екзистенційним супротивником — Росією, наша держава відстоює своє право на існування у ролі самостійного суб'єкта світової геополітичної реальності. Слушно зазначити, що її майбутнє залежить від внутрішньої та зовнішньої згуртованості людей всередині країни та міжнародних партнерів. Чітка стратегія повоєнного відновлення економіки, врахування проблем та прогалин, дослідження міжнародного досвіду та його впровадження в умовах глобалізації є ефективним планом для розвитку.

Вчені за останні роки активно досліджують питання відновлення та регулювання економічної діяльності державою. Наприклад, Мельникова О. розкриває основи й методи, зміст основних напрямів економічної політики держави і механізми їх впливу на ефективне функціонування країни [6]. Назаркевич І., провівши аналіз, у своїй монографії наводить думку Амбросова В. та вказує на те, що регулювання економіки означає цілеспрямовані процеси, які забезпечують зміну економічних явищ і підтримку їхніх зв'язків. Регулювання — одна з найважливіших функцій системи керування народним господарством на всіх його рівнях [1; 7, с. 56]. Зазначено, що регулювання зумовлене дією законів економічного розвитку й опирається на законодавчу базу, на відносини підприємств із бюджетом, на ціноутворення, на застосування заохочувальних стимулів і різних економічних санкцій [1; 7, с. 57]. Назаркевич І. проводить комплексне дослідження державного регулювання структурних змін в економіці України. Вчений визначає особливості його соціально економічного змісту. Розкриває теоретико-методологічні підходи до здійснення структурного реформування національної економіки. Значну увагу дослідник приділяє аналізу основних важелів та інструментів структурного регулювання економіки, як на національному, так і регіональному рівнях. Здійснює оцінку структурної трансформації економіки України в умовах високої волатильності економічних циклів. Обґрунтовано вибір пріоритетів структурного реформування української економіки на засадах сталого розвитку відповідно до національних інтересів [7]. Вищезазначені наукові роботи розкривають детальний аналіз державного регулювання економіки, тому проводячи дослідження, необхідно врахувати думки вчених.

Слушно зазначити, Баластрик Л. підкреслює, що за час війни економіка країни зазнала значних збитків: зросло безробіття до 24%, ВВП знизився на 28,2%, інфляція сягнула 26,6%. Прогнози на 2023 рік теж не втішають. Міжнародний валютний фонд дає стриманий прогноз зростання ВВП: за умови, що не буде розширена окупація території України — плюс 1%, при погіршенні ситуації — скорочення на 3%. Аналогічний показник дає Мінекономіки. Ключовими перешкодами для зростання ВВП у 2023 році залишаються: скорочення сукупного попиту від 10% до 20% через вплив населення за кордон (зараз в Європі перебувають 7,8 млн. українських біженців); низька стійкість енергетичної інфраструктури після масованих ракетних атак з боку Росії; зниження виробництва сільськогосподарської продукції (урожай зернових та олійних може впасти на 15–20%) та ін. Повоєнна транзитивна економіка повинна базуватися як на ринковому механізмі регулювання, так і на активному державному втручанні

(що гарантує населенню мінімальні соціальні стандарти) [2, с. 86]. Адже, дійсно, розкривши проблеми, які існують в Україні, слушно зазначити, що державне регулювання є вкрай важливим і має бути чітке планування повоєнного відновлення економіки.

Тому Програма відродження країни після війни має включати як економічні, так і соціальні складові: ефективну програму економічної реінтеграції біженців; програму структурної перебудови галузей економіки та фізичної відбудови зруйнованих промислових підприємств на інноваційній основі шляхом упровадження штучного інтелекту (продуктивність виробництва може збільшитися вдвічі); програма відтворення сільського господарства на основі біотехнологій (особливо у тваринництві на основі використання технології CRISPR/Cas9 — технології редагування геному) для поліпшення вітчизняних порід сільськогосподарських тварин з метою забезпечення повноцінними, якісними продуктами харчування; відбудова об'єктів соціальної сфери з широким застосуванням цифрових та комп'ютерних технологій, які відкривають нові перспективи у сферах охорони здоров'я, освіти, кібернетичної безпеки та інших [2, с. 86]. Як бачимо, чітке планування державою стратегії розвитку, врахування економічних та соціальних складових в комплексі є вагомим важелем для відновлення повоєнної економіки.

Ємець В. у своїх дослідженнях, проаналізувавши праці вчених, вказує, що політика держави в економічній сфері повинна брати до уваги прогалини ринку. Важливо розподіляти кошти, враховуючи прогалини та уникаючи їх [5, с. 52]. Напряму дирижизму, на думку вчених, об'єднує дві складові, а саме: конкуруючі фірми приватного характеру та розвиток економіки та його планування державою [13, с. 147; 5]. На думку Ємець В. в Україні необхідно створити Програму прискореного індустріального розвитку на довгий термін [5, с. 52].

Цікавою є думка Бурбело С., який наводить визначення актуалізованого плану, як сукупності дій та заходів, які мають бути здійснені органами влади та іншими стейкхолдерами з метою відновлення деокупованих територій та їх повернення до України. Повернення територій України відбувається воєнним шляхом, тому деокуповані території ОРДЛО неодмінно будуть знищуватися та мінуватися військовими РФ. Тому, зважаючи на ці жорсткі умови, наявність актуалізованого Плану повоєнних дій/заходів — логічної послідовності організаційних, економічних, правових заходів — дозволить Координаційному штабу з питань деокупованих територій, органам влади та іншим стейкхолдерами забезпечити мінімальний рівень якості життя населення на деокупованих територіях окремих районів Донецької і Луганської областей.

Зараз розпочато процедуру актуалізації Плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад з урахуванням Візії повоєнного відродження України. Слід зауважити, що початком реалізації Плану вважається день виходу ВСУ на державні кордони України з боку Донецької і Луганської областей. Актуалізований План має бути зосереджений на першому році, протягом якого слід здійснити або розпочати організаційні, економічні та правові заходи (must have) з метою встановлення кордонів територій з спеціальними обставинами розвитку та розроблення й запровадження там спеціальних економіко-правових механізмів господарювання [3, с. 93]. Варто зазначити, що Запорізька та Херсонська області також потребують відновлення та залучення значних коштів, зруйновані населені пункти необхідно відбудовувати, поля у аграрному секторі необхідно буде розмінувати, на що можуть бути потрачені роки, підприємствам необхідно буде відновлювати свою роботу.

Відновлення економіки залежить від декількох факторів. В історії зустрічаються успішні інструменти відбудови а саме: створення місць для працівників, інвестування, розвиток експорту тощо [4, с. 131]. Напрямки державного регулювання повоєнного відновлення економіки України наведено в (табл. 1).

Аналізуючи науковий матеріал, слушно зазначити, що наша держава повинна безпосередньо брати участь у розробленні та реалізації програми розвитку, враховуючи ризики та міжнародний досвід. Бородіна О. провела історичне дослідження та вивчила проекти підтримки зарубіжних країн у минулому. Вчена згадує План Маршалла (Європа), а також, План Доджа (Японія). Бородіна О. розкрила основні

проекти відновлення та розвитку держав та спробувала проаналізувати варіанти їх впровадження в Україні, враховуючи національні особливості та територіальне розміщення та варіанти дослідження того як вони будуть адаптовані, їх ефективність та результативність. Підтримуючи її думку, доречно зазначити, що законотворцям та вищим державним органам, при здійсненні державного регулювання, обов'язково необхідно враховувати теоретичні дослідження та здійснювати свою діяльність у сфері повоєнного відновлення економіки, врахувавши найкращий міжнародний історичний досвід для ефективного та швидкого розвитку держави, з метою уникнення прогалів [4, с. 131].

Микитенко В. та Худолей В. розглядали регіональну програму щодо впровадження енергоефективності у промисловій сфері [9].

Слід зазначити, що враховуючи специфічні та унікальні економічні, соціальні, геополітичні, обставини, в яких опинилася країна в даному військовому протистоянні, Україна повинна самостійно надавати пропозицію, міжнародним партнерам, плану повоєнного розвитку держави [4, с. 125]. Вважаємо було б доцільно створити контролюючий орган щодо розподілу міжнародних коштів, до якого б входили іноземні партнери, які б здійснювали контроль надходжень та розподілу фінансів для України самостійно. На нашу думку, така програма державного регулювання повоєнного відновлення економіки була б відкритою та прозорою для зарубіжних країн, які допомагають нашій країні. Така пропозиція є актуальною та важливою та потребує подальшого дослідження.

Слушною є думка Снігова О. про те, що розроблення стратегічного документу з економічної відбудови України потребує обов'язкової

Таблиця 1

Напрямки державного регулювання повоєнного відновлення економіки України

пп	Напрямки	Деталізація
1	НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ	(законодавче закріплення нормотворчої діяльності повоєнного відновлення економіки)
2	ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНИЙ	(залучення коштів, міжнародні інвестиції, розвиток експорту, партнерство)
3	АДМІНІСТРАТИВНИЙ	(розпорядче та контролююче регулювання повоєнного відновлення економіки, підвищення якості державного управління)
4	ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ	(організація ринкового середовища з відбудови та реконструкції житлового фонду, відновлення природного середовища, відродження промислового сектору, відбудови інфраструктури, відродження промислового сектору, підтримка малих і середніх підприємств)
5	СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИЙ	(створення нових робочих місць, також для інвалідів, реабілітація постраждалих, відновлення соціальної інфраструктури та сфери соціальних послуг)
6	ІНФОРМАЦІЙНИЙ	(організація соціокультурного середовища (з єдиною метою розвитку повоєнної економіки держави, з цінностями та інтересами згуртованості)
7	ОБОРОННИЙ	(виробництво потужностей та організація державних замовлень для покращення обороноздатності держави)

Джерело: авторська розробка

концептуалізації процесу та чіткого бачення післявоєнної моделі економічного розвитку країни як цільового орієнтира. Незважаючи на наявність чисельних проєктів Планів заходів з відбудови України, окреслене чітке бачення повоєнної економічної моделі розвитку України відсутнє. Рамковими умовами побудови післявоєнної моделі економічного розвитку є ті, що гарантують ефективність економіки у ринковому просторі та можливість бути конкурентоспроможними за межами країни. На створення моделі розвитку України впливають Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, захист національних інтересів в енергетичній та економічній сферах та Угоди про асоціацію Європейського Союзу. Для окреслення стратегічного бачення післявоєнного економічного розвитку України пропонувані цільовими характеристиками моделі є такі, що відбивають засади промислового розвитку країн ЄС: розбудову країни з конкурентоспроможною та стійкою економікою, яка має сильні самодостатні регіони та громади, спроможні до саморозвитку та конкурентоспроможну промисловість як основу інклюзивного соціально-економічного розвитку України. Це передбачає розроблення заходів державної політики, що враховують ключові характеристики нової промислової політики ЄС та передбачатимуть: цифровізацію виробничих процесів, впровадження процесів декарбонізації економічної діяльності, забезпечення безпеки та локалізацію, технологічну безпеку для виробництва та розбудову суспільства високих компетенцій. Необхідність концептуального бачення процесу є обов'язковим елементом стратегічного планування. Це дозволить не лише визначити способи досягнення стратегічних цілей та механізми перетворення соціально-економічної системи країни у процесі післявоєнного відновлення, що мають багаторівневий характер, а й дасть можливість усім потенційним стейкхолдерам процесу оцінити власні можливості та визначитися з інвестиційними позиціями [12, с. 22].

Смець В. пропонує «План відродження», який потребує певної організаційної архітектури, яка б створювала контур для широкого залучення європейських та іноземних інститутів, підприємств і організацій до вирішення комплексних завдань структурної перебудови на національному, регіональному та муніципальному рівнях. Основними завданнями «Плану відродження» є: формування середовища для розвитку конкурентоспроможних виробництв, а також створення умов для самореалізації людського капіталу в країні; модернізація державних активів з метою їх долучення до європейських виробничих ланцюгів; створення умов для стимулювання приватних інвестицій у розвиток високотехнологічного виробництва в Україні. Ключові елементи організаційної архітектури модернізації економіки України: фінансова компанія

спеціального призначення «Європейський фонд модернізації України», яка співфінансуватиметься країнами-членами Європейського Союзу. Основним завданням цього фонду буде визначення пріоритетів індустріального відновлення України та здійснення їх цільового фінансування шляхом надання кредитів та грантів за рахунок власних ресурсів, а також шляхом сприяння залученню стратегічних інвесторів на умовах співфінансування проєктів розвитку. Серед основних завдань «Європейського фонду модернізації України» також буде пошук варіантів включення українських виробників до європейських виробничих ланцюгів та проведення консультацій з представниками європейського бізнесу. Для цільового використання залучених від ЄС коштів пропонується долучення до процесів реалізації «Плану модернізації» спільного україно-європейського комерційного банку, у акціонерному капіталі якого більша доля буде належати європейським партнерам. Також пропонується забезпечити призначення представників європейського істеблшменту на посади радників українських посадовців, відповідальних за використання європейських коштів [5, с. 54]. Зазначена пропозиція, потребує уваги та втілення в Україні.

Безпосереднім пошуком підрядників для реалізації проєктів за європейські кошти займатиметься проєктний офіс «Європейського фонду модернізації України» спільно з представниками органів центральної та місцевої влади України. У контексті згаданої раніше Програми та «Плану відродження» включатиме: розвиток високотехнологічних напрямків, зокрема, вбудовування українських високотехнологічних виробничих потужностей, за умови їх модернізації і включення до виробничих ланцюгів ЄС. Серед потенційних галузей, які можуть співпрацювати з європейськими виробниками, є такі: авіаційна; космічна тощо. Наприклад, Україна вже створила Альянс оборонних індустрій. На форумі були присутні понад 30 держав (252 оборонні компанії). Також внаслідок співпраці акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» з німецьким оборонним концерном Rheinmetall почало свою роботу спільне підприємство, ТОВ «Рейнметал — Українська оборонна промисловість». Зараз планується створення в нашій державі спеціального Оборонного фонду. Тісна співпраця з іншими державами є дуже важливою для розвитку країни у майбутньому. Взаємодія на центральному рівні передбачає залучення фінансових ресурсів та консалтингової допомоги для оновлення виробничих потужностей електричних станцій (зокрема АЕС) з акцентом на впровадження більш ефективних технологій виробництва. Необхідним є залучення організаційних та фінансових ресурсів для відновлення залізничної, енергетичної та транспортної інфраструктури (сфера відповідальності центральних органів

влади); відновлення комунальної транспортної, енергетичної та ЖКХ інфраструктури на місцевому рівні; покращення дорожньої інфраструктури на рівні окремих населених пунктів. Для реалізації завдань у сфері розвитку енергетики та інфраструктурних проектів необхідна реалізація моделі державно/комунально-приватного партнерства, створення спільних підприємств, а також залучення цільового фінансування через механізми емісії облігацій центральною та місцевою владою. Європейська сторона в обов'язковому порядку має бути розпорядником або співрозпорядником залучених коштів. Запропоновані сфери економіки відіграватимуть основну роль у процесі інтеграції економіки України до ЄС, а також стануть «ядром» економічного відновлення, розвитку та підтримання суверенітету України [5, с. 55].

Економічних змін та розвитку наша держава може досягти лише завдяки підтримці міжнародних партнерів. Залучення ресурсів, які можуть сприяти прогресу економіки держави є основним завданням для державних органів та суспільства в цілому [5, с. 56].

Проаналізувавши думки вчених та законодавство, доречно підкреслити, що стратегія є фундаментом для розробки державними органами нормативних документів та планів щодо розвитку економіки [10].

21 липня 2023 року була прийнята постанова Кабінету Міністрів, що регулює відносини, пов'язані з наданням компенсації за об'єкти нерухомого майна, які були пошкоджені через бойові дії [8], після набрання чинності Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 [13], затвердженням Законом України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX [11] а саме: об'єкт нерухомого майна не розташований на територіях, що відповідно до переліку територій, затвердженого Мінреінтеграції, включені до пункту 2 розділу I, на яких бойові дії не завершені на дату подання заяви, або до розділу II, на яких на дату подання заяви не завершено тимчасову окупацію; інформація про власність на зазначені об'єкти повинна бути у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно [8]. Законодавчо врегульована процедура компенсації за об'єкти нерухомого майна є важливим важелем

для державного регулювання повоєнного відновлення економіки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Здійснено теоретичне узагальнення й наведено нові шляхи розв'язання наукової проблеми, що проявляється у визначенні теоретико-правових засад державного регулювання повоєнного відновлення економіки. У результаті проведеного дослідження подано ряд теоретичних узагальнень, пропозицій і практичних рекомендацій, врахувавши думки вчених які також вивчали актуальні проблеми. Опрацьовано досвід європейських країн у побудові дієвої системи результативних рішень, досліджено проблемні питання державного регулювання та запропоновано створення контролюючого органу щодо розподілу міжнародних коштів, до якого б входили іноземні партнери, які б здійснювали контроль надходжень та розподілу фінансів для України самостійно, це б допомогло б подолати проблему відмивання коштів. На нашу думку, така програма державного регулювання повоєнного відновлення економіки була б відкритою та прозорою для зарубіжних країн, які допомагають нашій країні. Слушно зазначити, що пропозиція є актуальною та важливою і потребує подальшого дослідження. Розроблено алгоритм реалізації державної стратегії фінансової допомоги Україні для повоєнного відновлення економіки. Тільки чітке планування державою стратегії розвитку, врахування економічних та соціальних складових в комплексі може бути вагомим важелем для відновлення повоєнної економіки в умовах глобалізації. Законодавчо врегульована процедура компенсації за об'єкти нерухомого майна є складовою для державного регулювання повоєнного відновлення економіки. Донецька, Луганська, Херсонська, Харківська, Київська, Сумська, Чернігівська та Запорізька області потребують державного регулювання повоєнного відновлення економіки та значного залучення коштів. Нормотворчість та планування стратегії розвитку допоможе відновити повоєнну економіку держави на глобальному рівні. Відбудова України є однією з передумов підтримки миру та стабільності в Європі, тому Європейська сторона в обов'язковому порядку має бути розпорядником або співрозпорядником залучених фінансів та контролювати їх використання.

Література

1. Амбросов В. Ефективність використання факторів розширеного відтворення в аграрному секторі. *Економіка України*. 2009. № 4. С. 67–73.
2. Баластрик Л. Актуальні аспекти відродження економіки України. *Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. К., 2023. 125 с. С. 86. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf> (дата звернення: 17.11.2023).

3. Бурбело С. Актуалізований план повоєнних дій/заходів органів влади та інших стейкхолдерів із відновлення деокупованих територій ОРДЛО та їх реінтеграції в простір України. *Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. К., 2023. 125 с. С. 93. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf> (дата звернення: 17.11.2023).

4. Бородіна О., Ляшенко В. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 121–134.

5. Ємець В. Економічний розвиток у повоєнний період в Україні: загальні аспекти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 7–8. С. 51–56. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7-8_2022/11.pdf (дата звернення: 17.11.2023).

6. Мельникова О. Державне регулювання економіки: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти бакалаврського рівня спеціальності 051 «Економіка». Харків : ХНПУ. 2023. 105 с. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9914693e-2dd5-4a1b-bcc4-fed84c89ec69/content> (дата звернення: 17.11.2023).

7. Назаркевич І. Державне регулювання структурних змін в економіці України: проблеми та перспективи : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 356 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/Monohrafiia_Nazarkevych.pdf (дата звернення: 17.11.2023).

8. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо регулювання відносин, пов'язаних з наданням компенсації за об'єкти нерухомого майна, пошкоджені внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2023 р. № 858. *Верховна Рада України: вебсайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.11.2023).

9. Микитенко В., Худолей В. Цільові функціонали регіональної стратегії управління забезпеченням енергоефективності промисловості. Економіка природокористування і охорони довкілля : зб. наук. пр. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України. 2013. С. 41–48.

10. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179. *Верховна Рада України: вебсайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.11.2023).

11. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 17.11.2023).

12. Снігова О. Про необхідність концептуалізації повоєнної реконструкції економіки України. *Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. К., 2023. 125 с. С. 22. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf> (дата звернення: 17.11.2023).

13. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64. *Верховна Рада України: вебсайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 17.11.2023).

14. Cherlennyak I.I., Proskura V.F. and Shelemba M.M. Industry 4.0 Technology Challenges and Industrial Policy Tools: An Analysis of South Korea's Experience. *Scientific Bulletin of Uzhgorod University*. 2018. Vol. 2 (52). P. 144–156.

References

1. Ambrosov, V. (2009). Efektyvnist vykorystannia faktoriv rozshyrenoho vidtvorennia v ahrarnomu sektori [The effectiveness of the use of factors of extended reproduction in the agricultural sector]. *Ekonomika Ukrainy — Ukraine economy*, 4, 67–73 [in Ukrainian].

2. Balastryk, L. (2023). Aktualni aspekty vidrodzhennia ekonomiky Ukrainy [Current aspects of the revival of the economy of Ukraine]. *Mizhnarodnyi istorychnyi dosvid povoiennoi rekonstruktsii ekonomiky: uroky dlia Ukrainy: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii — International historical experience of postwar economic reconstruction: lessons for Ukraine: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. (p. 86). Retrieved from <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf> [in Ukrainian].

3. Burbelo, S. (2023). Aktualizovanyi plan povoiennykh dii/zakhodiv orhaniv vlady ta inshykh steikkholderiv iz vidnovlennia deokupovanykh terytorii ORDLO ta yikh reintehratsii v prostir Ukrainy [Updated plan of post-war actions/measures of authorities and other stakeholders for the restoration of the de-occupied territories of the ORDLO and their reintegration into the space of Ukraine]. *Mizhnarodnyi istorychnyi dosvid povoiennoi rekonstruktsii ekonomiky: uroky dlia Ukrainy: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii — International historical experience of postwar economic reconstruction: lessons for Ukraine: Proceedings of the International Scientific and*

Practical Conference. (p. 93). Retrieved from <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf> [in Ukrainian].

4. Borodina, O., & Lyashenko, V. (2022). Povoienne vidnovlennia ekonomiky: svitovi dosvid ta sprobа yoho adaptatsii dlia Ukrainy [Post-war recovery of the economy: world experience and an attempt to adapt it for Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy — Bulletin of economic science of Ukraine*, 1 (42), 121–134 [in Ukrainian].

5. Yemets, V. (2022). Ekonomichnyi rozvytok u povoienni period v Ukraini: zahalni aspekty [Economic development in the post-war period in Ukraine: general aspects]. *Investytsii: praktyka ta dosvid — Investments: practice and experience*, 7–8, 51–56. Retrieved from http://www.investplan.com.ua/pdf/7-8_2022/11.pdf [in Ukrainian].

6. Melnikova, O. (2023). Derzhavne rehuliuвання ekonomiky: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity bakalavrskoho rivnia spetsialnosti 051 “Ekonomika” [State regulation of the economy: educational and methodological guide for students of higher education at the bachelor’s level, specialty 051 «Economics»: electronic edition]. Kharkiv: KhNP U. Retrieved from <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9914693e-2dd5-4a1b-bcc4-fed84c89ec69/content> [in Ukrainian].

7. Nazarkevich, I. B. (2020). Derzhavne rehuliuвання strukturnykh zmin v ekonomitsi Ukrainy: problemy ta perspektyvy: monohrafiia [State regulation of structural changes in the economy of Ukraine: problems and prospects: monograph]. Lviv: LNU named after Ivan Franko. Retrieved from https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/Monohrafiia_Nazarkevych.pdf [in Ukrainian].

8. Pro vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy shchodo rehuliuвання vidnosyn, poviazanykh z nadanniam kompensatsii za obiekty nerukhomoho maina, poshkodzheni vnaslidok boiovykh dii, teroryshtychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 lypnia 2023 r. № 858 [On making changes to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the regulation of relations related to the provision of compensation for real estate objects damaged as a result of hostilities, acts of terrorism, and sabotage caused by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 21, 2023 No. 858]. *Verkhovna Rada Ukrainy: veb-sait — Verkhovna Rada of Ukraine: website*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

9. Mykytenko, V., & Khudoley, V. (2013). Tsilovi funktsionaly rehionalnoi stratehii upravlinnia zabezpechenniam enerhoefektyvnosti promyslovosti [Target functions of the regional management strategy for ensuring energy efficiency of industry]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia: zb. nauk. pr. — Economics of nature use and environmental protection: coll. of science pr.* Kyiv: DU IEPSR NAS of Ukraine, 41–48 [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy, vid 03 bereznia 2021 r. № 179 [On approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 3, 2021 No. 179]. *Verkhovna Rada Ukrainy: veb-sait — Verkhovna Rada of Ukraine: website*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%B-F#Text> [in Ukrainian].

11. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 24 liutoho 2022 r. № 2102-IX [On the approval of the Decree of the President of Ukraine “On the introduction of martial law in Ukraine”: Law of Ukraine dated February 24, 2022 No. 2102-IX]. *Verkhovna Rada Ukrainy: veb-sait — Verkhovna Rada of Ukraine: website*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> [in Ukrainian].

12. Snihova, O. (2023). Pro neobkhdnist kontseptualizatsii povoienni rekonstruktsii ekonomiky Ukrainy [On the need to conceptualize the post-war reconstruction of the economy of Ukraine]. *Mizhnarodnyi istorychnyi dosvid povoienni rekonstruktsii ekonomiky: uroky dlia Ukrainy: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii — International historical experience of postwar economic reconstruction: lessons for Ukraine: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. (p. 22). Retrieved from <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf> [in Ukrainian].

13. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 r. № 64 [On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 No. 64]. *Verkhovna Rada Ukrainy: veb-sait — Verkhovna Rada of Ukraine: website*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].

14. Cherlenyak, I. I., Proskura, V. F., & Shelemba, M. M. (2018). Industry 4.0 Technology Challenges and Industrial Policy Tools: An Analysis of South Korea’s Experience. *Scientific Bulletin of Uzhgorod University*, 2 (52), 144–156.

Найдьон Юліана Олегівна

доктор юридичних наук, доцент,

проректор з наукової роботи

Національна академія Служби безпеки України

Naidon Yuliana

Doctor of Law, Professor,

Vice-Rector for Scientific Work

National Academy of the Security Service of Ukraine

ORCID: 0000-0002-1076-0471

Кошманов Миколай Олександрович

кандидат технічних наук, старший викладач

Національна академія Служби безпеки України

Koshmanov Mykolai

Candidate of Technical Sciences, Senior Teacher

National Academy of the Security Service of Ukraine

ORCID: 0009-0004-0233-5880

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10-9386

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В СИСТЕМІ СЛУЖБОВОЇ ЛОГІСТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

EDUCATION OF PATRIOTISM IN THE SERVICE LOGISTICS SYSTEM NATIONAL IDENTITY AND NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Анотація. Вступ. Реалії сьогодення пов'язані із захистом України від повномасштабної збройної агресії, а її післявоєнне відновлення і реконструкція неможливі без врахування національної свідомості й патріотизму громадян. Патріотизм як фактор, який об'єднує населення країни в одну націю, є запорукою стабільності та розвитку держави Україна. Для формування належного національного світогляду кожного громадянина потрібна активна публічна діяльність, яка має здійснюватися наскрізно в колективах – учнівському, студентському, трудовому, службовому. Адже така суспільна чеснота, як патріотизм, не успадковується генетично, вона формується вихованням – родинним, шкільним, вищою школою, в трудовому колективі тощо. Тому вагоме місце патріотизм має займати й у системі службової логістики в Україні.

Мета. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування комплексної системи патріотичного виховання, яка поєднує внутрішню та зовнішню сфери і базується на поєднанні службової логістики та патріотичного виховання у суспільстві та його інститутах.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення сфери національно-патріотичного виховання; 2) дослідження вітчизняних науковців, присвячені історичним аспектам патріотичного виховання як духовної цінності українців.

Для здійснення дослідження було використано такі наукові методи: історично-філософський (гносеологічний) метод – для пізнання світоглядних передумов розвитку патріотичного виховання в Україні; логічний метод – для визначення змісту поняття «патріотизм»; методу структурного аналізу – для визначення складових процесу патріотичного виховання; метод логічного узагальнення результатів дозволив сформулювати висновки та визначити перспективи подальших досліджень.

Результати. У науковій статті доведено, що службова логістика як складова службового права про відбір, добір, призначення, здійснення кар'єри, ротацию, супроводження, звільнення, забезпечення у відставці (запасі) публічного службовця

в адаптивній системі українського соціуму з узагальненням синергічних зв'язків не може об'єктивно існувати без переконливого, дієвого та професійного національно-патріотичного виховання як комплексної системи і цілеспрямованої діяльності органів публічної влади на благо Українського народу та національної безпеки держави в цілому. Запропоновано шляхи удосконалення даної проблематики через цілеспрямовану діяльність органів публічної влади, в тому числі тих, що належать до системи службової логістики України, громадських організацій, сім'ї, школи, інших соціальних інститутів. Це сприяє розбудові демократії, виконанню жителями України свого громадянського і конституційного обов'язку, формуванню відповідальної свідомості громадян щодо захисту національних інтересів держави, забезпеченню цілісності, незалежності України, єднанню та консолідації всього українського народу, громадянському миру і злагоді в суспільстві.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на конкретних методах інтеграції національно-патріотичного виховання в систему службової логістики, зокрема, розглянути ефективність різних програм національно-патріотичного виховання, військово-патріотичних тренінгів та їх вплив на службовий персонал. Важливо також розглянути можливості впровадження інноваційних підходів у патріотичне виховання для забезпечення високого рівня національної безпеки та єднання суспільства, вивчити роль громадських організацій та інших недержавних суб'єктів у сприянні національно-патріотичному вихованню.

Ключові слова: громадянин, патріотизм, захист, консолідація, національна гідність, орган публічної влади, професіоналізм, публічна влада, український народ, чесність.

Summary. Introduction. Today's realities are related to the protection of Ukraine from full-scale armed aggression, and its post-war recovery and reconstruction are impossible without taking into account the national consciousness and patriotism of citizens. Patriotism, as a factor that unites the country's population into one nation, is a guarantee of the stability and development of the Ukrainian state. In order to form a proper national worldview of every citizen, active public activity is required, which should be carried out through collectives – student, student, labor, official. After all, such a social virtue as patriotism is not inherited genetically, it is formed by upbringing – family, school, university, in the work team, etc. Therefore, patriotism should occupy an important place in the service logistics system in Ukraine.

Purpose: The purpose of the study is the theoretical substantiation of a complex system of patriotic education, which combines internal and external spheres and is based on the combination of service logistics and patriotic education in society and its institutions.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) regulatory and legal provision of the sphere of national-patriotic education; 2) research by domestic scientists devoted to the historical aspects of patriotic education as a spiritual value of Ukrainians.

In the process of research, the following scientific methods were used: historical-philosophical (epistemological) method – to learn the worldview prerequisites for the development of patriotic education in Ukraine; logical method – to determine the content of the concept of «patriotism»; the method of structural analysis to determine the components of the process of patriotic education; the method of logical generalization of the results made it possible to formulate conclusions and determine the prospects for further research.

The results. The scientific article proves that service logistics as a component of service law on selection, selection, appointment, career implementation, rotation, support, dismissal, provision for retirement (reserve) of a public servant in the adaptive system of Ukrainian society with the generalization of synergistic connections can objectively exist without convincing, effective and professional national-patriotic education as a comprehensive system and purposeful activity of public authorities for the benefit of the Ukrainian people and the national security of the state as a whole. Ways to improve this problem through targeted activities of public authorities, including those belonging to the service logistics system of Ukraine, public organizations, family, school, and other social institutions, are proposed. This contributes to the development of democracy, the fulfillment by the citizens of Ukraine of their civic and constitutional duty, the formation of the responsible consciousness of citizens regarding the protection of the national interests of the state, ensuring the integrity and independence of Ukraine, the unity and consolidation of the entire Ukrainian people, civil peace and harmony in society.

Discussion. In further research, it is proposed to focus attention on specific methods of integrating national-patriotic education into the system of service logistics, in particular, to consider the effectiveness of various programs of national-patriotic education, military-patriotic trainings and their impact on service personnel. It is also important to consider the possibilities of introducing innovative approaches to patriotic education to ensure a high level of national security and unity of society, to study the role of public organizations and business structures in promoting national and patriotic education.

Key words: citizen, consolidation, honesty, national dignity, professionalism, protection, public authority, public authority, Ukrainian people.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення пов'язані із захистом України від повномасштабної збройної агресії, а її післявоєнне відновлення і реконструкція неможливі без врахування національної свідомості й патріотизму громадян. Дер-

жава потребує збільшення відданих, національно свідомих людей, для яких патріотизм є особистою моральною потребою. Відвойовувати, відбудувати, реконструювати країну і забезпечити її сталий розвиток можуть тільки патріотично налаштовані,

цілеспрямовані, мотивовані люди. Українці сьогодні, під час шаленого опору російській агресії, все більше усвідомлюють себе частиною української нації, співвідносять своє життя, свою діяльність, свою громадську позицію з інтересами держави. Але сучасна етнокультурна ситуація у країні, особливо на підконтрольних Україні територіях на Сході і Півдні, не дає вагомих підстав казати про всебічну підтримку там всього українського. Кількість виявлених та латентних колаборантів як на окупованих територіях, так і всередині країни — тому підтвердження. Це зумовлює необхідність пошуку інструментів, здатних удосконалити систему національного виховання в Україні на засадах цінностей демократії, свободи, рівності, захисту прав людини, поваги до людської гідності і верховенства права. Наразі питання, що стосуються проблеми формування та виховання патріотизму в колективі та за його межами, актуалізуються як ніколи. Деструктивний вплив, що ініційований країною-агресором в інформаційному просторі України, може породжувати зміни морально-етичних тенденцій в соціумі, що вимагає всебічного обґрунтування нової парадигми патріотичного виховання у процесі розвитку особистості, яка буде здатна на належному рівні блокувати усі негативні впливи та стане запорукою стійкості українського суспільства.

Метою статті є теоретичне обґрунтування комплексної системи патріотичного виховання, яка поєднує внутрішню та зовнішню сфери і базується на поєднанні службової логістики та патріотичного виховання у суспільстві та його інститутах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у досліджуваній сфері. Проблема громадянського, національно-патріотичного виховання знайшла відображення у працях вітчизняних філософів, істориків, політологів, представників педагогічної науки. Етимологія категорій «патріотизм» і «патріотичне виховання» визначається в довідковій літературі [2; 3; 4]; філософсько-світоглядні позиції класиків античності щодо важливості розвитку патріотичної позиції як особистості, так і народу проаналізовані в роботах Платона [5], Аристотеля [6]. Важливим для виховання патріотизму є усвідомлення сучасної ситуації, світоглядне осмислення вітчизняної історії, моральне та ціннісне наповнення патріотичної виховної системи. Вказані питання є предметом вивчення В. Кульчицького [7], історичні аспекти характерних особливостей патріотичного виховання, їх систему та структуру, зокрема за часів козаччини, розкривають Ю. Руденко [8], Д. Яворівський [9], О. Фірсов [10]. Змістовне наповнення категорій «патріотизм» і «патріотичне виховання» в Україні й порівняльний аналіз вказаних понять здійснює Н. Волошина [12], концептуальні засади патріотичного виховання в сучасному світі досліджує Л. Коцур [13], підкреслюючи виклики глобалізаційних

світових змін до змісту категорії. Правове регулювання процесу патріотичного виховання містять державні соціальні програми та стратегії, що деталізуються у відповідних планах дій та заходів як загальнонаціонального, так і регіонального рівня [14; 15; 16; 17; 18]. Державний патріотизм як системоутворююча цінність у формуванні української національної ідеї є предметом розгляду Ю. Івченка [19], про систему духовних цінностей як основу патріотичного виховання, їх історичні передумови й значення для виховання основ патріотизму пише В. Балащенко [20]. За науковим розвитком дискурсу патріотичного виховання з врахуванням змін, що впливають на цей процес й передусім в Україні, слідкують І. Корнієнко та А. Сиченко, звертаючи увагу на схожість основного змістового наповнення терміну «патріотизм» [21]. Напрямам і механізмам виховання патріотичних начал особистості присвячено праці І. Бежа [22]. Методичні рекомендації щодо розвитку сфери національно-патріотичного виховання розробили О. Сіра, В. Волков, О. Ярошенко [23].

Разом із тим потребує теоретичного обґрунтування ідея щодо створення комплексної системи патріотичного виховання, яка поєднує внутрішню та зовнішню сфери і базується на поєднанні службової логістики та патріотичного виховання у суспільстві та його інститутах.

Виклад основного матеріалу. Вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо виховання патріотизму вимагає розкриття змісту терміну «патріотизм» як наукового поняття. Термін «патріотизм» має давнє походження, в перекладі з грецької означає «співвітчизник», «вітчизна». Вважаємо доцільним звернути увагу на історико-філософський аспект патріотизму як суспільного явища, обумовленого певними характеристиками суспільства. Варто поєднати цей аспект зі службовою логістикою — категорією адміністративного права, яка вивчає «відбір, добір, призначення, здійснення кар'єри, ротацію, супроводження, звільнення, забезпечення у відставці (запасі) публічного службовця в адаптивній системі українського соціуму з узагальненням синергічних зав'язків, що здійснюється службовим кадровим апаратом!» [1]. Тож ми на початку статті висуваємо гіпотезу, що виховання патріотизму публічних службовців в контексті національної ідентичності та національної безпеки України є об'єктивним і невід'ємним чинником службової логістики посадових осіб в Україні.

Довідкова література, зокрема, філософські словники надають декілька трактувань патріотизму, розглядаючи його в різних аспектах. Як загальносуспільний принцип патріотизм визначається як «любов до батьківщини, відповідальність за її долю і готовність служити її інтересам, а в разі потреби самовіддано боронити здобутки

свого народу» [2, с. 471]. Як соціально-політичний та моральний принцип патріотизм виражає гордість за досягнення Вітчизни (в науці, економічній діяльності, спорті тощо), повагу до історичного минулого, дбайливе ставлення до народної пам'яті, збереження та дотримання національних та культурних традицій, до гіркоти переживань за поразки та трагічні сторінки своєї країни» [2, с. 472].

Лаконічне визначення дає Велика українська енциклопедія: «Патріотизм — це любов до батьківщини та гордість за її здобутки, прагнення служити її інтересам і готовність стати на її захист, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни і свого громадянства» [3, с. 174]. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає патріотизм як «любов до Батьківщини, відданість їй та своєму народові, готовність прийти на її захист», а «патріот — це той, хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них на жертви і подвиги» [4, с. 502].

Краще зрозуміти концептуальні засади почуття патріотизму допоможуть класичні підходи, закладені ще в античності. Так, Платон у своєму діалозі «Держава» застосовує словосполучення «суспільне благо», розуміючи його як найвищу цінність, один із найважливіших принципів функціонування ідеальної держави, підтримуваний більшістю громадян [5, с. 117]. Тобто, саме «суспільне благо» є у Платона основою патріотизму.

Аристотель виділяє у патріотизмі як сфері державних інтересів патріотизм громадян, зазначаючи, що це одна із складових, яка гарантує добробут держави. Виконання громадянських обов'язків порядного громадянина в господарстві, політиці, науці й мистецтві переважають прояви військово-героїчної складової. За Аристотелем, виховання такого громадянина належить до основних функцій держави [6, с. 94].

На зміст патріотизму та його роль у формуванні людини звертали увагу вітчизняні мислителі різних поколінь: від епохи Київської Русі до сьогодення. У Київській Русі найяскравіше розвиток патріотично-філософської думки проявляється в межах християнського віровчення — проповідей, повчань й літописів. «Повість временних літ», «Слово про закон і благодать» (автор митрополит Іларіон), «Посланіє» (автор Климент Смолятич), «Златоуст» (автор Кирило Туровський), «Слово о полку Ігоревім» — вказані тексти філософи трактують як єдність сили й духу, виховання патріотизму та гордості за свій народ [7, с. 76].

Не можна оминати увагу до патріотичного виховання в період української козацької держави. Майже у кожного народу є певна соціальна група, прошарок суспільства, який найпотужніше втілює та виражає національний дух, національну психологію. В українському менталітеті такою

суспільною верствою є козацтво. Саме в характері запорізьких козаків проявлялися національні риси українського характеру: висока історична місія боронити рідний край, національні пріоритети в галузях державного, політичного, культурного життя, військова наснага й відвага. Як підкреслює Ю. Руденко «високу планетарну заслугу козацького братства слід вбачати в тому, що тут вперше було практично реалізовані принципи гуманізму та демократії на національному терені» [8, с. 115].

Український козак славився гордістю, незалежністю, людською та національною гідністю, повагою до інших осіб і власною самоповагою. Повна особиста свобода й свобода всього народу, незалежність рідного краю — основна сутність світовідчуття й самосвідомості запорізького козака. Всенародна любов і шана до своїх героїв-побратимів, усвідомлення історичної значущості Січі, «висока любов до особистої свободи, за яку вони вважали за краще люту смерть або рабство» [9, с. 234] жили козацьку честь і гідність.

Виховання козаків здійснювалося попервах у родині: старші передавали молодим образ рішучого, сміливого лицаря, патріота свого народу, людини вільної і хороброї. Патріотична спрямованість особистості формувалася завдяки засобам народного козацького фольклору, базуючись на вчинках і діях батьків. А вже за розквіту Січі це стало справою військових старшин. Важливою особливістю підготовки молоді в той час О. Фірсов називає те, що «Запорозька Січ сприяла поліпшенню зв'язку родинного та шкільного виховання, посиленню відповідальності батьків перед суспільством за патріотичне виховання дітей, авторитету козацьких шкіл, громадських організацій. Значну роль у формуванні національної ідеології, світогляду і патріотизму відіграла діяльність при школах молодіжних козацьких осередків (гуртків, загонів, об'єднань), котрі мали різну спрямованість і сильний вплив на дітей» [10, с. 349]. Отже, сутність понять «патріотизм» і «патріотичне виховання», що формувалися за часів козаччини, виростає від родинно-побутових відношень до почуття беззаперечної відданості Батьківщині, служіння їй і згодом розширилася до вираження національної ідеї, світогляду та прояву національної свідомості.

Нова національна філософська світоглядна позиція патріотичного виховання почала формуватися в кінці XVI-го — на початку XVII-століть. Її поява зумовлена виникненням і розвитком братств — релігійно-національних організацій. Саме ці організації були виразниками національного протесту українського народу проти політики пригноблення українців польською шляхтою й католицькою церквою. Львівське та Київське братства як найвпливовіші в Україні вели культурно-просвітницьку діяльність та потужну патріотично-виховну роботу.

Викладачі Києво-Могилянської академія наголошували на тому, що сенс життя людини — це творча та патріотична праця, спрямована як на власне, так і на громадське добро. Релігійно-філософський та патріотичний характер мала творчість видатного представника Могилянки Григорія Сковороди. Міркуваннями про щастя, мораль, любов, віру, патріотизм філософ шукає відповідь на питання, ким є людина, в чому зміст її життя. «Якщо ти українець, — будь ним, — писав він. — Якщо ти поляк, то будь поляком... Все добре на своєму місці і своїй мірі» [11, с. 61].

Патріотична складова всієї творчості Т.Г. Шевченка ґрунтувалась на національній ідеї українського народу, його ментальності. «Саме з патріотичної любові до рідної землі виникає шевченківська філософія пробудження людської гідності, смутку, жалю, знівеченого життя, сили протесту і бунтарства», — підкреслюють дослідники [12, с. 123]. На думку видатного поета, письменника, філософа І.Я. Франка, виховання патріотизму розпочинається в родині — першому й найвпливовішому осередку патріотизму, національного єднання та виховання, місці, де прищеплюються норми і навички поведінки, шани рідної мови, народних звичаїв і традицій.

Таким чином, починаючи від епохи національного Відродження і аж до періоду соціалізму патріотизм та його виховання пов'язувалося з християнськими цінностями, історичними традиціями та народним світоглядом.

Радянський період життя України характеризується широким застосуванням терміну «патріотизм» і ще більш широким обсягом галузей, де він застосовувався, виховувався та примусово насаджувався. Суттєвим був його політичний, ідеологічний нахил, пряма й беззастережна залежність від партійної ідеології й водночас спрямованість проти будь-якого національного прояву.

В Україні за часів відновлення незалежності світоглядні передумови патріотичного виховання декларативно полягали у вихованні почуття гідності за соборну державу, гордості за народ, вивченні локальної історії як напряму розвитку патріотизму, розвитку моральних, розумових, патріотичних і духовних основ особистості, у любові та шані до родини як найвпливовіших осередків виховання патріотизму та національного єднання.

Таким чином, базовими складовими почуття патріотизму доцільно вважати: любов до народу, батьківщини, держави; діяльнісну відданість батьківщині; суспільно значущу цілеспрямованість; моральну стійкість, готовність до самопожертви; почуття власної гідності; повагу до демократичних цінностей.

У міжнародній науковій спільноті існують різні підходи щодо розуміння патріотичного виховання, звертається увага на такі його складові, як

національна гордість, громадянське і глобальне виховання. Більшість підходів характеризується застосуванням принципу мультикультуралізму, що спрямоване на запобігання політизації, радикалізації й расового забарвлення процесу формування національної ідентичності.

Історичний досвід багатьох держав і глобальні виклики сучасного світу спонукають науковців свідомо уникати формулювань, що прямо пов'язують процес формування людської ідентичності з національністю у патріотичному вихованні.

Л. Коцур підкреслює, що проблема патріотизму розглядається переважно в контексті громадянської та критичної освіти. «Щоб запобігти виникненню конфліктних ситуацій теоретики пропонують різні моделі лояльного / конституційного патріотизму засновані на демократичних принципах, моралі та міжнаціональній толерантності», — зазначає вчений [13]. Водночас в багатьох регіонах і країнах національний та етнічний чинник залишається достатньо потужним, особливо в країнах з постколоніальним і посттоталітарним минулим.

В багатонаціональній Україні, де існують різні ідентифікації, формування політичної нації відбувається довго, поетапно, певною мірою трагічно, тому й потенційна небезпека появи сепаратистських настроїв не змусила себе чекати. До 2014-го року політична нація ще не сформувалась, нажаль, не всі національні групи вважали Україну батьківщиною. Політичні еліти були не здатні жертвувати власними інтересами заради держави, скоріше, навпаки — жертвували її інтересами заради власного блага. Бракувало взірців патріотичності, сепаратизм як крайній прояв непатріотичності розповсюджувався зазвичай східними регіонами держави з поширенням на південні регіони. Давалася взнаки й відсутність патріотичних основ у процесах виховання — родинних, дошкільних, освітніх.

Соціально-політичні зміни в суспільстві під час Революції Гідності 2013–2014 років зумовили початок потужного патріотичного руху серед всіх суспільних верств населення України.

Українське національно-патріотичне піднесення, яке зародилось в незалежній Україні, загартувалося під час подій 2014-го року і першої фази російсько-української війни, остаточно сформувалося під час повномасштабного вторгнення Росії у вигляді руху, покликаного зберегти національну й етнічну самобутність українського народу. Український патріотизм зразка 2022–2023 років є відповіддю на російську агресію й водночас — російську ідентичність частини української політичної еліти з антиукраїнським забарвленням.

Сьогодні патріотизм — це виклик сучасності, біль душі кожного свідомого українця. Це постійне відчуття неспокою за прийдешній та завтрашній день, за знівечену землю, обстріли, загиблих

героїв, це молитва за долю країни, надії на мир і перемогу.

На формування патріотизму безумовний вплив справляє комплекс соціально-політичних і економічних умов життя, однак не всі члени суспільства на них однаково реагують. З початком російсько-української війни в Україні відбувся буквально спалах патріотичного руху: одні віддавали для військових і тих, хто вимушено покинув звичні місця проживання, все, що могли: перераховували власні кошти, ділилися житлом, всіляко підтримували. Інші відкрито проявляли сепаратистські настрої, закликали до поразки, поширювали неправдиву інформацію, словом, — зраджували народ і власну державу. А дехто просто мовчазно чекав на прихід «визволителів».

Нині, під час протистояння повномасштабній російській агресії трагічні й несприятливі соціально-політичні умови життя змушують людей, не байдужих до долі своєї вітчизни, прагнути якомога більше допомогти обороні країни. Але такі умови зумовлюють появу й інших — вороже налаштованих до своєї країни. Колаборантські зрадницькі дії, що вчинялися громадянами України на тимчасово окупованих ворогом українських територіях, свідчать, зокрема, про низький рівень національно-патріотичного виховання наших громадян.

Саме тому виховання патріотизму стає одним з головних чинників зміни світогляду молодого покоління, що є рушійною силою перетворень. Майбутня доля України переважно залежить від молоді, яка формується й соціалізується зараз у нових умовах. Водночас, не менш важливим є патріотичне виховання й громадян України серед інших вікових категорій — в сім'ї та трудовому колективі.

Про важливість і першочерговість патріотичного виховання серед молоді свідчить прийнята в 2015 році Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [14], де поняття «патріотичне виховання» розглядається як частина національного виховання. Постановою КМУ від 30 червня 2021 р. № 673 затверджена Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 р. [15], мета якої — удосконалення та розвиток цілісної політики національно-патріотичного виховання шляхом формування та утвердження української громадянської ідентичності на основі єдиних суспільно-державних (національних) цінностей. Завдання Програми деталізовані у Плані дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 рр. [16].

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді є напрямом діяльності ряду міністерств, центральних органів виконавчої влади, на регіональному рівні впроваджується державними установами та організаціями різного відомчого підпорядкування. Основними державними

інституціями, покликаними забезпечувати формування національно-патріотичної свідомості дітей та молоді і впроваджувати державну політику у цій сфері, є Міністерство освіти і науки України, Міністерство молоді та спорту України, Міністерство оборони України та Міністерство культури та інформаційної політики України.

Щодо виховання молоді, Міністерством освіти і науки видано наказ від 27 жовтня 2014 року «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» й розроблено Методичні рекомендації з організації патріотичного виховання дітей та молоді для використання у навчальних закладах України [17]. Рекомендаціями передбачено проведення тематичних засідань, бесід, семінарів, науково-практичних конференцій, тематичних експозицій. Навчальні програми з курсу «Громадянської освіти» спрямовані на виховання сучасного громадянина-патріота, ознайомлення з громадянськими навичками й цінностями, необхідними для ефективної участі кожного і кожної в житті колективу, громади, держави.

Науково-методичний супровід патріотичної складової позашкільної освіти забезпечує Інститут проблем виховання НАПН України. Закладом розроблено й упроваджено в практику науково-методичні матеріали для позашкільних закладів.

Заслугове у увагу практика виховання патріотичних начал на регіональному рівні. В Одесі, зокрема, забезпечення цих функцій покладено на Одеський обласний центр патріотичного виховання та організації дозвілля дітей та молоді, утворений при Департаменті освіти Одеської обласної державної адміністрації (далі — Центр). Центр діє на підставі Статуту, затвердженого розпорядженням Одеської обласної ради 23 жовтня 2017 р. Мета діяльності Установи — формування у дітей та молоді національних і загальнолюдських цінностей, громадянської позиції, власної гідності, створення умов для розвитку й успадкування національних традицій з метою формування інтелігенції, яка б своєю діяльністю сприяла розвитку матеріальної та духовної культури України. Центром проводяться масові історико-патріотичні заходи, співпраця з громадським сектором, проведення клубів-лекторіїв, тематичних ігор, соціальних кінопоказів, зустрічей з ветеранами-військовими, розробка методичних рекомендацій щодо формування національної самосвідомості особистості у вихованні молодих патріотів [18].

Міністерство культури та інформаційної політики України, здійснюючи заходи національно-патріотичного спрямування передусім для молоді, організовує культурно-мистецькі акції, фестивалі, конкурси, спрямовує діяльність бібліотек як інформаційно-просвітницьких центрів, театрів, що мають вітчизняний репертуар, центрів культури, музеїв.

Формування патріотичної свідомості молоді є одним із завдань Міністерства оборони України. Національно-патріотичне виховання у Збройних Силах України полягає в систематичному та послідовному викладенні його основних теоретико-методологічних засад через проведення занять у системі військової підготовки та виховання особового складу. В основу його покладено формування у молоді патріотизму як однієї з найвищих духовних цінностей, що проявляється у самовідданій любові громадянина до своєї Батьківщини та її армії, усвідомленій потребі та прагненні її захищати.

Звіти центральних органів виконавчої влади щодо національно-патріотичного виховання демонструють впровадження широкого спектру форм роботи. Але, як зазначається в дослідженнях, водночас, «не простежується єдиного ідеологічного спрямування такої діяльності, координації міжвідомчої взаємодії та оцінки результативності проведених заходів» [19, с. 175]. До того ж всі заходи спрямовуються на категорію підростаючого покоління та молоді.

Базуючись на зазначених вище філософсько-історичних особливостях патріотизму, його змісті та вихованні в різні історичні епохи, окреслимо можливі напрямки організації виховання патріотизму в сучасних умовах.

По-перше, у будь-якій людській спільноті, організації, колективу слід правильно визначити сутність і можливі прояви патріотизму та визначити шляхи його виховання. Для цього необхідно розглядати патріотизм передусім у межах загально визначених цінностей: добра як духовного призначення людини, милосердя, піклування про інших. Оволодіння цими *чеснотами* налаштовує особистість на несуперечливе оволодіння цінністю патріотизму.

По-друге, патріотизм як комплексне почуття формується під впливом різних чинників, поєднаних у часі і просторі. Неможливо любити свій народ, вітчизну, не люблячи своїх рідних і близьких чи малу батьківщину — ті почуття, що формуються у дитинстві, в родині, в дошкільному закладі. Морально-духовне, громадянське, національне виховання патріотизму має відбуватися шляхом *поєднання у часі*. Якщо проходить значний часовий інтервал між виховними заходами, ціннісний зв'язок у свідомості підростаючої особистості поступово притупляється, а то й зовсім зникає. Таким чином закривається шлях до духовної самосвідомості, що істотно гальмує процес особистісного саморозвитку молоді людини.

Третій аспект виховання патріотизму базується на тому, що вищого сенсу патріотизм набуває тоді, коли стає не замкненим лише у внутрішньому світі особистості, а *діяльним*, тобто здатним до втілення, до вчинку, патріотичної поведінки. «Зміст патріотичного виховання буде цілеспрямованим,

конкретним та ефективним лише в тому разі, коли воно буде втілюватися у практичній діяльності» — доводять науковці [20, с. 31]. Тобто, конкретний вчинок як окремої особистості, так і колективу є реальним показником патріотизму. Такими вчинками є найбільш розповсюджені наразі збори донатів, спрямовані на матеріальну підтримку ЗСУ, участь у зборі коштів військовим та пораненим захисникам. Процес виховання в цьому контексті має ґрунтуватися на забезпеченні переходу від бажання виглядати патріотом до патріотичного діяння. Тому виховувати патріотичні почуття доцільно на позиції: «я суб'єкт патріотичного вчинку». В такому разі патріотичний вчинок стає «притягальним утворенням, фрагментом бажаної духовної практики, а момент самодостатності патріотичної цінності зникає» [21, с. 102]. Прикладом прояву такого підходу є проведення в Доброславській громаді Одеської області щорічного фестивалю «Пісні нескорених сердець», до якого залучаються всі вікові категорії мешканців, які беруть безпосередню участь у підтримці ВСУ і тилу.

Ще один приклад — фестиваль нескореної нації «Холодний Яр» — всеукраїнський націоналістичний, просвітницький, благодійний фестиваль, що проходить з 2015 року неподалік урочища Холодний яр, що на Черкащині. Програма фестивалю складається із гутірок, пов'язаних з національно-визвольними змаганнями українців різних історичних періодів, політичною та геополітичною ситуацією у країні й у світі, ідеологічними дискусіями, культурними новинами.

По-четверте, виховання та закріплення виховного впливу на формування патріотизму має враховувати ту обставину, що така дія має існувати не лише під час його безпосереднього виховання у дитинстві і юності, а й у подальшому житті особистості. При цьому патріотизм як духовна цінність має пов'язуватись не лише з окремою особистістю, а й з рідними, краєм, народом, батьківщиною, державою.

П'ятий напрям виховання патріотизму корелює з важливим морально-етичним аспектом — *відповідальністю* конкретної особи за ту національно-державну ситуацію, що склалася тут і зараз, а також із відповідальністю перед минулими поколіннями, перед героями, які утверджували, відстоювали й захищали державу та перед майбутніми поколіннями. Ю. Івченко зазначає: «Державний патріотизм є патріотизм відповідальний. Спираючись на багатство національної української культури, державний патріотизм повинен відображати не інтереси еліти, далекої від народу, а переважної частини українців, висловлюючи глибинну суть загальнонародної мудрості і великої духовної сили нації» [19, с. 175].

Шостий напрям осягнення почуття патріотизму спрямований на застосування *духовно-моральної*

опозиції. «На рівні постановки виховної мети антиномічний ряд повинен бути таким: «ти патріотично недосконалий — ти патріотично досконалий» [22, с. 162]. На цьому будується виховний вектор спрямованості особистості та формування її свідомості й самосвідомості. Запропонований підхід до виховання може максимально активізувати та розгорнути процес розвитку духовної самосвідомості особистості. Також успішність процесу патріотичного виховання залежить від постійного блокування власної гордині, зверхності, потягу до влади та культивування я-доброцентрованого.

Нарешті, *сьомий напрям* стосується ролі керівника у вихованні патріотизму й забезпеченні відповідного мікроклімату в колективі. Від керівника тут потрібна висока відповідальність і строгість, розуміння ситуації та спрямованість колективу на свідоме, критичне відношення до навколишньої дійсності, альтернативне чуткам і фейкам. Керований процес виховання і розвитку почуття патріотизму у кожного члена колективу може дати плідні результати за умови врахування індивідуально-психологічних та сімейно-родинних факторів, посилення на яскраві зразки прояву патріотизму колег чи інших авторитетних особистостей.

Зазначені напрями передусім стосуються виховання патріотизму молодого покоління, між тим як цей процес, окрім навчально-виховної, має охоплювати різноманітні сфери суспільства — політичну, дозвільну, професійно-трудова. Тому фахівці відносять виховання національного патріотизму до інституту сталого національного способу мислення.

Прояви національного патріотизму та способи його втілення яскраво проявляються в роботі громадського сектору. Потужний волонтерський рух зумовив появу в суспільстві організацій та фондів, які, окрім безпосередньої допомоги, закріпленої в статутних документах, займаються патріотичним вихованням. Як приклад можна навести Всеукраїнську мережу безкоштовних відкритих освітньо-культурних та волонтерських просторів — «Гончаренко Центрів», складовою діяльності яких є проведення заходів національно-патріотичного спрямування. Сюди ж можна віднести і роботу асоціацій, молодіжних рухів, туристичних агенцій, що займаються краєзнавчо-патріотичною тематикою.

Наразі є потреба у *координації дій* у сфері національно-патріотичного виховання, налагодженні співпраці організацій громадянського суспільства з профільними міністерствами та установами, максимальне сприяння розвитку національно-патріотичного виховання на місцях для утвердження й популяризації в суспільстві українських національних цінностей.

В сучасних умовах будь-яка державна влада суверенної країни повинна виконувати свої

обов'язки щодо забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки, соціальної стабільності, бо, як свідчить практика, «тільки реальний патріотизм консолідованого суспільства може забезпечити суверенне існування держави в непростих умовах супротиву ворожій агресії» [23, с. 20].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Така суспільна чеснота, як патріотизм, не успадковується генетично, вона формується вихованням — родинним, шкільним, вищою школою, в трудовому колективі тощо. Вагоме місце вона займає й у системі службової логістики в Україні. Адже патріотизм — це фактор, який об'єднує населення країни в одну націю, це запорука стабільності та розвитку самої держави. Аналіз історико-філософського аспекту патріотизму у виховній роботі дає підстави розглядати його як суспільно-історичне явище, обумовлене соціально-політичними та економічними характеристиками конкретного суспільства і наявністю природних основ, що відображають прихильність людини до рідної землі. Ключовим поняттям в даному випадку є Батьківщина.

Національно-патріотичне виховання є комплексною, системною і цілеспрямованою діяльністю органів публічної влади, в т.ч. й у системі службової логістики України, у громадських організаціях, в сім'ї, в школі, в інших соціальних інститутах. Воно сприяє розбудові демократії, виконанню людьми громадянського і конституційного обов'язку, формуванню відповідальної свідомості щодо захисту національних інтересів, забезпеченню цілісності, незалежності України, сприяє громадянському миру і злагоді в суспільстві, єднанню та консолідації всього українського народу.

Сучасна українська філософія освіти, філософія виховання та педагогіка працюють над побудовою цілісної системи патріотичного виховання, спрямованого на формування ініціативної, відповідальної, культурно та духовно багатой особистості з почуттям власної національної гідності, любові до Батьківщини, розвинутою творчою активністю та критичним мисленням.

Системними складовими національно-патріотичного виховання мають стати громадсько-патріотичне, військово-патріотичне, духовно-моральне та культурне виховання, що сприятиме утвердженню у свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до історично-культурного надбання України.

Таким чином, висунута на початку статті гіпотеза значною мірою підтверджується. Службова логістика, як вчення службового права про відбір, добір, призначення, здійснення кар'єри, ротацию, супроводження, звільнення, забезпечення у відставці (запасі) публічного службовця в адаптивній системі українського соціуму з узагальненням синергічних зв'язків не може об'єктивно існувати без переконливого, дієвого та професійного

національно-патріотичного виховання. Поєднання цих сфер утворює комплексну систему патріотичного виховання, яка сприяє підвищенню національної безпеки держави у цілому.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на конкретних методах інтеграції національно-патріотичного виховання в систему службової логістики. Дослідження може також розглянути ефективність різних програм національно-патріотичного виховання, зокрема

військово-патріотичних тренінгів на підвищення ефективності службової логістики та їх вплив на службовий персонал. Важливо також розглянути можливості впровадження інноваційних підходів у патріотичне виховання для забезпечення високого рівня національної безпеки та єднання суспільства. Доцільно також вивчити роль громадських організацій та інших представників недержавного сектору у сприянні національно-патріотичному вихованню, зокрема в рамках службової логістики.

Література

1. Кошманов М.О. Поняття та зміст службової логістики посадових осіб в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. т. 34 (73), № 4. С. 83–88. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/4_2023/12.pdf (дата звернення: 21.11.2023).
2. Філософський енциклопедичний словник. *Національна Академія наук України*. За ред. В.І. Шинкарука та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
3. Велика українська енциклопедія. Тематичний словник гасел з напрямку «Філософські науки». Уклад. Арістова А.В., Шліхта І.В. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2019. 256 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. В.Т. Бусел, ред. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 634 с.
5. Платон. Держава. Київ : Основи, 2000. 367 с.
6. Аристотель. Політика. Київ : Основи, 2000. 184 с.
7. Кульчицький В. Філософсько-світоглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні (історичний аспект). *Наук. вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 30. С. 76–78.
8. Руденко Ю. Українська козацька педагогіка. Київ : МАУП, 2007. 384 с.
9. Яворівський Д. Історія запорізьких козаків. В 3-х т. Т. 1. Київ : Наук. думка, 1990. 523 с.
10. Фірсов О. Особливості виховання та навчання козацької молоді у війську Запорозькому в XVI — початку XVII ст. *Проблеми історії України XIX — початку XX ст.* 2008. Вип. 15. С. 347–350.
11. Сковорода Г. Вірші, пісні, байки, діалоги, трактати, притчі, прозові переклади, листи. К.: Наукова думка, 2008. 261 с.
12. Волошина Н.М., Пампуха І.В. Порівняльний аналіз понять «патріотизм» і «націоналізм» в Україні». *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. 2015. № 4. С. 122–129.
13. Коцур Л. Патріотичне виховання в сучасному світі: концепції та підходи. Освіта для миру. зб. наук. пр.: у 2 т. Т. 1. Київ — Переяслав-Хмельницький. 2019. URL: <http://ephshair.uhsp.edu.ua/handle/8989898989/4348?show=full> (дата звернення: 21.11.2023).
14. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова КМУ від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> (дата звернення: 21.11.2023).
15. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 р.: Постанова КМУ від 30 червня 2021 р. № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.11.2023).
16. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки: Постанова КМУ від 09.10.2019 № 932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.11.2023).
17. Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді: Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 № 1232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1232729-14#Text> (дата звернення: 21.11.2023).
18. *Одеський обласний центр патріотичного виховання та організації дозвілля дітей та молоді: вебсайт*. URL: <http://www.patr1ot.od.ua/> (Дата звернення: 21.11.2023).
19. Івченко Ю. Державний патріотизм як системоутворююча цінність у формуванні української національної ідеї. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 174–177. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/50.pdf (дата звернення: 21.11.2023).

20. Балащенко І.В., Колесник Д.М. Духовні цінності як основа патріотичного виховання. *Освіта та соціалізація особистості: матеріали V Всеукр. інтернет-конф. (Одеса, Запоріжжя, 12–13 травня 2017 р.)*. Одеса; Запоріжжя, 2017. С. 8–9. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/2175> (дата звернення: 21.11.2023).
21. Ситченко А., Корнієнко І. Проблема патріотичного виховання в науковому дискурсі. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 2. С. 101–104. URL: <http://npd.roipro.org.ua/index.php/NPD/article/view/456> (дата звернення: 21.11.2023).
22. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей. Монографія. Київ-Чернівці : Букрек, 2018. 320 с.
23. Основи розвитку сфери національно-патріотичного виховання. Методичний посібник для фахівців у сфері НПВ / О.Сіра, В.Волков, О.Ярошенко. Житомир, 2021.100 с.

References

1. Koshmanov, M.O. (2023). Poniattia ta zmist sluzhbovoi lohistyky posadovykh osib v Ukraini [Concept and content of official logistics of public servants in Ukraine]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Yurydychni nauky — Scientific notes of V.I. Vernadsky Taurida National University, Series: Juridical Sciences, 34 (73), 4*, 83–88. Retrieved from https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/4_2023/12.pdf [in Ukrainian].
2. Shynkaruka, V.I. (2002). Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]. *Natsionalna Akademiia nauk Ukrainy — National Academy of Sciences of Ukraine*. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
3. Aristova, A.V., & Shlikhta, I.V. (2019). Velyka ukrainska entsyklopediia. Tematychnyi slovnyk hasel z napriamu «Filosofski nauky» [Great Ukrainian encyclopedia. Thematic dictionary of slogans from the field of «Philosophical Sciences»]. Kyiv: Derzhavna naukova ustanova «Entsyklopedyчне vydavnytstvo» [in Ukrainian].
4. Busel, V. T. (2004). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
5. Platon (2000). Derzhava [Republic]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
6. Arystotel (2000). Polityka [Politics]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
7. Kulchytskyi, V. (2014). Filosofsko-svitohliadni peredumovy rozvytku patriotychnoho vykhovannia v Ukraini (istorychnyi aspekt) [Philosophical and ideological prerequisites for the development of patriotic education in Ukraine (historical aspect)]. *Nauk. visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu — Scientific Herald of Uzhhorod University, 30*, 76–78 [in Ukrainian].
8. Rudenko, Yu. (2007). Ukrainska kozatska pedahohika [Ukrainian Cossack pedagogy]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
9. Iavorivskyi, D. (1990). Istoriiia zaporizkykh kozakiv [History of the Zaporozhian Cossacks]. V 3-kh t. T.1. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
10. Firsov, O. (2008). Osoblyvosti vykhovannia ta navchannia kozatskoi molodi u viisku Zaporozkomu v XVI — pochatku XVII st. [Peculiarities of education and training of Cossack youth in the Zaporizhzhya army in the 16th — early 17th centuries]. *Problemy istorii Ukrainy XIX — pochatku XX st. — Problems of the history of Ukraine in the 19th and early 20th centuries, 15*, 347–350 [in Ukrainian].
11. Skovoroda, H. (2008). Virshi, pisni, baiky, dialohy, traktaty, prytychi, prozovi pereklady, lysty [Poems, songs, fables, dialogues, treatises, parables, prose translations, letters]. K.: Naukova dumka [in Ukrainian].
12. Voloshyna, N.M., & Pampukha, I.V. (2015). Porivnialnyi analiz poniat «patriotyzm» i «natsionalizm» v Ukraini [Comparative analysis of the concepts of «patriotism» and «nationalism» in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Kremenetskoï oblasnoï humanitarno-pedahohichnoï akademii im. Tarasa Shevchenka — Scientific Bulletin of Kremets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko, 4*, 122–129 [in Ukrainian].
13. Kotsur, L. (2019). Patriotyčne vykhovannia v suchasnomu sviti: kontseptsii ta pidkhody. Osvita dlia myru. Zb. nauk. pr. [Patriotic education in the modern world: concepts and approaches. Education for peace. Collection of scientific papers]: u 2 t. T. 1. Kyiv — Pereiaslav-Khmelnytskyi. Retrieved from <http://ephseir.uhsp.edu.ua/handle/8989898989/4348?show=full> [in Ukrainian].
14. Pro zatverdzhennia Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi, Zakhodiv shchodo realizatsii Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi ta metodychnykh rekomendatsii shchodo natsionalno-patriotychnoho vykhovannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [On the approval of the Concept of National-Patriotic Education of Children and Youth, Measures for the Implementation of the Concept of National-Patriotic Education of Children and Youth and Methodical Recommendations on National-Patriotic Education in General Educational Institutions]: Postanova KMU vid 16.06.2015 № 641. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> [in Ukrainian].
15. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na period do 2025 r. [On the approval of the State targeted social program of national and patriotic education for the period until 2025]: Postanova KMU vid 30 chervnia 2021 r. № 673. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
16. Pro zatverdzhennia planu dii shchodo realizatsii Stratehii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na 2020–2025 roky [On the approval of the action plan for the implementation of the National Patriotic Education

Strategy for 2020–2025]: Postanova KMU vid 09.10.2019 № 932. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

17. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo posylennia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi [On the approval of the plan of measures to strengthen the national-patriotic education of children and school youth]: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 27.10.2014 № 1232. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1232729-14#Text> [in Ukrainian].

18. *Odeskyi oblasnyi tsentr patriotichnoho vykhovannia ta orhanizatsii dozvillia ditei ta molodi: vebsait — Odesa Regional Center for Patriotic Education and Leisure Organization of Children and Youth: website*. Retrieved from <http://www.patr1ot.od.ua/> [in Ukrainian].

19. Ivchenko, Yu. (2016). Derzhavnyi patriotyzm yak systemoutvoriuiucha tsinnist u formuvanni ukrainskoi natsionalnoi idei [The importance of state patriotism in the formation of the ukrainian national idea]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal — Juridical scientific and electronic journal*, 2, 174–177. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/2_2016/50.pdf [in Ukrainian].

20. Balashenko, I. V., & Kolesnyk, D. M. (2017). Dukhovni tsinnosti yak osnova patriotichnoho vykhovannia [Spiritual values as the basis of patriotic education]. Proceedings from V All-Ukrainian internet conference: *Osvita ta sotsializatsiia osobystosti — Education and socialization of the personality*. (pp. 8–9). Retrieved from <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/2175> [in Ukrainian].

21. Sytchenko, A., & Korniienko, I. (2022). Problema patriotichnoho vykhovannia v naukovomu diskursi [The problem of patriotic education in scientific discourse]. *Nova pedahohichna dumka — New pedagogical thought*, 2, 101–104. Retrieved from <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/456> [in Ukrainian].

22. Bekh, I. D. (2018). Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei. Monohrafiia [Personality on the way to spiritual values. Monograph]. Kyiv-Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].

23. Sira, O., Volkov, V., & Yaroshenko, O. (2021). Osnovy rozvytku sfery natsionalno-patriotichnoho vykhovannia. Metodychnyi posibnyk dlia fakhivtsiv u sferi NPV [Basics of the development of the sphere of national-patriotic education. Methodical guide for specialists in the field of scientific and pedagogical education]. Zhytomyr [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.11.2023

УДК 351.074:614.02

Соколовський Сергій Сергійович

*аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування
НТУ «Дніпровська політехніка»*

Sokolovskyi Serhii

*Graduate Student of the Department of Public Administration
Dnipro University of Technology*

ORCID: 0000-0002-6559-9777

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10-9421

ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

PROJECT APPROACH AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF MEDICAL REHABILITATION IN UKRAINE: PUBLIC ADMINISTRATION ASPECT

Анотація. Вступ. У зв'язку з реаліями стрімкого технологічного прогресу та прискореним темпом збільшення кількості соціальних викликів, як військові конфлікти, гуманітарний тероризм та економічний занепад, перед великою кількістю людей постають ризики для їх гідного життя чи взагалі існування. Окрім означених ризиків, нові технології, зокрема в медицині, разом з ефективною діяльністю в сфері публічного управління відкривають також значні можливості для розвитку суспільства загалом та кожної людини зокрема. Проте в Україні цей баланс можливостей та ризиків було стрімко порушено на користь останніх, особливо з настанням ранку 24 лютого 2022 року.

Актуальність дослідження зумовлена різким зростанням кількості людей з обмеженнями життєдіяльності серед українців та складним становищем системи медичної реабілітації в Україні, в першу чергу, внаслідок війни, розв'язаної Російською Федерацією.

Мета. Метою дослідження є аналіз та обґрунтування проєктного підходу як інструменту підвищення ефективності діяльності з медичної реабілітації в Україні.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є:

- 1) нормативно-правове забезпечення щодо регулювання сфери охорони здоров'я України;
- 2) документи міжнародних організацій з питань оцінки ситуації в українській системі охорони здоров'я;
- 3) праці вітчизняних авторів, що проводять свої наукові дослідження у питаннях проєктного та кластерного підходів в публічному управлінні.

В процесі здійснення дослідження використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для визначення основ проєктного підходу у сфері публічного управління); формалізації, аналізу та синтезу (для обґрунтування ідеї використання проєктного підходу у створенні реабілітаційних кластерів); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У науковій статті досліджено основні проблеми у питаннях організаційного забезпечення системи реабілітації в сфері охорони здоров'я України. Визначено проєктний підхід як інструмент підвищення ефективності діяльності з медичної реабілітації.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на особливостях створення і організації проєктів реабілітаційних кластерів.

Ключові слова: публічне управління, медична реабілітація, проєктний підхід, повоєнне відновлення.

Summary. Introduction. In connection with the realities of rapid technological progress and the accelerated rate of increase in the number of social challenges, such as military conflicts, humanitarian terrorism and economic decline, a large number of people face risks for their decent life or existence in general. In addition to the stated risks, new technologies, in particular in medicine, together with effective activities in the field of public administration, also open significant opportunities for the de-

velopment of society in general and each person in particular. However, in Ukraine, this balance of opportunities and risks was rapidly disturbed in favor of the latter, especially with the onset of the morning of February 24, 2022.

The relevance of the study is due to the sharp increase in the number of people with life-limiting conditions among Ukrainians and the difficult situation of the medical rehabilitation system in Ukraine, primarily as a result of the war unleashed by the Russian Federation.

Purpose. The purpose of the study is to analyze and substantiate the project approach as a tool for improving the effectiveness of medical rehabilitation activities in Ukraine.

Materials and methods. The research materials are:

- 1) regulatory and legal support for the regulation of the sphere of health care of Ukraine;
- 2) documents of international organizations on assessment of the situation in the Ukrainian health care system;
- 3) the works of domestic authors conducting their scientific research in issues of project and cluster approaches in public administration.

In the process of carrying out the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization and grouping (to determine the basics of the project approach in the field of public administration); formalization, analysis and synthesis (to justify the idea of using a project approach in creating rehabilitation clusters); logical generalization of results (formulation of conclusions).

Results. The scientific article examines the main problems in the issues of organizational support of the rehabilitation system in the sphere of health care of Ukraine.

Discussion. In further scientific research, it is proposed to focus attention on the peculiarities of the creation and organization of projects of rehabilitation clusters.

Key words: public administration, medical rehabilitation, project approach, post-war recovery.

Постановка проблеми. Сучасні соціальні виклики, такі як високотехнологічні військові конфлікти, руйнівний інформаційно-психологічний вплив, гуманітарний тероризм та економічний занепад, представляють собою зовнішні фактори, які прямо впливають на соціально-економічний потенціал будь-якої країни. Більш того, у зв'язку з реаліями стрімкого технологічного прогресу та прискореним темпом збільшення кількості соціальних викликів, перед великою кількістю людей постають ризики для їх гідного життя чи взагалі існування. Окрім означених ризиків, нові технології, зокрема в медицині, разом з ефективною діяльністю в сфері публічного управління відкривають також значні можливості для розвитку суспільства загалом та кожної людини зокрема. Проте в Україні цей баланс можливостей та ризиків було стрімко порушено на користь останніх, особливо з настанням ранку 24 лютого 2022 року.

Актуальність дослідження зумовлена різким зростанням кількості людей з обмеженнями життєдіяльності серед населення України, в першу чергу, внаслідок війни, розв'язаної Російською Федерацією. Окрім того, система медичної реабілітації в Україні, діяльність якої є важливим інструментом для подолання обмежень життєдіяльності серед українців, перебуває у складному становищі, що разом негативно впливає на соціально-економічний потенціал країни та рівень життя кожного громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання проектного підходу в публічному управлінні були об'єктом змістовних наукових пошуків вітчизняних вчених: О. В. Федорчак, І. В. Шпекторенко, П. В. Ворона, К. М. Майстренко,

О. Б. Данченко, В. В. Лепський, Т. О. Харченко, Т. Г. Самойленко, О. В. Марухленко, Л. Є. Довгань, Г. А. Мохонько, І. П. Малик та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз обґрунтування проектного підходу як інструменту підвищення ефективності діяльності з медичної реабілітації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Зрозуміло, що поява значних проблем в будь-якому суспільстві потребує відповідних зусиль для їх вирішення. Для українського суспільства один з головних екзистенційних викликів за всі роки незалежності проявився у вигляді широкомасштабної війни з Російською Федерацією. Завдяки, в першу чергу, героїчним зусиллям сил безпеки та оборони України, мужності українського народу було збережено українську державність. Проте ціною за це стала втрата окремих територій та значного соціально-економічного потенціалу країни, зокрема життя тисяч та рівень здоров'я мільйонів людей.

Знаходячись в активній фазі, російсько-українська війна, що розпочалася 2014 року, не дозволяє в повній мірі оцінити існуючу й тим більш потенційну кількість людських втрат українців. Окрім того, ще важче дослідити та визначити стан громадського здоров'я. Беззаперечно, що реалії війни, особливо високотехнологічної та гібридної, впливають на всі показники здоров'я — медичні, соціального благополуччя, психічного благополуччя. Тому збільшується кількість громадян України з обмеженнями їх життєдіяльності, що потребують високо кваліфікаційної реабілітаційної допомоги.

В Україні до осіб, яким повинно надаватися реабілітаційна допомога, відповідно до Закону

України № 1053-IX «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 3.12.2020 р. належать:

- особи з обмеженнями повсякденного функціонування (життєдіяльності) — особи, які внаслідок стану здоров'я або старіння втратили або можуть втратити здатність до участі у заняттєвій активності у спосіб і межах, звичайних для неї;
- особи з інвалідністю — повнолітні особи зі стійким обмеженням життєдіяльності, яким в порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність;
- діти з інвалідністю — особи до досягнення ними повноліття (віком до 18 років) зі стійким обмеженням життєдіяльності, яким у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність [1].

Якщо на початок 2021 року, за даними Державної служби статистики України, кількість осіб з інвалідністю в Україні становила 2,724 мільйони [2, с. 59], то станом на кінець 2023 року, за словами міністерки соціальної політики Оксани Жолнович, цей показник збільшився до 3 мільйонів [3].

Окрім того, що ця інформація є приблизною, вона не дозволяє оцінити загальну кількість людей з обмеженнями життєдіяльності, яким не встановлено інвалідність в порядку, визначеному чинним законодавством. А такі люди напевно можуть потребувати реабілітаційної допомоги не менше, ніж ті, які визначені окремим статусом.

Говорячи про систему медичної реабілітації в Україні, вона як і інші напрями в сфері охорони здоров'я, перебуває у складному становищі, особливо через драматичні події війни. Але, аналізуючи висновки за результатами роботи Місії технічної підтримки України з питань обмежень життєдіяльності, реабілітації та допоміжних технологій Всесвітньої організації охорони здоров'я від 10 липня-6 серпня 2022 року, нами визначено, що окремі зазначені проблеми можуть бути вирішені завдяки, в першу чергу, ефективному організаційно-управлінському впливу на наступні обставини. Серед них:

- обмеженість людських ресурсів (як у кількості, так і у професійних навичках), що є основним бар'єром для покращення реабілітаційної допомоги, особливо в умовах надзвичайної ситуації, та не може бути вирішено шляхом надання обладнання чи короткострокових тренінгів, курсів тощо;
- відсутність амбулаторних послуг і послуг на рівні територіальних громад, що є головним бар'єром для ефективного надання реабілітаційних послуг впродовж континууму допомоги та створює значні виклики в умовах надзвичайної ситуації;
- глибоко вкорінені системні бар'єри, пов'язані із «культурою практики», включаючи низьку обізнаність про реабілітацію в деяких закладах та окремих клінічних відділеннях, високу

залежність в інших центрах від фізіотерапевтичних модальностей радянських часів [4, с. 4];

Тому, враховуючи умови інфраструктурного етапу трансформації охорони здоров'я в Україні, який передбачає створення госпітальних округів за кластерним принципом і формування спроможних мереж закладів охорони здоров'я [5], в раніше опублікованих працях [6] нами було запропоновано в межах кожного госпітального округу створити реабілітаційні кластери, під якими ми розуміємо систему споживачів, постачальників, виробників, елементів інфраструктури, освітніх та дослідницьких інститутів в межах госпітального округу, які взаємодіють у процесі діяльності щодо забезпечення якнайповнішого відновлення (або максимальної компенсації) втрачених унаслідок дії набутих чинників функцій, здібностей і здатностей індивідуума.

Також нами визначено основні завдання реабілітаційних кластерів, серед яких:

- інтенсифікація підготовки фахівців з реабілітації, для пропорційного забезпечення на всіх рівнях медичної допомоги;
- інтенсифікація формування нових мультидисциплінарних реабілітаційних команд, для пропорційного забезпечення на спеціалізованому рівні медичної допомоги;
- розвантаження кластерних, надкластерних закладів охорони здоров'я у питаннях надання реабілітаційної допомоги в післягострому та довготривалому періодах реабілітації;
- забезпечення доступними допоміжними засобами реабілітації;
- створення нових програм і технологій реабілітації [6, с. 35].

Кластерний підхід, як зазначають В.В. Паненко та О.Т. Поліщук, є особливою комбінацією механізмів територіальної і міжгалузевої взаємодії, що дозволяє стимулювати інвестиційні процеси у сфері охорони здоров'я, впорядкувати організаційну структуру регіональної системи охорони здоров'я та вибудовує ланцюжок стійких взаємозв'язків, заснованих на довірі і розумінні спільних інтересів. Це пояснюється тим, що при створенні територіальних кластерів виникає синергетичний ефект від взаємодії його учасників, що перевищує подібний ефект від функціонування вертикально і горизонтально інтегрованих структур [7, с. 65–66].

Говорячи про кластеризацію, ми цілком погоджуємось з думкою О.В. Марухленко, що розвиток потенційного кластеру потребує активної участі влади. Як зазначає авторка, в одних випадках ефективний розвиток кластеру може вимагати незначних зусиль, в інших ситуаціях вимагає реалізації масштабних проектів [8].

У свою чергу, реалізація заходів у сфері реабілітації, за визначенням С.Г. Богданова, це інтегрована сукупність різноманітних медичних,

правових, технологічних, соціальних, інвестиційних, просвітницьких, інфраструктурних та інших проєктів [9, с. 46].

Таким чином, ми вважаємо, що при створенні реабілітаційних кластерів має використовуватись у якості основних кластерний та проєктний підходи.

Як відомо, проєктний підхід в повній мірі оформився як самодостатній феномен у рамках сучасної ситуаційної теорії організації, де проєктний підхід відповідає на питання: «Які дії необхідні для досягнення майбутнього бажаного кінцевого комплексного стану?». Сама постановка завдань про необхідність прив'язки деякого конструктивного образу (будови, пристрою, машини) до умов навколишнього середовища в певній конкретно визначеній точці простору з особливими (спеціальними) умовами пропонує форму проєкту. Більш того, за думкою відомого науковця І. В. Шпекторенко, для складних систем, тобто для розв'язання завдань управління складними системами та складними процесами, проєктний підхід в тій чи іншій мірі треба застосовувати постійно [10].

Також, за висновками К. М. Майстренко, проєктне управління в умовах швидкозмінного навколишнього середовища визначається як актуальна технологія, що забезпечує ефективне вирішення певного кола завдань в обмежені терміни з мінімальними витратами [11].

Говорячи про проєкт, науковці О. Б. Данченко та В. В. Лепський визначають його як «комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямований на створення унікального продукту чи послуги в умовах часових та ресурсних обмежень». Управління проєктом розглядається ними як «планування, організація і контроль трудових, фінансових і матеріально-технічних ресурсів проєкту, що спрямовані на ефективне досягнення цілей проєкту» [12, с. 48].

У свою чергу, П. В. Ворона більш загально розглядає проєкт як зміну початкового стану будь-якої системи, пов'язану із затратою часу і засобів. А управління проєктами як процес цих змін, що здійснюються по раніше відпрацьованими правилами в рамках бюджету і часових обмежень [13, с. 49].

Серед переваг управління за проєктами у порівнянні з традиційним підходом визначають наступні:

- велика гнучкість підходу при композиції структур та завдань;
- скорочення кількості управлінців та рівнів делегування повноважень;
- чіткість у визначенні форм персональної відповідальності;
- зміна організаційних інтересів, стимулів, мотивацій у порівнянні з усталеними традиційними стандартами [10].

Перевагою проєктного підходу саме в системі публічного управління, як зазначають

Т. О. Харченко і Т. Г. Самойленко, є його інтегрованість, що передбачає узгодженість цілей (національних, секторальних, регіональних, місцевих) та побудови логічних структур проєктів (програм), що дасть змогу визначити контрольні точки реалізації проєкту та внести корективи в разі відхилення від плану реалізації [14].

У свою чергу, О. В. Федорчак серед основних аргументів щодо доцільності застосування проєктного підходу для реалізації проєктів у сфері публічного управління вважає наступні:

- управління проєктами є універсальною концепцією, що може застосовуватись для здійснення будь-яких проєктів в усіх галузях та напрямках, починаючи з освіти, науки та медицини і завершуючи важкою промисловістю, збройними силами та оборонним комплексом;
- методи та інструменти проєктного менеджменту у професійному управлінні є на сьогодні одними з найбільш досконалих, апробованих та відпрацьованих у світовій практиці, що створює сприятливі умови для запозичення передового досвіду, швидкої адаптації до національних умов та ефективного застосування;
- при реалізації програм у державній сфері досить часто задіяні багато структур та органів; неможливість нормальної координації між ними може повністю паралізувати хід робіт; механізми управління проєктами дають змогу вирішити цю проблему;
- проєктний підхід дає змогу сформуванню більш гнучку організаційну структуру управління, що здатна своєчасно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища;
- управління проєктами веде до отримання «готового продукту» — кінцевого результату, за яким визначається ступінь задоволення потреб громадян [15].

В управлінні проєктами необхідно розрізнити поняття «проєкт», «портфель проєктів», «програма», які іноді неправомірно ототожнюють.

Якщо проєкт, як ми знаємо, це комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямований на створення унікального продукту чи послуги в умовах часових та ресурсних обмежень [12], то програма визначається як сукупність взаємопов'язаних проєктів (які виконувались у минулому, тих, які виконуються сьогодні та запланованих), а також комплекс організаційних змін, об'єднаних загальними цілями і спрямованих на досягнення конкретного результату. У свою чергу, портфель проєктів є множиною проєктів, програм та інших робіт, які виконуються у даний час і об'єднані разом з метою ефективного управління для досягнення стратегічних цілей організації [16].

Таким чином, робимо висновок, що проєкт — це структурно-функціональна одиниця програми, яка в свою чергу є образом рушійної сили у вимірі

досягнення стратегічних змін, що визначаються загальною стратегією і координуються портфелем проєктів.

Повертаючись до системи медичної реабілітації варто зазначити, що вона ґрунтується на реабілітаційній стратегії охорони здоров'я [17], головною метою якої є досягнення оптимального рівня функціонування особи у взаємодії з її навколишнім середовищем, соціальної інтеграції та незалежності. Окрім того, розвиток діяльності з реабілітації визначений Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [18], а саме в контексті досягнення стратегічної цілі «Сфокусованість державної політики на підвищенні рівня здоров'я, забезпеченні фізичної активності населення». Серед завдань у відповідних документах визначені наступні:

- забезпечення скоординованості принципів проведення реабілітації, реабілітаційних послуг, а також доступність допоміжних засобів реабілітації та медичних виробів (виробів медичного призначення);
- регламентація правових, економічних, соціальних умов проведення реабілітації з урахуванням функціональних можливостей осіб з обмеженнями повсякденного функціонування, потреби у допоміжних засобах реабілітації та медичних виробках (виробках медичного призначення);
- впровадження міжнародних стандартів реабілітації та психологічної допомоги в реабілітації;
- створення умов для якісного матеріально-технічного, фінансового, кадрового та науково-методичного забезпечення реабілітації;
- створення рівних умов для всіх осіб, залучених до надання реабілітаційної допомоги, та постачальників допоміжних засобів реабілітації;
- формування ефективної системи управління якістю реабілітаційної допомоги [17];
- запровадження системи оцінки втрати функціональності на основі принципів Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я та Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків;
- запровадження комплексних реабілітаційних та абілітаційних послуг, спрямованих на підвищення якості життя, активності, працездатності та залучення в усі форми суспільного життя (переоцінка діючих системи та стандартів реабілітації, імплементація комплексних західних підходів у співпраці з МОЗ);
- інтеграція концепцій та механізмів безбар'єрності в державну систему охорони здоров'я та навчання медичних працівників;
- інтеграція державної політики охорони здоров'я в частині здоров'я населення, просвітництва, гуманізації та культивування здорового образу

життя із державною політикою безбар'єрності (принцип «здоров'я, а не лікування»);

- запровадження державної програми заходів з управління ризиками старіння нації, зокрема в питаннях підтримки активного довголіття, нейрокогнітивних розладів, аспектів самостійного та підтримуваного проживання [18].

Говорячи про програми національного рівня, дотичні до реабілітаційної діяльності в Україні, наводимо приклад Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, ініційованої першою леді України Оленою Зеленською [19], та Національної програми зовнішньої реабілітації «Неопалимі» [20]. Діяльність обох програм відповідає стратегічним цілям, визначеним вище, та направлена на досягнення оптимального рівня функціонування і покращення здоров'я українців, що зазнали порушень психологічного стану або деформаційної травми (опіків чи рубців внаслідок війни) відповідно.

В контексті створення реабілітаційних кластерів, діяльність яких запрограмована на підвищення ефективності діяльності з реабілітації в госпітальних округах, також ми пропонуємо ініціювати Програму розвитку національної мережі реабілітаційних кластерів, на головних засадах реабілітаційної стратегії та в умовах інфраструктурного етапу трансформації охорони здоров'я України.

Процес побудови кожного реабілітаційного кластеру у госпітальних округах має бути окремим проєктом в рамках Програми розвитку національної мережі реабілітаційних кластерів або як спільна ініціатива суб'єктів публічного управління окремої області. Діяльність реабілітаційного кластера, з одного боку, повинна відбуватися відповідно до визначеної нами кластерної моделі, яка передбачає територіальну та міжгалузеву взаємодію зі створення системи підготовки фахівців, надання послуг з реабілітації, виробництва допоміжних засобів та створення нових технологій реабілітації. З іншого боку, мають враховуватися особливості кожної окремої області, на території якої планується реалізація проєкту.

Таким чином, ми бачимо проєкт реабілітаційного кластеру як структурно-функціональну одиницю Програми розвитку національної мережі реабілітаційних кластерів у вимірі досягнення стратегічних цілей реабілітаційної стратегії охорони здоров'я та Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року.

На нашу думку, використання проєктного підходу в контексті побудови реабілітаційних кластерів має позитивно вплинути на розвиток медичної реабілітації та підвищити ефективність діяльності з реабілітації в Україні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в процесі наукового пошуку нами

досліджено основні проблеми у питаннях організаційного забезпечення системи реабілітації в сфері охорони здоров'я України.

Обґрунтовано доцільність використання проєктного підходу у сфері публічного управління, зокрема в контексті створення реабілітаційних кластерів. Визначено проєкт реабілітаційного кластеру як структурно-функціональну одиницю Програми розвитку національної мережі реабілітаційних кластерів у вимірі досягнення стратегічних цілей реабілітаційної стратегії охорони здоров'я

та Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Запропоновано ініціювати Програму розвитку національної мережі реабілітаційних кластерів, на головних засадах реабілітаційної стратегії та в умовах інфраструктурного етапу трансформації охорони здоров'я України.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на особливостях створення і організації проєктів реабілітаційних кластерів.

Література

1. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 3.12.2020 р. № 1053-IX.
2. Соціальний захист населення України у 2020 році: Статистичний збірник. *Державна служба статистики України*. Київ, 2021. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_szn_2020.pdf (дата звернення: 20.11.2023).
3. В Україні налічується 3 мільйони людей з інвалідністю — Жолнович. *Укрінформ*. 19.09.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3763345-v-ukraini-nalicutsa-3-miljoni-ludej-z-invalidnistu-zolnovic.html> (дата звернення: 20.11.2023).
4. Technical support mission to Ukraine on disability, rehabilitation and assistive technology. *WHO*. 2023. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/366376> (дата звернення: 20.11.2023).
5. Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2023 р. № 174.
6. Соколовський С. С. Кластерний підхід як інструмент розвитку медичної реабілітації в Україні: державно-управлінський аспект. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2023. № 8. doi: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-8-9176>.
7. Паненко В. В., Поліщук О. Т. Об'єднання комунальних некомерційних підприємств як важливий компонент кластерного підходу в організації системи охорони здоров'я територіальних громад. *Інноваційна економіка*. 2021. № 7–8. URL: <http://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/856> (дата звернення: 21.11.2023).
8. Марухленко О. В. Кластери — інструмент регіонального розвитку. *Право державний контроль: збірник наукових праць*. 2017. Вип. 2, № 4 (29). С. 157–163. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2017/tom_2/27.pdf (дата звернення: 21.11.2023).
9. Богданов С. Г. Державний механізм організації системи медичної реабілітації в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. С. 40–46. doi: <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2020-16-7>.
10. Методологія публічного управління : навчальний посібник / уклад. І. В. Шпекторенко. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 113 с.
11. Майстренко К. М. Управління проєктами та програмами у сфері публічного управління. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 93–96. doi: [10.32702/2306-6814.2021.16.93](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.16.93).
12. Данченко О. Б., Лепський В. В. Сучасні моделі та методи управління проєктами, портфелями проєктів та програмами. *Управління розвитком складних систем*. 2017. Вип. 29. С. 46–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2017_29_9 (дата звернення: 22.11.2023).
13. Ворона П. В. Методологічні особливості управління інноваційними проєктами у змісті підготовки менеджера з управління інноваційною діяльністю. *Витоки педагогічної майстерності. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 20. С. 48–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2017_20_12 (дата звернення: 22.11.2023).
14. Харченко Т., Самойленко Т. Впровадження інструментів проєктного підходу в систему публічного управління. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2019. 1(79). С. 21–25. doi: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.1.4>.
15. Федорчак О. В. Проєктний підхід як інноваційний механізм державного управління. *Державне управління: теорія та практика: електрон. наук. фах. вид. НАДУ*. 2006. № 1. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2006-1/txts/TEKNOLOGIYA/06fovmdy.pdf> (дата звернення: 22.11.2023).
16. Довгань Л. Є., Мохонько Г. А., Малик І. П. Управління проєктами: навчальний посібник. К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. 420 с.
17. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 3.12.2020 р. № 1053-IX.
18. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р.

19. Офіс першої леді, МОЗ та партнери запускають Національну програму психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. *Урядовий портал*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ofis-pershoyi-ledi-moz-ta-partneri-zapuskayut-nacionalnu-programu-psihichnogo-zdorovya-ta-psihosocialnoyi-pidtrimki> (дата звернення: 23.11.2023).

20. *Неопалимі. Національна програма зовнішньої реабілітації*. URL: <https://www.neopalymi.in.ua/> (дата звернення: 23.11.2023).

References

1. Pro reabilitatsiiu u sferi okhorony zdorovia: Zakon Ukrainy vid 3.12.2020 r. № 1053-IX.
2. Sotsialnyi zakhyst naselennia Ukrainy u 2020 rotsi: Statystychnyi zbirnyk. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, 2021. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_szn_2020.pdf (date of access: 20.11.2023).
3. V Ukraini nalichuietsia 3 miliony liudei z invalidnistiu — Zholnovych. Ukrinform. 19.09.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3763345-v-ukraini-nalichuietsia-3-miljoni-ludej-z-invalidnistu-zolnovic.html> (date of access: 20.11.2023).
4. Technical support mission to Ukraine on disability, rehabilitation and assistive technology. WHO. 2023. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/366376> (date of access: 20.11.2023).
5. Deaki pytannia orhanizatsii spromozhnoi merezhi zakladiv okhorony zdorovia: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.01.2023 r. № 174.
6. Sokolovskiy S.S. Klasternyi pidkhid yak instrument rozvytku medychnoi reabilitatsii v Ukraini: derzhavno-upravlinskyi aspekt. Publichne administruvannia ta natsionalna bezpeka. 2023. № 8. doi: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-8-9176>.
7. Panenko V. V., Polishchuk O. T. Obiednannia komunalnykh nekomertsiiynykh pidpriemstv yak vazhlyvyi komponent klasternoho pidkhodu v orhanizatsii systemy okhorony zdorovia terytorialnykh hromad. Innovatsiina ekonomika. 2021. № 7–8. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/856> (date of access: 21.11.2023).
8. Marukhlenko O. V. Klastery — instrument rehionalnogo rozvytku. Pravo derzhavnyi kontrol: zbirnyk naukovykh prats. 2017. Vyp. 2, № 4 (29). S. 157–163. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2017/tom_2/27.pdf (date of access: 21.11.2023).
9. Bohdanov S.H. Derzhavnyi mekhanizm orhanizatsii systemy medychnoi reabilitatsii v Ukraini. Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini. 2020. S. 40–46. doi: <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2020-16-7>.
10. Metodolohiia publichnoho upravlinnia: navchalnyi posibnyk / ukhad. I.V. Shpektorenko. Dnipro: DRIDU NADU, 2018. 113 s.
11. Maistrenko K.M. Upravlinnia proiektamy ta prohramamy u sferi publichnoho upravlinnia. Derzhavne upravlinnia. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2021. № 16. S. 93–96. doi: 10.32702/2306-6814.2021.16.93.
12. Danchenko O.B., Lepskiy V.V. Cuchasni modeli ta metody upravlinnia proiektamy, portfeliamy proiektiv ta prohramamy. Upravlinnia rozvytkom skladnykh system. 2017. Vyp. 29. S. 46–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2017_29_9 (date of access: 22.11.2023).
13. Vorona P.V. Metodolohichni osoblyvosti upravlinnia innovatsiinymy proiektamy u zmisti pidgotovky menedzhera z upravlinnia innovatsiinou diialnistiu. Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Pedahohichni nauky. 2017. Vyp. 20. S. 48–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2017_20_12 (date of access: 22.11.2023).
14. Kharchenko T., Samoilenko T. Vprovadzhennia instrumentiv proiektynoho pidkhodu v systemu publichnoho upravlinnia. Visnyk Sumskoho natsionalnogo ahrarnoho universytetu. Serii «Ekonomika i menedzhment». 2019. 1(79). S. 21–25. doi: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.1.4>.
15. Fedorchak O.V. Proiektyni pidkhid yak innovatsiinyi mekhanizm derzhavnoho upravlinnia. Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka: elektron. nauk. fakh. vyd. NADU. 2006. № 1. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2006-1/txts/TEKNOLOGIYA/06fovmdp.pdf> (date of access: 22.11.2023).
16. Dovhan L.Ie., Mokhonko H.A., Malyk I.P. Upravlinnia proiektamy: navchalnyi posibnyk. K.: KPI im. Ihoria Sikorskoho, 2017. 420 s.
17. Pro reabilitatsiiu u sferi okhorony zdorovia: Zakon Ukrainy vid 3.12.2020 r. № 1053-IX.
18. Natsionalna stratehiia iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku: Rozporiadzhenia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.04.2021 r. № 366-r.
19. Офіс першої леді, МОЗ та партнери запускають Національну програму психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. Урядовий портал. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ofis-pershoyi-ledi-moz-ta-partneri-zapuskayut-nacionalnu-programu-psihichnogo-zdorovya-ta-psihosocialnoyi-pidtrimki> (date of access: 23.11.2023).
20. Neopalymi. Natsionalna prohrama zovnishnoi reabilitatsii. URL: <https://www.neopalymi.in.ua/> (date of access: 23.11.2023).

УДК 005.3:332

Бурик Мирослав Мирославович

*кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри управління та бізнес-адміністрування
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

Buryk Myroslav

*Candidate of Sciences in Public Administration,
Doctoral Student of the Department of management and business administration
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
ORCID: 0000-0001-8939-1324*

Лебедченко Віра Віталіївна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та публічного управління
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Lebedchenko Vira

*Candidate of Economic Science, Associate Professor,
Department of Economics and Public Administration
National aerospace university «Kharkiv Aviation Institute»
ORCID: 0000-0003-2180-9063*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10-9420

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

МЕТОДИ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

METHODS OF INFLUENCE ON THE ECONOMIC SECURITY OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE CONDITIONS OF MILITARY ACTIONS

Анотація. Вступ. У контексті сучасних геополітичних та військових конфліктів економічна безпека територіальних громад стає однією з найбільш актуальних проблем. Збалансований аналіз методів впливу на економічну безпеку є важливим для розуміння наслідків воєнних дій та розробки стратегій відновлення. В умовах військових дій економічна безпека територіальних громад зазнає значних викликів. Стаття ставить за мету вивчення різноманітних методів впливу на цю безпеку та їхніх наслідків, розкриваючи ключові аспекти проблеми.

Метою дослідження є систематизація та аналіз методів впливу на економічну безпеку територіальних громад під час військових конфліктів. Автори ставлять перед собою завдання визначити вплив різних економічних чинників на стійкість та розвиток місцевих громад, проаналізувавши провідний світовий досвід. Об'єктом дослідження є економічна безпека територіальних громад, яка розглядається в контексті військових дій. Предмет дослідження – методи впливу, що застосовуються для зміни економічного стану цих громад.

Матеріали і методи. Дослідження базується на аналізі наукових публікацій, літературного огляду та власного досвіду участі у наукових конференціях. Автори використовують порівняльний аналіз методів впливу, таких як економічні санкції, блокади, та різні економічні стратегії для визначення їхнього впливу на економічну безпеку.

Результати. На основі аналізу автори формулюють висновки та рекомендації, спрямовані на розвиток стратегій для підтримки економічної стійкості та відновлення територіальних громад у військових умовах. Автори підкреслюють необхідність урахування конкретних умов та контексту для успішної реалізації цих рекомендацій на практиці.

Перспективи. Методи впливу на економічну безпеку можуть бути ускладнені різними сценаріями воєнних дій. Подальші дослідження можуть фокусуватися на узагальненні реакцій територіальних громад на різні воєнні ситуації та їхні наслідки. Урахування гібридних загроз на економічну безпеку може стати предметом подальших досліджень. Розуміння впливу цих факторів дозволить розробляти більш комплексні стратегії захисту та відновлення.

Ключові слова: економічна безпека, територіальні громади, військові дії, розвиток територіальних громад.

Summary. Introduction. In the context of modern geopolitical and military conflicts, the economic security of territorial communities becomes one of the most urgent problems. A balanced analysis of the methods of impact on economic security is essential for understanding the consequences of war and developing recovery strategies. In the conditions of military operations, the economic security of territorial communities faces significant challenges. The article aims to study various methods of influencing this security and their consequences, revealing the key aspects of the problem.

The purpose of the research is the systematization and analysis of methods of influence on the economic security of territorial communities during military conflicts. The author sets himself the task of determining the impact of various economic factors on the stability and development of local communities, having analyzed the world's leading experience. The object of the study is the economic security of territorial communities, which is considered in the context of military operations. The subject of the research is methods of influence used to change the economic status of these communities.

Materials and methods. The research is based on the analysis of scientific publications, literature review and personal experience of participating in scientific conferences. The author uses a comparative analysis of methods of influence, such as economic sanctions, blockades, and various economic strategies to determine their impact on economic security.

The results. Based on the analysis, the author formulates conclusions and recommendations aimed at developing strategies for maintaining economic stability and restoring territorial communities in military conditions. The author emphasizes the need to take into account specific conditions and context for the successful implementation of these recommendations in practice.

Prospects. Methods of influencing economic security can be complicated by various scenarios of military operations. Further research can focus on generalizing the responses of territorial communities to various war situations and their consequences. Consideration of hybrid threats to economic security may become the subject of further research. Understanding the impact of these factors will enable the development of more comprehensive protection and recovery strategies.

Key words: economic security, territorial communities, military actions, development of territorial communities.

Постановка проблеми. У сучасних умовах військових конфліктів, економічна безпека територіальних громад стає передумовою для забезпечення стійкості та відновлення економічного потенціалу. Невизначеність та динамічність сучасного геополітичного середовища покладає нові завдання перед науковцями та практиками у розумінні методів впливу на економіку та фінансові системи територіальних громад під час воєнних дій. Світовий досвід останніх десятиліть демонструє, що військові конфлікти відіграють ключову роль у трансформації економічних образів та структур. Умови сучасних воєн створюють реальні загрози для фінансової стійкості та економічного зростання територіальних громад, а також визначають нові вимоги до розуміння методів впливу, які використовуються в цих умовах. Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що економічна безпека територіальних громад під час військових дій є взаємодією різних чинників, включаючи економічні санкції, блокади, інші форми економічного тиску та стратегії відновлення. Сучасні тренди свідчать про посилення цієї проблеми, аналіз якої може привести до розробки ефективних стратегій для забезпечення стабільності та розвитку місцевих економік у воєнний період. Статистичні дані свідчать про те, що у багатьох регіонах світу конфлікти та військові дії суттєво впливають на економічний розвиток. Наприклад, за даними Міжнародного валютного фонду, військові конфлікти призвели до збитків, які становили приблизно 350 мільярдів доларів США у 2020 році [1]. Зростаючі тенденції використання різноманітних економічних тискових засобів та їхні наслідки для місцевих громад роблять актуальним поглиблене вивчення цієї проблеми. Дана

стаття спрямована на розкриття основних факторів та механізмів впливу на економічну безпеку територіальних громад в умовах військових дій, з метою визначення стратегій для забезпечення їхньої стійкості та ефективного функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті проведено аналіз провідного світового досвіду розвитку територіальних громад, зокрема, Р. Вілке, З. Раудон у дослідженні «Агробізнес та територіальна влада: спільнота з погляду соціальної відповідальності» визначали методи розвитку корпоративного управління та відповідальності у територіальних громадах [1]. М. Біанчі та М. Віета переосмислюють теоретичний каркас щодо кооперативів, територій та соціального капіталу. Дослідження сприяє глибшому розумінню того, як структури кооперативів впливають на соціальний капітал в конкретних територіях. Автори акцентують на необхідності переосмислення існуючих теоретичних поглядів для кращого усвідомлення динаміки у формуванні соціально-економічних ландшафтів [2]. Стаття «Соціальні фінанси та парадигма загального блага: вивчення того, як інновації на основі спільноти трансформують фінанси на загальне благо», сконцентрована на інноваціях на основі ініціативи трансформації фінансових процесів, дослідження розкриває нові фінансові моделі, що пріоритезують добробут спільноти та сталий розвиток, сприяючи ширшій дискусії про відповідальні та спільнотоорієнтовані фінансові практики [3]. МкГілвері, Т. Валтерс, С. Гуїлард розглядають роль громадських подій у боротьбі з негативним уявленням і стереотипами, пов'язаними з конкретними територіями, наголошуючи на потенціалі місцевих подій у зміцненні стійкості та згуртованості громади [4]. Йоганніссон, Б. розглядає

теоретичні та методологічні проблеми в реалізації місцевого економічного розвитку [5]. Д. Онейл у статті «Оцінка інформатики спільноти: огляд методологічних підходів до оцінки мереж спільноти та технологічних центрів спільноти» критично оцінює методологічні підходи до оцінки інформатики спільноти, особливо зосереджуючись на мережах громад і технологічних центрах. Дослідження дає розуміння проблем і можливостей оцінки впливу технологічних ініціатив, зорієнтованих на громаді, пропонуючи комплексний огляд методологічних міркувань у контексті інформатики спільноти [6]. Климчук В., Висоцька К. та Горбунова В.В. досліджують вплив децентралізації та залучення зацікавлених сторін громади на покращення послуг психічного здоров'я в регіонах України, які постраждали від конфлікту [7]. Чейні Г., Нойес М., До Е., Віета М. дають уявлення про те, як кооперативні структури сприяють солідарності в громадах, представляючи погляд на трансформаційний потенціал трудових та економічних відносин [8]. Монографія Бобровської О.Ю. присвячена корпоративному управлінню та його ролі в соціальному розвитку територіальних громад, містить комплексне дослідження теоретичних і практичних аспектів корпоративного управління як інструменту стимулювання соціального розвитку місцевих громад [9].

У дослідженні Бедрія Р.Б розглядається концепція економічної основи місцевого самоврядування та його організаційно-правового забезпечення в умовах війни в Україні. Дослідження сприяє розумінню викликів і правових аспектів місцевого самоврядування під час війни, пропонуючи цінне розуміння українського досвіду [10].

Мета та завдання. Метою статті є систематизація та глибокий аналіз методів впливу на економічну безпеку територіальних громад з урахуванням провідного світового досвіду та в умовах військових дій, з метою розкриття ключових аспектів цієї проблеми та надання практичних рекомендацій для забезпечення стійкості та відновлення економіки на місцевому рівні. Відповідно до мети у статті розглянуті наступні завдання:

1. Провести докладний аналіз різноманітних методів впливу на економічну безпеку, таких як економічні санкції, блокади, та інші економічні інструменти, що застосовуються у військових умовах.

2. Визначити наслідки використання різних методів впливу на економічну стійкість територіальних громад та їхній вплив на розвиток місцевої економіки на основі аналізу провідного світового досвіду.

3. Розкрити шляхи взаємодії економічних чинників та військових подій, ідентифікувати ключові фактори, які впливають на економічну безпеку.

4. Здійснити порівняльний аналіз сучасних воєнних конфліктів та їхнього впливу на економічну безпеку місцевих громад для визначення загальних тенденцій та особливостей.

5. Сформулювати обґрунтовані висновки на основі проведеного аналізу та розробити практичні рекомендації для вдосконалення стратегій відновлення та підтримки економічної безпеки територіальних громад у військових умовах.

Матеріали і методи. У дослідженні використувався аналіз наукових статей, публікацій та досліджень, що стосуються економічної безпеки територіальних громад у воєнних умовах. Систематизація літературного огляду дозволила отримати обґрунтовану базу для подальшого аналізу. Виконаний літературний огляд охоплював наукові та прикладні роботи з економічної безпеки територіальних громад під час воєнних конфліктів. Здійснення огляду сприяло узагальненню та систематизації наявних знань у галузі. Дослідження базується на порівняльному аналізі різних методів впливу на економічну безпеку, таких як економічні санкції, блокади, та різні економічні стратегії, що метод дозволяє визначити ефективні та неефективні підходи до вирішення проблем. Дослідження включало в себе оцінку реакцій територіальних громад на різні воєнні сценарії та методи впливу. Комплексний підхід до дослідження дозволяє автору висувати обґрунтовані висновки та рекомендації для поліпшення стратегій відновлення та підтримки економічної безпеки територіальних громад у військових умовах.

Виклад основного матеріалу. Аналіз різноманітних методів впливу на економічну безпеку в умовах військових дій дозволив акумулювати їх у вигляді схеми, рис. 1.

Аналіз методів впливу на економічну безпеку в умовах військових дій відкриває складні взаємозв'язки між політико-економічними стратегіями та їхніми наслідками для територіальних громад. Ефективне управління цими методами вимагає глибокого розуміння конкретного контексту конфлікту та гнучкості при застосуванні стратегій для забезпечення стабільності та розвитку місцевих економік.

Шляхом вивчення конкретних методів, таких як економічні санкції, фінансова допомога, тарифи, блокади та гуманітарні ініціативи, дослідження розкриває взаємозв'язок між застосуванням цих методів та їхнім впливом на економічний розвиток та стійкість територіальних громад у різних країнах, зокрема проведено аналіз вплив різних методів на економічну стійкість територіальних громад у світовому контексті — табл. 1.

Отже, економічні санкції спричиняють зміну торговельних потоків та можуть призводити до обмеження доступу до ринків, але ефективність залежить від економічної міцності країни. Економічні пакети та допомога стимулюють відновлення економіки, особливо у великих економіках з високим рівнем інтернаціоналізації. Тарифи та торговельні обмеження мають великий вплив на країни, орієнтовані на експорт, і можуть призводити

до зменшення конкурентоспроможності. Блокади створюють серйозні економічні труднощі та призводять до значного обмеження доступу до ресурсів. Гуманітарні ініціативи сприяють гуманітарній

допомозі та відновленню основних сервісів у постраждалих територіях.

Вивчення взаємодії між економічними чинниками та воєнними конфліктами є важливим

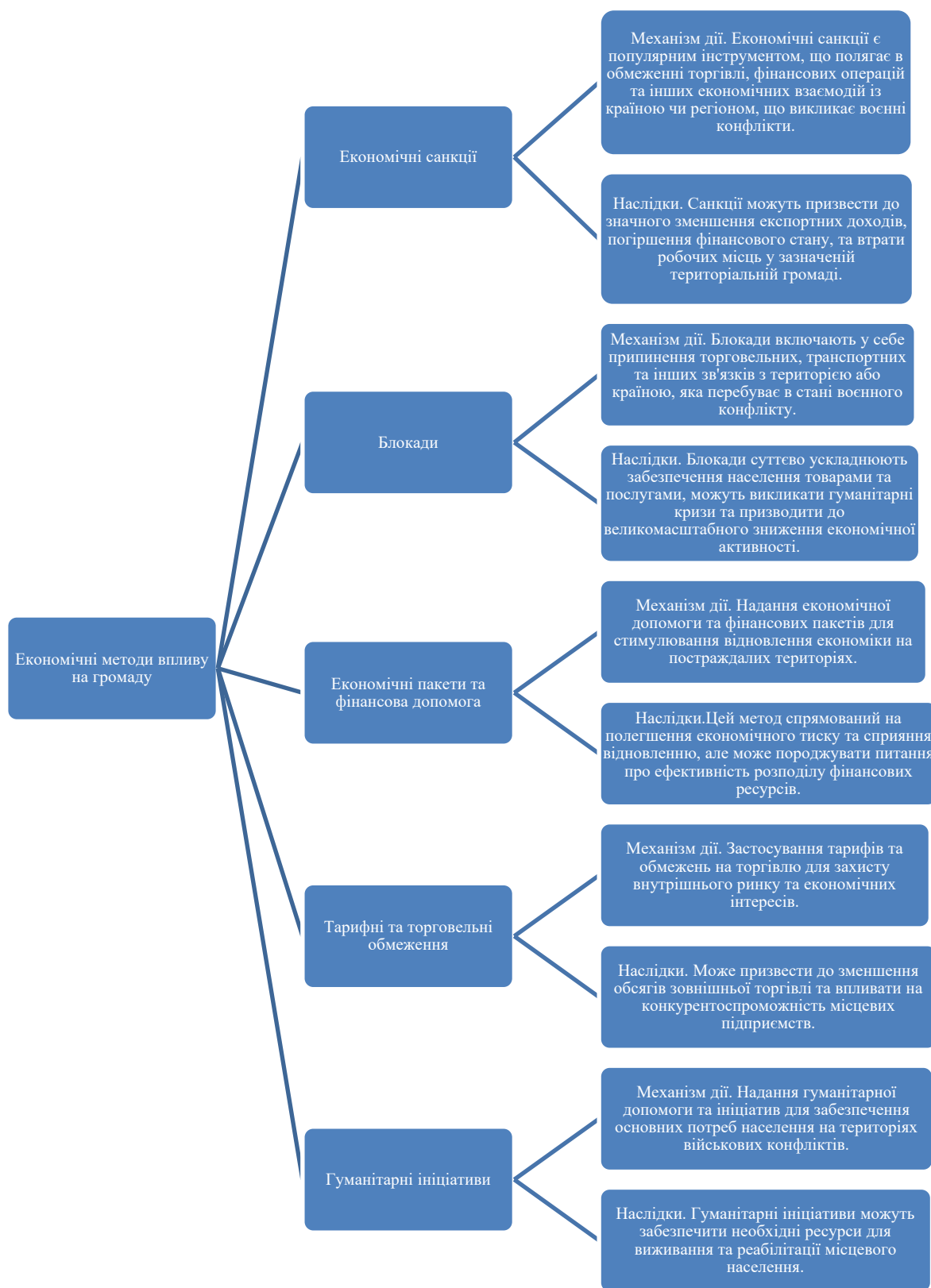

Рис. 1. Аналіз методів економічного впливу територіальних громад
Джерело: розроблено авторами на основі аналізу [1–5]

Таблиця 1

Аналіз вплив різних методів на економічну стійкість територіальних громад у світовому контексті

Країна	Базовий метод впливу	Результати
США	Економічні санкції	Під впливом санкцій з боку та введенням контрсанкцій, США спостерігають обмежений доступ до ринків, але зберігають економічну стійкість завдяки великому внутрішньому ринку та міжнародному лобі.
Німеччина	Економічні пакети та допомога	В ролі ключового гравця Європейського союзу, Німеччина активно використовує фінансову допомогу та економічні пакети для стимулювання відновлення територій.
Японія	Тарифи та торговельні обмеження	У зв'язку зі своїм експортно-орієнтованим підходом, Японія відчуває негативний вплив тарифів та торговельних обмежень, що призводить до скорочення обсягів експорту та впливу на зовнішній баланс.
Південна Корея	Економічні пакети та допомога	Використання фінансової допомоги та стимулювання внутрішнього споживання дозволяє Південній Кореї забезпечити стабільність та прискорити відновлення місцевої економіки.
Великобританія	Гуманітарні ініціативи	Участь у гуманітарних ініціативах під час конфліктів дозволяє Великобританії сприяти гуманітарній допомозі та відновленню основних сервісів на постраждалих територіях.

Джерело: розроблено авторами на основі аналізу [5–8]

завданням для розуміння та попередження негативних впливів на економічну безпеку. Ключові фактори включають економічну інфраструктуру, виробничі потужності, торгові маршрути та ресурсне забезпечення. Воєнні дії можуть призвести до руйнування інфраструктури, зменшення виробничих можливостей, перерв у торгових потоках та розподілу ресурсів, що загрожує економічній стійкості та безпеці територіальних громад.

Аналізуючи сучасні військові конфлікти та їхній вплив на економічну безпеку місцевих громад, акцент робиться на уроки, засновані на досвіді України. Зазначаються загальні тенденції

та особливості, що виникають у зоні конфлікту, такі як економічне відновлення, реконструкція інфраструктури, втрати виробництва, інвестиційні виклики та вплив на зайнятість. Цей аналіз слугує основою для розроблення стратегій та політик для забезпечення економічної стійкості та відновлення місцевих громад у контексті воєнних дій [9–10].

У результаті проведеного аналізу світового досвіду та викликів повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України було сформовано систему викликів економічної безпеки територіальних громад — рис. 2.

Рис. 2. Впливи на економічну безпеку територіальних громад

Джерело: розроблено авторами

Аналіз факторів економічної безпеки в умовах воєнної агресії дозволяє зрозуміти, що успішне відновлення та стабілізація місцевої економіки територіальних громад потребує комплексного підходу. Найбільш критичні аспекти включають ефективне економічне відновлення, реконструкцію інфраструктури, мінімізацію втрат виробництва, залучення інвестицій та забезпечення стабільності зайнятості. Рекомендації для забезпечення економічної безпеки територіальних громад в умовах воєнної агресії в Україні можуть бути наступними:

1. Стратегічне планування економічного відновлення:

– розробити чіткий та адаптивний план відновлення економіки, враховуючи специфіку конфліктної ситуації.

– забезпечити швидку мобілізацію ресурсів для відновлення ключових економічних секторів.

2. Інфраструктурна реконструкція:

– спрямувати зусилля на відновлення критичних об'єктів інфраструктури для підтримки економічної активності.

– забезпечити стійкість інфраструктури до можливих воєнних загроз.

3. Мінімізація втрат виробництва:

– розробити програми страхування та компенсації для підприємств, що постраждали від війни.

– заохочувати ініціативи з реструктуризації та розвитку нових напрямків виробництва.

4. Залучення інвестицій:

– активно працювати над відновленням довіри інвесторів через гарантії безпеки та привабливі умови інвестування.

– розвивати ініціативи з повернення інвестицій для стимулювання економічного росту.

5. Стабільність зайнятості:

– запроваджувати програми підтримки зайнятості та професійної реабілітації для постраждалих робочих місць.

– стимулювати розвиток малих та середніх підприємств як джерела нових робочих місць.

6. Взаємодія з міжнародним співтовариством:

– активно залучати міжнародну фінансову підтримку та технічну допомогу.

– вести діалог з партнерами щодо впровадження кращих практик у сфері економічної стабільності під час воєнних дій.

7. Залучення громади:

– забезпечити участь місцевих громад у розробці та виконанні стратегій економічного відновлення.

– запроваджувати механізми звітування та зворотного зв'язку для ефективної взаємодії з мешканцями.

Розроблені рекомендації спрямовані на створення умов для стійкого економічного відновлення та забезпечення безпеки територіальних громад в умовах воєнної агресії в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

У контексті вивчення впливу воєнних конфліктів на економічну безпеку територіальних громад та стратегій відновлення, можна зробити наступні узагальнені висновки. Аналіз підкреслив загальні тенденції, такі як необхідність ефективного економічного відновлення, великі втрати виробництва, потреба в реконструкції інфраструктури та інвестиційні виклики. В умовах воєнної агресії важливо активно співпрацювати з міжнародним співтовариством для забезпечення ефективного відновлення та отримання необхідних ресурсів. Активна участь та залучення місцевих громад у розробку та виконання стратегій грає важливу роль у досягненні успішних результатів. Виходячи з унікальних потреб та обставин кожної територіальної громади, рекомендується розробка персоналізованих стратегій відновлення. Забезпечення економічної безпеки має критичне значення для стійкості територіальних громад у воєнних умовах. Урахування гнучких та адаптивних стратегій відновлення є важливим фактором успіху в умовах постійної зміни обставин. Висновки розроблені у результаті проведеного аналізу слід врахувати при розробці політик та стратегій для забезпечення економічної безпеки та відновлення територіальних громад під час воєнної агресії та післявоєнної відбудови.

Література

1. Vilkė R., Gedminaitė-Raudonė Ž. Agribusiness and Territorial Government: Community Citizenship from Social Responsibility Perspective. *Governance and Sustainability*. 2020. Vol. 15. P. 73–90. doi: <https://doi.org/10.1108/S2043-052320200000015005>.
2. Bianchi M. and Vieta M. Co-operatives, territories and social capital: reconsidering a theoretical framework. *International Journal of Social Economics*. 2020. Vol. 47, No. 12. P. 1599–1617. doi: <https://doi.org/10.1108/IJSE-03-2020-0135>.
3. Meyer C. Social finance and the commons paradigm: Exploring how community-based innovations transform finance for the common good. *Management Decision*. 2020. Vol. 58 No. 4. P. 786–796. doi: <https://doi.org/10.1108/MD-01-2019-0133>.
4. McGillivray D., Walters T., Guillard S. Place-based community events and resistance to territorial stigmatisation. *International Journal of Event and Festival Management*. 2023. doi: <https://doi.org/10.1108/IJEFM-01-2023-0010>.

5. Johannisson B. Enacting local economic development — theoretical and methodological challenges. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*. 2007. Vol. 1, No. 1. P. 7–26. doi: <https://doi.org/10.1108/17506200710736230>.

6. O’Neil D. Assessing community informatics: a review of methodological approaches for evaluating community networks and community technology centers. *Internet Research*. 2002. Vol. 12, No. 1. P. 76–102. doi: <https://doi.org/10.1108/10662240210415844>.

7. Klymchuk V., Vysotska K., Gorbunova V. V. Decentralisation and community stakeholders’ engagement for better mental health services development in the conflict-affected regions of Ukraine. *Journal of Public Mental Health*. 2022. Vol. 21, No. 4. P. 288–302. doi: <https://doi.org/10.1108/JPMH-06-2022-0054>.

8. Cheney G., Noyes M., Do E., Vieta M., Azkarraga J., Michel C. Community to Solidarity. Cooperatives at Work (The Future of Work). *Emerald Publishing Limited, Leeds*, 2023. P. 109–139. doi: <https://doi.org/10.1108/978-1-83867-825-820231004>.

9. Бобровська О.Ю. Корпоративне управління соціальним розвитком територіальних громад: монографія. ДРІДУ НАДУ, 2014. 170 с. URL: <https://tinyurl.com/5dt82vv8> (дата звернення: 25.11.2023).

10. Бедрий Р.Б. Поняття економічної основи місцевого самоврядування та її організаційно-правове забезпечення в умовах війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т. 1, Вип. 75. С. 59–64 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/52852> (дата звернення: 25.11.2023).

References

1. Vilkė, R., & Gedminaitė–Raudonė, Ž. (2020). Agribusiness and Territorial Government: Community Citizenship from Social Responsibility Perspective. *Governance and Sustainability*, 15, 73–90. doi: <https://doi.org/10.1108/S2043-052320200000015005>.

2. Bianchi, M., & Vieta, M. (2020). Co-operatives, territories and social capital: reconsidering a theoretical framework. *International Journal of Social Economics*, 47, 12, 1599–1617. doi: <https://doi.org/10.1108/IJSE-03-2020-0135>.

3. Meyer, C. (2020). Social finance and the commons paradigm: Exploring how community-based innovations transform finance for the common good. *Management Decision*, 58, 4, 786–796. doi: <https://doi.org/10.1108/MD-01-2019-0133>.

4. McGillivray, D., Walters, T., & Guillard, S. (2023). Place-based community events and resistance to territorial stigmatisation. *International Journal of Event and Festival Management*. doi: <https://doi.org/10.1108/IJEFM-01-2023-0010>.

5. Johannisson, B. (2007). Enacting local economic development — theoretical and methodological challenges. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 1, 1, 7–26. doi: <https://doi.org/10.1108/17506200710736230>.

6. O’Neil, D. (2002). Assessing community informatics: a review of methodological approaches for evaluating community networks and community technology centers. *Internet Research*, 12, 1, 76–102. doi: <https://doi.org/10.1108/10662240210415844>.

7. Klymchuk, V., Vysotska, K., & Gorbunova, V. V. (2022). Decentralisation and community stakeholders’ engagement for better mental health services development in the conflict-affected regions of Ukraine. *Journal of Public Mental Health*, 21, 4, 288–302. doi: <https://doi.org/10.1108/JPMH-06-2022-0054>.

8. Cheney, G., Noyes, M., Do, E., Vieta, M., Azkarraga, J., & Michel, C. (2023). Community to Solidarity. Cooperatives at Work (The Future of Work), *Emerald Publishing Limited, Leeds*, 109–139. doi: <https://doi.org/10.1108/978-1-83867-825-820231004>.

9. Bobrovska, O. Yu. (2014). Korporatyvne upravlinnia sotsialnym rozvytkom terytorialnykh hromad: Monohrafiia [Corporate management of social development of territorial communities: a monograph]. *DRIDU NADU*. Retrieved from <https://tinyurl.com/5dt82vv8> [in Ukrainian].

10. Bedrii, R. B. (2023). Poniattia ekonomichnoi osnovy mistsevoho samovriaduvannia ta yii orhanizatsiino-pravove zabezpechennia v umovakh viiny v Ukraini [The concept of the economic basis of local self-government and its organizational and legal support in the conditions of war in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pravo. Uzhhorod: Vydavnychiy dim «Helvetyka» — Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: Law. Uzhgorod: Publishing house Helvetika*. 1 (75), 59–64. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/52852> [in Ukrainian].

Коваль Яна Сергіївна

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри міжнародного менеджменту
Державний торговельно-економічний університет*

Koval Yana

*PhD in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor of the International Management Department
State University of Trade and Economics*

ORCID: 0000-0001-6578-2996

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10-9396

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

MECHANISM OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE NATIONAL ECONOMY IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION

Анотація. Економіка України сьогодні знаходиться в украй важкому стані. Дестабілізуючий вплив на неї мають цілий ряд негативних чинників – це і політичні причини, і напружені зовнішньоекономічні відносини, реформи, деякі з яких мають негативний вплив в короткостроковому періоді, проте котрі покликані сприяти в майбутньому інтеграційним процесам з ЄС, зростання зовнішнього боргу та загрози дефолту. В таких умовах дуже важливо контролювати економічну безпеку держави. Тому, сучасні умови господарювання актуалізують необхідність удосконалення принципів, підходів та інструментарію формування, реалізації концепції розвитку малого та середнього підприємництва, механізмів його взаємодії з інститутами держави і суспільства, орієнтованих на забезпечення конкурентоспроможності та ринкової привабливості. Ажже, головною сутністю забезпечення економічної безпеки для малих та середніх підприємств є забезпечення комплексної безпеки всіх ресурсів підприємства (трудових, матеріально-технічних, інформаційних, фінансових, технології виробництва) шляхом застосування спеціальних методів та інструментів безпеки з метою уникнення і знешкодження загроз, раціонального використання всіх ресурсів та підвищення загального рівня конкурентоспроможності суб'єкта безпеки. систему економічної безпеки підприємства можна визначити як взаємопов'язану сукупність спеціальних структур, засобів, методів і заходів, які забезпечують безпеку бізнесу від внутрішніх і зовнішніх загроз.

В цьому контексті актуальною темою залишається дослідження формування та особливостей діяльності суб'єктів економічної безпеки підприємства. У статті досліджено сутність поняття «економічної безпеки підприємств», визначені основні складники системи економічної безпеки підприємства, виокремлено завдання здійснення економічної безпеки малих та середніх підприємств, проаналізована кількість діючих підприємств в розрізі її видів, з розподілом на великі, середні, малі та мікро- підприємства протягом 2017 по 2022 рр., встановлена роль малих та середніх підприємств, визначено основні внутрішні та зовнішні загрози діяльності малих та середніх підприємств, запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: економічна безпека, малі та середні підприємства, економічний розвиток, державна політика, загрози економічної безпеки, регіональні співставлення.

Summary. Ukraine's economy is currently in a very difficult state. It is being destabilized by a number of negative factors, including political reasons, tense foreign economic relations, reforms, some of which have a negative impact in the short term but are intended to facilitate future integration processes with the EU, rising external debt and threats of default. In such circumstances, it is very important to control the economic security of the state. Therefore, the current economic conditions actualize the need to improve the principles, approaches and tools for the formation and implementation of the concept of small and medium-sized enterprises, mechanisms of their interaction with the institutions of the state and society, focused on ensuring competitiveness and market attractiveness. After all, the main essence of ensuring economic security for small and medium-sized enterprises is to ensure comprehensive security of all enterprise resources (labor, material and technical, information,

financial, production technology) through the use of special security methods and tools to avoid and neutralize threats, rational use of all resources and increase the overall level of competitiveness of the security subject. In this context, the study of the formation and peculiarities of the activity of subjects of economic security of an enterprise remains a relevant topic. The article investigates the essence of the concept of «economic security of enterprises», identifies the main components of the system of economic security of an enterprise, highlights the tasks of ensuring economic security of small and medium-sized enterprises, analyzes the number of operating enterprises by their types, with a breakdown into large, medium, small and micro enterprises during 2017–2022, establishes the role of small and medium-sized enterprises, identifies the main internal and external threats to the activities of small and medium-sized enterprises, and suggests ways to address them.

Key words: economic security, small and medium-sized enterprises, economic development, state policy, threats to economic security, regional comparisons.

Постановка проблеми. Формування сприятливого та передбачуваного правового поля для розвитку підприємництва і реалізації права на підприємницьку діяльність є невід’ємною компонентою розвитку та економічної безпеки України, пріоритетною функцією органів державного управління в умовах ринкової економіки, реалізація якої необхідна для демократизації суспільства, забезпечення добробуту громадян, формування цивілізованого конкурентного середовища. Належний рівень економічної безпеки бізнесу є запорукою соціального та економічного розвитку держави, особливо в умовах прискорення процесів інтеграції України до міжнародних економічних організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічної безпеки та розвитку малих та середніх підприємств, питань оцінювання та різних аспектів забезпечення і управління економічною безпекою підприємства присвячено науковій праці вітчизняних та зарубіжних науковців: Варналія З.С., Воротиної Л.І., Воронкової М.П., Говорушко Т.О., Головкової Л.С., Грозного І.С., Житар М.О. Гуцала І.С., Донець Л.І., Єгорової С.М., Ілляшенка О.С., Марченко О.С., Мігус І.П., Кирич Н.Б., Козаченка Г.В., Кузьміна О.Є., Коваль Я.С., Нижника В.М., Швеця І.Б. та інших.

Формулювання цілей статті. Метою статті є встановлення ролі економічної безпеки в діяльності малих та середніх підприємств.

Викладення основних результатів дослідження. В сучасних умовах формування сприятливого, прозорого та передбачуваного правового і економічного поля для реалізації громадянами права на підприємницьку діяльність є невід’ємною складовою належного соціально-економічного розвитку держави, пріоритетною функцією органів державного управління в умовах ринкової економіки, реалізація якої необхідна для демократизації суспільства, забезпечення добробуту громадян, формування цивілізованого конкурентного середовища. Доцільно говорити про наявність взаємозв’язку між забезпеченням вільного підприємництва, сприятливого економіко-правового середовища бізнесу, соціально-економічним зростанням держави, формуванням визначальних складників системи безпеки національної економіки.

Безперечно, проблема забезпечення економічної безпеки держави характеризується найвищим рівнем пріоритетності та складності категорії, великою кількістю функціональних елементів та чинників, які її визначають. У зв’язку з цим обґрунтування теоретичних засад поняття «економічна безпека підприємництва» потребує узгодження із системою економічної безпеки держави, її структурними складниками, а також визначення місця економічної безпеки підприємницької діяльності у цій системі, здійснення ієрархічної декомпозиції рівнів управління безпекою національної економіки [1].

Більш того, як відзначили Козаченко Г.В. та Адаменко Т.М., сьогодні спостерігається невідповідність постулатів і категорій теоретичних конструкцій економічної безпекології щодо забезпечення економічної безпеки підприємства реальній практиці безпеко забезпечувальної діяльності вітчизняних підприємств [2].

Безумовно, що кожне авторське трактування досліджуваної категорії відповідає цілям конкретного дослідження, проте наявність великої кількості підходів до визначення економічної безпеки підприємства не сприяє кращому розумінню сутності поняття.

Окрім основних, деякі автори додають інші складники системи економічної безпеки підприємства.

Капустин Н. [3] виокремлює у складі системи економічної безпеки підприємства управлінську безпеку. Оцінюється вона за такими показниками, як: продуктивність інформації, коефіцієнт інформаційної озброєності, коефіцієнт захищеності інформації, коефіцієнт повноти інформації, коефіцієнт точності інформації, коефіцієнт суперечливості інформації.

Ілляшенко С.М. [4] до складу економічної безпеки додає ринкову безпеку підприємства, яку характеризують такі показники, як: коефіцієнт ринкової віддачі активів, конкурентоспроможність продукції, частка підприємства на ринку, коефіцієнт інноваційних витрат, ритмічність збуту, коефіцієнт ефективності рекламної політики підприємства.

Крім того, аналіз різних тривалих наукових дискусій [5–6] щодо визначень понять загроза та

небезпека у процесі вивчення економічної безпеки підприємства дозволяє дійти висновку про існування взаємозв'язку та взаємонаслідковості даних понять. Так, небезпекою можна вважати форму прояву загрози, що призводить до зміни параметрів функціонування підприємства та кінцевих результатів його діяльності. Внаслідок виникнення небезпеки має місце настання суб'єктивних або об'єктивних подій у різних сферах діяльності підприємства у зв'язку з появою загрози, що може призвести до позитивного чи негативного результату.

Економічна безпека підприємства — це стан при якому в разі найбільш ефективного використання власних ресурсів досягають запобігання або ослаблення захисту від наявних небезпек та загроз або інших непередбачених обставин і забезпечується досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику. Ефективна діяльність підприємства залежить від виваженого організаційно-економічного механізму діяльності підприємства, який у сучасних умовах господарювання повинен слугувати ще й інструментом формування та забезпечення економічної безпеки підприємства.

На основі проведеного аналізу визначення економічної безпеки підприємства різними авторами слід зазначити, що певною мірою їх об'єднують трактування її як міри гармонізації економічних інтересів підприємств та як стану економічного розвитку суб'єктів господарювання, що забезпечує їх гармонійний розвиток, який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища [7].

Адже, головна сутність забезпечення економічної безпеки для малих та середніх підприємств полягає в забезпеченні комплексної безпеки всіх ресурсів підприємства (трудових, матеріально-технічних, інформаційних, фінансових, технології виробництва) шляхом застосування спеціальних методів та інструментів безпеки з метою уникнення і знешкодження загроз, раціонального використання всіх ресурсів та підвищення загального рівня конкурентоспроможності суб'єкта безпеки. Нині наша країна зіткнулася з проблемою економічної безпеки, а це, насамперед, здатність реагувати на зовнішні та внутрішні фактори, а також підтримувати основні показники економіки на рівні достатньому для функціонування і розвитку економічної ситуації в країні.

Дослідження наукових праць у сфері економічної безпеки дає можливість розглядати економічну безпеку малих та середніх підприємств у трьох основних напрямках. Відповідно до першого вони визначаються виходячи з одного окремо взятого аспекту діяльності суб'єктів малих форм господарювання. Інший напрямок полягає в тому, що економічна безпека підприємства трактується як

такий стан малої структури, при якому забезпечується її здатність протистояти несприятливим зовнішнім впливам. У рамках третього напрямку економічна безпека розглядається як забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів підприємства для попередження загроз, виявлення слабких сторін і можливостей стабільного функціонування [8].

Для забезпечення економічної безпеки підприємство повинно використовувати усю сукупність наявних ресурсів — таких чинників бізнесу, які використовуються власниками та менеджерами підприємства для досягнення його цілей. Формування системи економічної безпеки підприємства передбачає максимально ефективне використання ресурсного потенціалу підприємства, створення адекватних організаційних структур, розробка відповідних механізмів і засобів реагування, що забезпечувало б стабільне функціонування підприємства на теперішньому етапі та стійкий розвиток у майбутньому.

Разом з тим, система економічної безпеки підприємства інтегрує всі її підсистеми та елементи, від узгодженості та дієвості яких залежить її ефективність у цілому. Основні складники системи економічної безпеки підприємства відповідно до певних критеріїв їхньої класифікації відображено на рис. 1.

Побудова системи економічної безпеки підприємства повинна здійснюватися за певними правилами, тобто принципами. Визначення принципів економічної безпеки підприємства дозволяє встановити закономірності між елементами, та виявити нові, що властиві лише системі економічної безпеки підприємства. Дослідження принципів та основних завдань економічної безпеки підприємства є основою формування і забезпечення системи економічної безпеки підприємства, яка здатна протидіяти існуючим загрозам та забезпечити стабільну роботу і розвиток підприємства.

Тому варто виокремити основні завдання здійснення економічної безпеки малих та середніх підприємств:

- забезпечення економічного зростання;
- формування ефективної структури економіки;
- зменшення безробіття;
- оптимізація державного боргу;
- скорочення дефіциту бюджету;
- стабільність національної валюти;
- підтримання інфляції у загально-прийнятих нормах;
- підвищення якості життя населення [14].

Суб'єкти системи економічної безпеки для різних підприємств можуть відрізнятися, тому що вони обумовлюються не тільки особливостями і характеристиками конкретного підприємства, але і специфічними умовами зовнішнього середовища, що його оточує.

Виходячи з цього, можна виділити два види суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку підприємства:

- зовнішні суб'єкти (органи законодавчої, виконавчої та судової влади);
- внутрішні суб'єкти (працівники власної служби безпеки підприємства; запрошені працівники зі спеціалізованих фірм, що надають послуги з захисту діяльності підприємства) [15].

Основними об'єктами в системі економічної безпеки можуть бути завдання, які можуть виражатися через комплекси задач; економічні показники; процеси. Важливе місце в управлінні економічною безпекою підприємствами посідає відповідний інструментарій, який включає: методи, важелі та ресурси управління. Інструментами підвищення економічної безпеки підприємства є: норми, правила, нормативи, інструкції, накази, розпорядження, премії, санкції, вимоги. Під інструментарієм системи економічної безпеки підприємства можна розуміти сукупність організаційно-економічних, правових заходів впливу на запобігання економічних загроз, засобів і методів впливу на процес розробки і реалізації управлінських рішень, спрямованих на забезпечення системи економічної безпеки підприємства.

В цілому економічну безпеку малих та середніх підприємств можна охарактеризувати як комплексне поняття, що стосується всіх сфер діяльності підприємства, характеризує умови його функціонування і може досягатися через управління усіма елементами системи систему. Така система може забезпечує власне функціонування і виконує свої функції в динамічних умовах ринку. Функціонування системи економічної безпеки малих та середніх підприємств забезпечує відтворення ефекту, який зводиться до здатності системи на достатньому рівні забезпечувати економічну безпеку підприємства [16].

Сьогодні малі та середні підприємництва це основа господарства будь-якої розвиненої країни Європи. Так, у ЄС близько 99% підприємств належать до малого та середнього бізнесу. Сектор малих та середніх підприємств у секторі бізнесу забезпечував роботою 2-х працівників з кожних 3-х і генерував 58 центів з кожного євро доданої вартості. В абсолютних показниках сектор малих та середніх підприємств в EU-27 давав роботу 88,8 мільйонам людей та генерував €3,666 трильйонів євро доданої вартості. Подібні показники демонструє сектор малих та середніх підприємств в США, що визначає той факт, що він є що одним з ключових факторів національної безпеки [17].

Рис. 1. Основні складники системи економічної безпеки підприємства
Джерело: систематизовано автором на основі [9–13]

Значення малого та середнього підприємництва в Україні теж важко переоцінити — станом на 2021 рік малі та середні підприємства складають значну частку в структурі суб'єктів господарювання за розмірами (рис. 2).

Сучасний період характеризується значними втратами українських підприємств, серед причин яких слід визначити зростання ризиків та загроз у підприємницькій діяльності в умовах посилення економічної нестабільності та карантинних обмежень, пов'язаних із коронакризою, що зумовило зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції, послуг, робіт, збитковість великої кількості підприємств.

За 2022 р. частка збиткових великих та середніх підприємств складала за галузями: мистецтво, спорт, розваги та відпочинок — 67,7%; тимчасове розміщування й організація харчування — 61,2%; транспорт, сільське господарство — 50%; складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність — 46%; будівництво — 33,7%. У галузі професійної, наукової та технічної діяльності, до якої належить бізнес-консалтинг, частка збиткових великих та середніх підприємств була 34% [17].

Таким чином, сьогодні саме малі та середні підприємства є тією основою, які в цілому формують картину економічних відносин в країні, відображає стан їх розвитку та виступають основою розвитку країни і цілому. Виходячи з вищезазначеного, роль малого та середнього підприємництва проявляється у наступному:

– забезпеченні робочих місць та зниження рівня безробіття в країні за рахунок як створення

робочих місць, так і за рахунок само зайнятості (у випадку ФОП-суб'єктів мікро- підприємництва, тобто у випадку сімейних домогосподарств, де власник є єдиним працівником, або ж працівниками є лише члени його сім'ї);

- формуванні конкурентного середовища. Малі та середні підприємства за своєю природою є антимонопольною формою господарювання, що пов'язано в першу чергу з різноманітністю його форм. Водночас, малі та середні підприємства, маючи вузьку спеціалізацію, має більше можливостей до використання нових технологій, висапуючи таким чином відчутним конкурентом навіть для великих корпорацій;
- малі підприємства оперативно реагують на зміни кон'юнктури ринку, надаючи ринковій економіці необхідної гнучкості;
- малі та середні підприємства виступають провідником науково-технічного прогресу. Саме у цьому секторі економіки реалізуються новітні комерційні та технологічні ідеї. Так, у США саме на цей сектор припадає близько 50% науково-технічних розробок;
- можливість швидко реагувати на зміни в економіці та впроваджувати нові системи управління та функціонування в цілому. Завдяки своїм масштабам та відсутності заплутаних міжпідроздільних зв'язків невеликі підприємства здатні швидко реагувати на зовнішні впливи та гнучко змінюватися задля їх прийняття або знешкодження;
- сприяють створенню середнього класу і, таким чином, зниження соціального напруження та

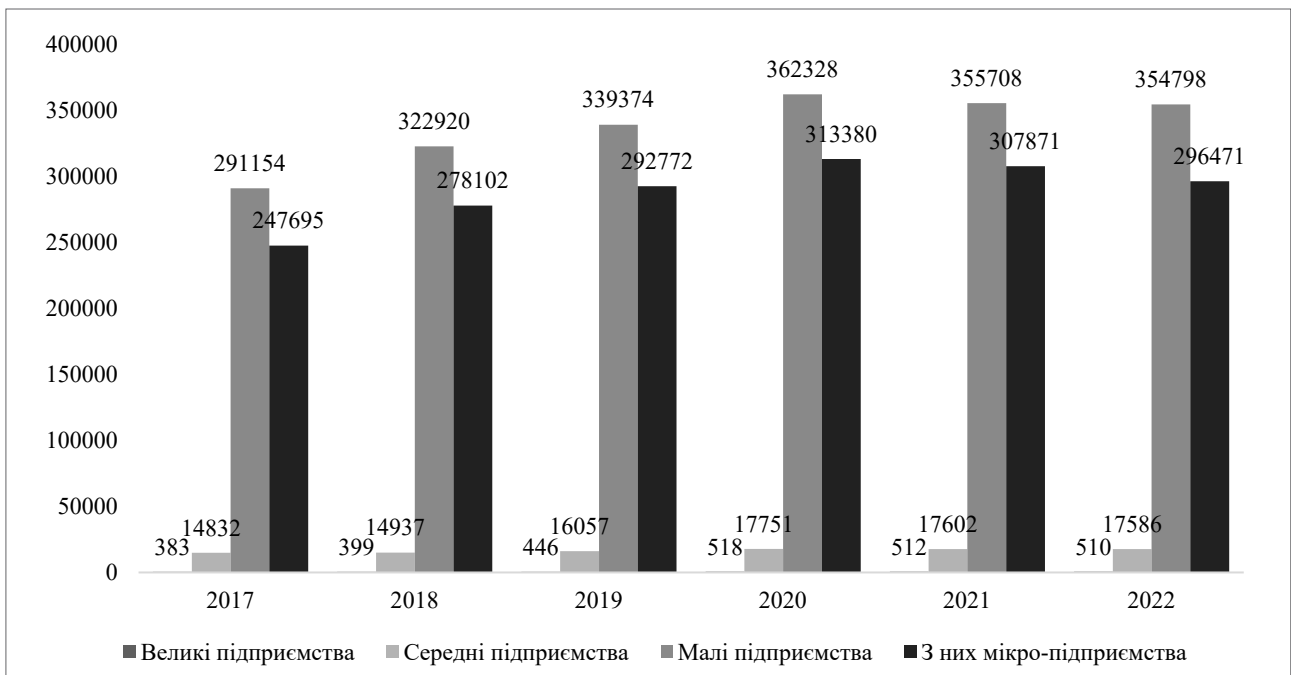

Рис. 2. Кількість діючих суб'єктів господарювання з розподілом на великі, середні, малі та мікро- підприємства з 2017 по 2022 рр., одиниць

Джерело: [17]

сприяння позитивному соціальному клімату і зростання добробуту населення країни;

- виведенням на ринок якісного, конкурентного продукту. Чисельність підприємств малого бізнесу зумовлює пошук засобів завоювання частки ринку неціновими методами, а тому сприяє підвищенню якості створюваного продукту чи наданої послуги, створення нових продуктів чи послуг, задоволення специфічних запитів споживача (наприклад, виробництво екологічно чистих продуктів тощо) [18].

Економічна діяльність будь-якого підприємства спочатку характеризується ризиками, а пізніше вже загрозами. Відмінність між ними полягає у тому, що ризики постійно супроводжують підприємницьку діяльність суб'єкта господарювання і мають імовірність настання негативної події та неотримання очікуваних результатів від господарської діяльності. Загрози ж несуть за собою матеріальні чи фінансові збитки тим самим спричиняючи перешкоду основним цілям та завданням суб'єкта господарювання у результаті чого погіршується загальний економічний розвиток суб'єкт господарювання. Тому варто розглянути зовнішні та внутрішні загрози з якими стикаються малі та середні підприємства в ході своєї діяльності.

Головні зовнішні загрози:

- орієнтація на вивіз сировинних ресурсів;
- від'ємне зовнішньоекономічне сальдо;
- залежність від окремих видів імпортової сировини та країн;
- неефективне використання іноземних кредитів;
- неконтрольований відтік валютних капіталів за кордон;
- зростання зовнішньої заборгованості [19].

Перелік внутрішніх загроз є досить значим:

- *в економіці* — монополізація, загроза втрати продовольчої незалежності країни, масове ухилення від сплати податків, низька інвестиційна діяльність, зростаючий внутрішній борг, нарощування диспропорцій у промисловості, високий рівень безробіття, зношеність основних фондів, скорочення виробництва у перспективних галузях, зростаюча інфляція, низький платоспроможний попит населення, цінові диспропорції між промисловістю і сільським господарством, посилення «тіньової» економіки, криміналізація суспільства;
- *у науково-технічній сфері* — перехід науковців у іншу діяльність, руйнування науково-технічного потенціалу, відсутність державної науково-технічної стратегії, скорочення асигнувань на фундаментальну науку, зменшення науково-технічних розробок, виїзд молодих науково-технічних кадрів за кордон;
- *у соціальній сфері* — складна демографічна ситуація, неконтрольовані міграційні процеси, депопуляція, зниження якості життя, соціальна незахищеність, погіршення медичного обслуговування,

посилення диференціації доходів, нераціональна структура харчування, зниження доступності освіти. На жаль, по всіх зазначених складових ситуація досить далека від бажаної [20].

Разом з тим потрібно й охарактеризувати основні проблеми з якими зіштовхуються малі та середні підприємства в своїй діяльності:

- недосконалість системи оподаткування;
- нестабільність та недосконалість законодавчої бази;
- адміністративні бар'єри;
- відсутність надійної соціальної захищеності і безпеки підприємців;
- неузгодженість дій регіональних ланок в системі підтримки підприємництва;
- нерозвиненість механізмів фінансово-кредитної підтримки та страхування ризиків підприємств;
- обмеження доступу підприємств до виробничих потужностей, майну, аукціонам;
- відсутність розвинених механізмів самофінансування;
- нестабільність бюджетного фінансування федеральної і регіональної програм підтримки підприємств;
- відсутність системи інформаційного забезпечення підприємств [21].

Враховуючи все вищезазначене, варто сказати, що сучасні умови функціонування підприємств в Україні значно ускладнені рядом дестабілізуючих факторів: політична ситуація, економічна ситуація, проведення реформаційних процесів з метою виконання вимог Угоди про асоціацію з ЄС, незадовільний стан банківської системи та її перебудова, відсутність коштів у дебіторів та неможливість знайти джерела фінансування, низький рівень іноземного інвестування тощо. Всі ці процеси негативно впливають на стан економічної безпеки держави та підприємництва. Враховуючи роль малих та середніх підприємств та рівень їх впливу на соціально-економічний стан країни, особливого значення набуває саме економічна безпека малих та середніх підприємств, її постійний моніторинг та побудова ефективної системи її управління.

Саме тому в забезпеченні економічної безпеки малих та середніх підприємств велику роль відіграє в тому числі і державна політика. Можна навіть сказати, що забезпечення економічної безпеки малого та середнього бізнесу є завданням одразу кількох рівнів — безпосередньо рівень самого підприємства (в особі директора чи власника), місцевого (в особі місцевих органів влади, що визначають напрямки розвитку регіону чи окремого населеного пункту) та загальнодержавного (в особі державних органів влади).

Висновки. Таким чином, потреби забезпечення економічної безпеки малих та середніх підприємств формуються під впливом цілого ряду факторів, зокрема таких як: об'єктивних і суб'єктивних,

внутрішніх і зовнішніх, прогнозованих, непередбачених та інших. Для обґрунтування чітких і найбільш значущих шляхів її зміцнення та створення дієвої системи захисту необхідно правильно виділити найбільш важливі потенційні внутрішні і зовнішні небезпеки і загрози, а також інші несприятливі фактори. Зовнішні та внутрішні загрози економічній безпеці України досить суттєві і останніми роками все більше наростають. Зазначене стосується як суто фінансових та економічних проблем, так і руйнації у науково-технічній та соціальній сферах.

Зважаючи на вагому структуроутворюючу роль малих та середніх підприємства для сучасної економіки змішаного типу всебічна підтримка його розвитку є стратегічним завданням національних урядів не тільки задля відновлення макроекономічної, але і політичної та соціальної стабільності країни. Тому, доцільним є вдосконалення системне впровадження механізму управління економічною безпекою в державі через систему стратегічних заходів, головними серед яких є планування і прогнозування.

Література

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів : Арал, 2008. 384 с.
2. Козаченко Г. В., Адаменко Т. М. Економічна безпека підприємства: аналіз наявних визначень. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2015. № 1(1). С. 69–79.
3. Капустин Н. Економічна безпека: галузь і фірми. *Бізнес Інформ*. 1999. № 11–12. С. 45–47.
4. Ілляшенко С. Н. Складові економічної безпеки підприємств і підходи до їх оцінки. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3. С. 12–19.
5. Геєць В. М. та ін. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія. Харків: ІНЖЕК, 2006. 240 с.
6. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2005. 432 с.
7. Нижник О. В., Нижник І. В. Вибір стратегії інноваційного безпекового розвитку підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 4. С. 170–174.
8. Сосновська О. О., Житар М. О. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення. *Облік і фінанси*. 2018. № 3 (81). С. 124–132. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/185262433.pdf> (дата звернення: 19.11.2023).
9. Колісніченко П. Т. Формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки підприємств малого та середнього бізнесу. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 2 (07). С. 84–87.
10. Коваль Я. С., Мігус І. П. Інноваційний розвиток підприємств в умовах діджиталізації економіки. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 2(62). С. 159–165. doi: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-62-159-165>.
11. Марченко О. С., Ярмак О. В. Консалтинг економічної безпеки підприємств: концептуальні та прикладні основи системного підходу. *Економічна теорія та право*. 2021. № 3 (46). С. 39–56.
12. Красота О. В., Кір'єв І. С. Особливості розвитку малого підприємництва в умовах порушення макроекономічної стабільності. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/100.pdf (дата звернення: 18.11.2023).
13. Савченко В. Ф., Стойка В. О., Стойка С. О. Економічна безпека як фактор стабільного розвитку держави. *Економічні горизонти*. 2018. № 3(6). С. 137–144. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/156322/162579> (дата звернення: 19.11.2023).
14. Кристиняк М. Б. Основні теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки малих підприємств в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/157.pdf (дата звернення: 16.11.2023).
15. Денисенко М. П., Колісніченко П. Т., Гомон Н. М. Сучасний стан та тенденції розвитку малого й середнього підприємництва у контексті забезпечення його економічної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 3. С. 19–25. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2021/5.pdf (дата звернення: 18.11.2023).
16. Дергачова В. В., Колешня Я. О. Роль економічної безпеки малих та середніх підприємств в економічній безпеці держави. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2016. № 13. С. 33–39. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/80086/75645> (дата звернення: 20.11.2023).
17. *Державна служба статистики України: вебсайт*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.11.2023).
18. Денисенко М. П., Колісніченко П. Т. Пріоритетні напрями посилення економічної безпеки. *Економіка та держава*. 2017. № 3. С. 31–35. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2017/7.pdf (дата звернення: 16.11.2023).

19. Тульчинська С. О., Ткаченко Т. П., Гращенко М. В. Загрози економічної безпеки малого підприємництва. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 23. С. 31–33.
20. Ганущак Т. В. Забезпечення фінансової безпеки підприємств. *Наука й економіка*. 2012. № 1 (25). С. 24–29.
21. Сумський С. А. Роль і місце малого бізнесу в механізмі забезпечення економічної безпеки України. *Концептуальні засади економічного і правового забезпечення безпеки держави в умовах євроінтеграції: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*, Одеса-Черкаси, 28–29 квітня 2015 р. Одеса: ОДУВС, 2015. С. 96–98. URL: http://eprints.cdu.edu.ua/452/1/conf_odesa_2015.pdf#page=985 (дата звернення: 19.11.2023).

References

1. Vasylytsiv, T. H. (2008). Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia [Economic security of Ukrainian entrepreneurship: strategy and mechanisms for strengthening]. Aral, Lviv [in Ukrainian].
2. Kozachenko, H. V., & Adamenko, T. M. (2015). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: analiz naiavnykh vyznachen [Economic security of the enterprise: analysis of existing definitions]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Seriya: Ekonomichni nauky*, 1(1), 69–79 [in Ukrainian].
3. Kapustyn, N. (1999). Ekonomichna bezpeka: haluz i firmy [Economic security of the industry and firm]. *Biznes Inform*, 11–12, 45–47 [in Ukrainian].
4. Illiashenko, S. N. (2003). Skladovi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv i pidkhody do yikh otsinky [Components of economic security of enterprises and approaches to their evaluation]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 3, 12–19 [in Ukrainian].
5. Heiets, V. M. and other (2006). Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo [Modeling of economic security: state, region, enterprise]. INZhEK, Kharkiv [in Ukrainian].
6. Kamlyk, M. I. (2005). Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti. Ekonomiko-pravovyi aspekt [Economic security of business. Economic and legal aspect]. Atika, Kyiv [in Ukrainian].
7. Nyzhnyk, O. V., & Nyzhnyk, I. V. (2021). Vybir stratehii innovatsiinoho bezpekovoho rozvytku pidpriemstv [Choosing a strategy for innovative security development of enterprises]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu*, 4, 170–174 [in Ukrainian].
8. Sosnovska, O. O., & Zhytar, M. O. (2018). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta oznaky zabezpechennia [Economic security of the enterprise: the essence and signs of security]. *Oblik i finansy*, 3 (81), 124–132. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/185262433.pdf> [in Ukrainian].
9. Kolisnichenko, P. T. (2017). Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnogo mekhanizmu zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv maloho ta serednogo biznesu [Formation of organizational and economic mechanism to ensure economic security of small and medium enterprises]. *Shhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, 2 (07), 84–87 [in Ukrainian].
10. Koval, Y., & Mihus, I. (2021). Innovatsiyni rozvytok pidpriemstv v umovakh didzhitalizatsii ekonomiky [Innovative development of enterprises in the conditions of digitalization of economy]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, 2 (62), 159–165. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-62-159-165> [in Ukrainian].
11. Marchenko, O. S., & Yarmak, O. V. (2021). Konsaltnih ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv: kontseptualni ta prykladni osnovy systemnogo pidkhodu [Consulting of economic security of enterprises: conceptual and applied bases of the system approach]. *Ekonomichna teoriia ta parvo*, 3 (46), 39–56 [in Ukrainian].
12. Krasota, O. V., & Kiriev, I. S. (2021). Osoblyvosti rozvytku maloho pidpriemnytstva v umovakh porushennia makroekonomichnoi stabilnosti [Features of small business development in the conditions of macroeconomic stability violation]. *Efektivna ekonomika*, 2. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/100.pdf [in Ukrainian].
13. Savchenko, V. F., Stoika, V. O., & Stoika, S. O. (2018). Ekonomichna bezpeka yak faktor stabilnogo rozvytku derzhavy [Economic security as a factor in the stable development of the state]. *Ekonomichni horyzonty*, 3 (6), 137–144. Retrieved from <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/156322/162579> [in Ukrainian].
14. Krystyniak, M. B. (2018). Osnovni teoretychni aspekty zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky malykh pidpriemstv v Ukraini [The main theoretical aspects of ensuring the economic security of small enterprises in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, 4. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/157.pdf [in Ukrainian].
15. Denysenko, M. P., Kolisnichenko, P. T., & Homon, N. M. (2021). Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku maloho y serednogo pidpriemnytstva u konteksti zabezpechennia yoho ekonomichnoi bezpeky [Current state and trends in the development of small and medium enterprises in the context of ensuring its economic security]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 3, 19–25. Retrieved from http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2021/5.pdf [in Ukrainian].
16. Derhachova, V. V., Koleshnia, Ya. O. (2016). Rol ekonomichnoi bezpeky malykh ta serednikh pidpriemstv v ekonomichnii bezpetsi derzhavy [The role of economic security of small and medium enterprises in the economic security of the state]. *Ekonomichni visnyk Natsionalnogo tekhnichnogo universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*, 13, 33–39. Retrieved from <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/80086/75645> [in Ukrainian].

17. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: vebseit — State Statistics Service of Ukraine: website*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

18. Denysenko, M. P., Kolisnichenko, P. T. (2017). Priorityetni napriamy posylennia ekonomichnoi bezpeky [Priority areas for strengthening economic security]. *Ekonomika ta derzhava*, 3, 31–35. Retrieved from http://www.economy.in.ua/pdf/3_2017/7.pdf [in Ukrainian].

19. Tulchynska, S. O., Tkachenko, T. P., Hrashchenko, M. V. (2017). Zahrozy ekonomichnoi bezpeky maloho pidpriemnytstva [Threats to the economic security of small business]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 23, 31–33 [in Ukrainian].

20. Hanushchak, T. V. (2012). Zabezpechennia finansovoi bezpeky pidpriemstv [Ensuring the financial security of enterprises]. *Nauka i ekonomika*, 1 (25), 24–29 [in Ukrainian].

21. Sumsnyi, S. A. (2015). Rol i mistse maloho biznesu v mekhanizmi zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [The role and place of small business in the mechanism of economic security of Ukraine]. *Kontseptualni zasady ekonomichnoho i pravovoho zabezpechennia bezpeky derzhavy v umovakh yevrointehratsii — Conceptual principles of economic and legal provision of state security in the conditions of European integration*. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Odesa: ODUVS (pp. 96–98). Retrieved from http://eprints.cdu.edu.ua/452/1/conf_odesa_2015.pdf#page=985 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.11.2023

Яремко Ірина Ігорівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту

Національний університет «Львівська політехніка»

Yaremko Iryna

PhD, Associate Professor of the Department of

Administrative and Financial Management

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0001-9772-6817

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10-9351

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

MODERN TOOLS OF STRATEGIC MANAGEMENT AS A MEANS OF INCREASING THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Анотація. У статті обговорено основні види інструментів стратегічного управління та їх функціональну зорієнтованість на забезпечення економічної безпеки сучасного підприємства. Розкрито основні чинники негативного впливу на економічну безпеку суб'єктів господарювання, що виникають в умовах глобалізованого бізнес-середовища. Наведено характерні особливості дії деструктивних факторів зовнішнього середовища та основні проблеми в управлінні процесами забезпечення належного стану економічної безпеки на підприємстві. В узагальненому виді обговорено основні принципи і засади стратегічного управління та їх контекст із підсистемою управління економічною безпекою. Наведено інструментальні засоби, які можуть використовуватись при реалізації функціональної стратегії фінансово-економічної безпеки на підприємствах. Розкрито кореляцію між впровадженням стратегічних інструментів управління та індикаторами, які сигналізують про стан економічної безпеки. Наведено особливості механізму розробки та реалізації стратегії фінансово-економічної безпеки, які входять в систему стратегічних цілей економічного розвитку. На основі наведених прикладів використання інструментів стратегічного управління вітчизняними компаніями і фінансовими установами обґрунтовано доцільні методи та підходи, які дозволяють ефективно інтегрувати ці інструменти в систему управління підприємством для досягнення вищого рівня економічної безпеки. Аргументовано важливість правильного застосування основних етапів в процесах розробки та реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства. Обґрунтовано доцільність використання в системі стратегічного управління таких інструментів як SWOT-аналіз, BSC, портфельний аналіз та сценарне планування, які сприяють підвищенню економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: підприємство, стратегічне управління, економічна безпека, інструментарій, управління ризиками, бізнес-середовище.

Summary. The article discusses the main types of strategic management tools and their functional orientation to ensure the economic security of a modern enterprise. The main factors of negative impact on the economic security of economic entities arising in the conditions of a globalized business environment are revealed. The characteristic features of the action of destructive factors of the external environment and the main problems in the management of the processes of ensuring the proper state of economic security at the enterprise are given. In a generalized form, the main principles and principles of strategic management and their context with the economic security management subsystem are discussed. Instrumental means that can be used in the implementation of a functional strategy of financial and economic security at enterprises are given. The correlation between the implementation of strategic management tools and indicators that signal the state of economic security is revealed. The features of the mechanism of development and implementation of the strategy of financial and economic security, which are part of the system of strategic goals of economic development, are given. On the basis of the given examples of the use of strategic management tools by domestic companies and financial institutions, appropriate methods and approaches are

substantiated that allow for the effective integration of these tools into the enterprise management system to achieve a higher level of economic security. The importance of the correct application of the main stages in the processes of development and implementation of the strategy for ensuring the economic security of the enterprise is argued. The expediency of using tools such as SWOT analysis, BSC, portfolio analysis and scenario planning in the strategic management system, which contribute to increasing the economic security of the enterprise, is substantiated.

Key words: enterprise, strategic management, economic security, tools, risk management, business environment.

Постановка проблеми. Внаслідок дії багатьох глобалізаційних факторів і чинників негативної дії спостерігається дедалі інтенсивніше зростання нестабільності і непередбачуваності загальноекономічного середовища. В координатах такого типу середовища у суб'єктів господарювання перманентно виникають щораз нові загрози їх економічній безпеці. Вітчизняні підприємства функціонують в додатково несприятливих умовах, які містять у собі додаткові (специфічні для національної економіки) загрози втрати капіталу та фінансові ризики. Апробовані у вітчизняній і зарубіжній практиці в минулі періоди методи та інструменти стратегічного управління часто не можуть ефективно реагувати на подолання чи пом'якшення дії низки ризиків при веденні бізнесу.

В сучасних і очікуваних умовах глобальної економіки особливої актуальності набувають питання, пов'язані із впровадженням адаптивних, більш дієвих для сучасної практики, інструментів та методів стратегічного управління, які б могли забезпечити належний рівень економічної безпеки підприємств. Особливою складовою загальної проблематики розробки і впровадження підприємством у практику функціональної стратегії економічної безпеки та системних заходів оперативного впливу є питання формулювання етапів для її розробки та реалізації.

Виділення раніше не вирішених проблем. В існуючих концепціях і парадигмах стратегічного управління невирішеним залишається питання впровадження та інтеграції адаптивних інструментів управління в підсистему економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій підтверджує важливість досліджень стратегічного управління з акцентуацією на економічну безпеку сучасних підприємств. В умовах нестабільності виникає потреба в адаптації апробованих та інтеграції нових інструментальних засобів в процеси управління економічною безпекою підприємства, їх імплементацію у прийняту на конкретному підприємстві систему стратегічного управління. У тематичних розробках насамперед досліджуються нові змістові параметри за рахунок введення додаткових ознак до цього категорічного поняття. Така базисна основа добре аргументована у публікації І. Потапюк, С. Мазіленко та М. Прусової: «для того, щоб сформулювати ефективний механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки

підприємств, спочатку необхідно уточнити, що входить до цієї концепції, які фактори впливають на її дотримання та які індивідуальні компоненти цієї категорії взаємопов'язані» [1]. Подібна позиція при розкритті економічної безпеки підприємства та її складових в сучасних моделях управління дотримується і в тематичній статті С. Васильчак та А. Веселовського [2].

Науковці по різному підходять до вирішування проблеми щодо ролі і місця економічної безпеки в системах стратегічного управління. Так, наприклад, у праці О. Орлик акцентується увага на початковій потребі аналізу факторів впливу на економічну безпеку підприємства, результати якого дають змогу на наступних етапах формулювати в управлінській системі методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків [3]. Розкриваючи особливості формування конкурентних стратегій підприємств в сучасному динамічному середовищі С. Супрун приділяє в них вагоме місце економічній безпеці [4]. У своїх розробках науковців також спираються на галузеві особливості діяльності підприємства та інструментарій в управлінні реальними джерелами (наявний економічний потенціал), спрямований на забезпечення економічної безпеки. Наприклад, у публікації Т. Олексюк розглядається стратегія управління фінансовою безпекою на підприємствах машинобудування [5], а у статті С. Джерелейко систему зміцнення економічної безпеки підприємства розглянуто через інструментарій управління фінансовими результатами [6].

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд процесів розробки та реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств з аргументуванням використання деяких інструментальних засобів в системі стратегічного управління.

Виклад основного матеріалу. В умовах слабкої прогнозованості зовнішнього середовища та зростаючих загроз суб'єкти господарювання опинилися перед викликами їх стабільної діяльності. В цих умовах зростає ймовірність втрати підприємствами частини наявного і задіяного у фінансово-господарську діяльність капіталу. Тому закономірною необхідністю стає впровадження на підприємствах адаптивних до реальних умов інструментів стратегічного управління, акцентованих на забезпеченні економічної безпеки. Аналіз загальноекономічного середовища об'єктивно виступає висхідним моментом у формуванні такого типу стратегічного управління. На його основі

появляються можливості формування в межах загальних стратегічних цілей (довгострокових заходів) і локальних завдань у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства. В такому разі для введення у стратегію об'єктів управління економічною безпекою пріоритетне значення має урахування деструктивних чинників, а також і факторів, що мають позитивний вплив на рівень економічної безпеки [3, с. 155]. Тобто йдеться про засоби, за допомогою яких підприємство може перетворити свої стратегічні наміри на ринкові переваги, взаємодіючи з факторами зовнішнього впливу [4].

Стратегія забезпечення економічної безпеки підприємства є невід'ємною частиною загальної стратегії економічного розвитку підприємства (функціональна стратегія). За своєю суттю цей вид стратегії можна скоріше розглядати узагальнюючою моделлю дій, зорієнтованою на розподіл ресурсів підприємства (створення резервних і страхових фондів). Вважається, що правильно розроблена стратегія також стає й ефективним інструментом управління економічною безпекою підприємства у довгостроковій перспективі. Тобто йдеться про те, що вона повинна бути орієнтована на реалізацію загальних цілей розвитку підприємства в умовах динамічного середовища та пов'язаної з існуючими у ньому факторами і чинниками невизначеності і, відповідно, загроз [5, с. 440]. В деяких дослідженнях розробку стратегії пропонується розглядати через «системну сукупність заходів і систематизацію інформації про фактори фінансового стану і результативності». З такої точки зору обґрунтовується, що саме ці індикатори «позначаються на параметрах економічної безпеки підприємства», а акцент на управління ними «дозволяє ухвалювати стратегічні і оперативні рішення» [6]. Безперечно, що економічна безпека підприємства є інтегральною частиною його загальної управлінської системи, об'єднуючи в собі елементи часткового та загального управління [5; 7; 8].

При розробці стратегії насамперед формується загальний перелік загрозливих факторів (реальних й очікуваних), а також різного типу внутрішніх і зовнішніх ризиків для пониження фінансово-економічної безпеки підприємства. Функціональна управлінська система забезпечення економічної безпеки (підсистема стратегічного управління) включає в себе організаційно-управлінські заходи та джерела резервного характеру для захисту капіталу підприємства від зовнішніх загроз. Важливим елементом такого управління є і стратегічне планування, яке відзначається здатністю адаптувати поточну (операційну) діяльність підприємства до постійних змін у бізнес-середовищі.

Для введення у стратегію переліку очікуваних загрозливих процесів та формулювання на їх основі заходів необхідно провести оцінку ступеня

впливу загрозливих факторів на стан фінансово-економічної безпеки підприємства. Ураховуючи галузевий характер і специфіку важливим моментом при формуванні функціональної стратегії є обрання адекватної методики оцінки факторів негативно впливу на економічну безпеку. На цьому початковому етапі забезпечується рівень обґрунтованості базової основи розробки стратегії фінансово-економічної безпеки або перегляд і внесення змін до окремих положень вже діючої стратегії. Зміни поточної стратегії зазвичай стосуються перерозподілу ресурсів, які спрямовуються на забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Формування проектних сценаріїв стратегії фінансово-економічної безпеки базується результатах аналізу її поточного стану, які слід вважати варіативною частиною розробки такого типу сценаріїв. В рамках цього етапу доцільним є формування ранжируваного переліку об'єктів захисту й визначення раціональних форм захисту по конкретних з них. Саме на цій основі здійснюється прийняття основних стратегічних рішень щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Розробка альтернативних варіантів планів заходів та цільових програм мають за мету підтримати основну стратегію при кардинальних змінах зовнішнього економічного і бізнесового середовища.

В системі функціонально орієнтованого управління фінансово-економічною безпекою найбільш складною проблемою є втрата фінансово-економічного потенціалу вітчизняними підприємствами. Тому акцент (головне завдання) в управлінні вітчизняними підприємствами спрямовується на забезпечення стабільного функціонування операційної діяльності, а планування стратегічних цілей відсунуто на задній план. При цьому все ж наведемо доцільні для української практики інструменти реалізації стратегії, зокрема таких інструментів, як BSC (збалансована система показників), KPI (ключові показники ефективності) та ін. Складність впровадження цих інструментів в практику українськими підприємствами в тому, що їм доводиться користуватись неповною і неточною інформацією.

В теорії і практиці використовують декілька підходів щодо доцільного визначення етапів формування стратегії економічної безпеки суб'єктів господарювання. У них по-різному позиціюються питання виокремлення етапів, проте завжди дотримується позиція, що стратегія фінансово-економічної безпеки є функціональною стратегією (підпорядковується загальній стратегії). Саме тому на початковому етапі окреслюється загальний період формування та дії стратегії. На цьому етапі необхідно передбачити інструментарій моніторингу і аналізу зовнішніх та внутрішніх факторів, їх функціонально-змістову і сутнісну орієнтацію. Вони виступають інструментом, що дозволяє оцінити необхідність розробки нової стратегії

або перегляду низки положень вже існуючої на підприємстві стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки.

У сучасній практиці багатопрофільних компаній підхід до розробки таких стратегій може ініціюватися як безпосередньо її керівництвом («топ-даун»), так і підрозділами, відповідальними за економічну безпеку («боттом-ап»). Незалежно від організаційного фактору при розробці стратегії чітко окреслюють загальні та короткострокові цілі підприємства, його потенціал, зовнішні ризики та інструменти в системі стратегічного управління (рис. 1).

Ефективність процесів забезпечення економічної безпеки підприємства значною мірою залежить від об'єктивної інформації, яка використовується на етапі визначення глобальних та локальних цілей. Це інформаційне поле насамперед стосується зіставного аналізу щодо власного потенціалу та зовнішніх ризиків. Саме на цій основі може бути здійснено вибір інструментів стратегічного управління, базова основа для планування дій та інструментарій контролю за їх реалізацією. Використання сучасних інструментів стратегічного управління стосується як аналізу, так і нейтралізації ризиків економічної безпеки.

Для адекватного реагування на сучасні виклики компанії використовують різноманітний добір інструментів стратегічного управління, найбільш з відомих є такі як система збалансованих показників та SWOT-аналіз. У першому з них знаходять вираз управління фінансами, внутрішніми бізнес-процесами, залученням клієнтів і навчанням персоналу. Використання BSC на деяких компаніях показує їх позитивний вплив на підвищення економічної безпеки. Вважається, що отримані на її основі індикатори дозволяють добитися усвідомлення ризиків та можливостей на різних рівнях управління. Прикладом вітчизняної практики може бути адаптована версія цієї концепції до українських умов найбільшим за розмірами активів українським банком — ПриватБанк. Ця банківська установа та деякі інші вітчизняні

фінансові установи як інструменти стратегічного управління використовують систему KPI та карту збалансованих показників.

SWOT-аналіз як інструмент стратегічного управління дозволяє підприємствам визначити зовнішні можливості та загрози. Розуміння цих чинників є критично важливим для розробки стратегій, що підвищують економічну безпеку. Можна навести приклад лідера експрес-доставки за обсягами доставлених посилок в Україні- Нова Пошта. Компанія регулярно аналізує свої сильні і слабкі сторони, можливості та загрози для досягнення стратегічних цілей. Результати такого аналізу також знаходять вираз і в IT-рішеннях, спрямованих на покращення сервісу та оптимізації внутрішніх процесів.

Портфельний аналіз за своїм призначенням спрямований на оцінку відкритого доходу та ризику. Він, як управлінський інструмент, асоційований зі світовими бізнес-сегментами, а тому забезпечує інформаційну можливість для концентрації зусиль на найбільш прибуткових та безпечних напрямках. Прикладом використання цього інструменту є АТ «Фармак» — лідер фармацевтичного ринку України за обсягами продажу лікарських засобів. Ця фармацевтична компанія використовує портфельний аналіз для визначення стратегії розвитку своїх продуктів. Результати такого аналізу дають змогу враховувати ринковий тренд зростання та ринкову конкурентну позицію компанії.

Сценарне планування використовують для розробки підприємствами різних стратегій з урахуванням очікуваних сценаріїв. Сценарне планування в умовах сучасних загроз і ризиків стає невід'ємною частиною стратегічного планування. Прикладом його застосування серед українських підприємств є інтернет-магазин та маркетплейс Rozetka. За методикою сценарного планування ця компанія за 2023 рік масштабувалася до 297 торгових точок. Rozetka створила «синій океан» на українському ринку інтернет-торгівлі, пропонуючи широкий асортимент товарів та інноваційні послуги для клієнтів.

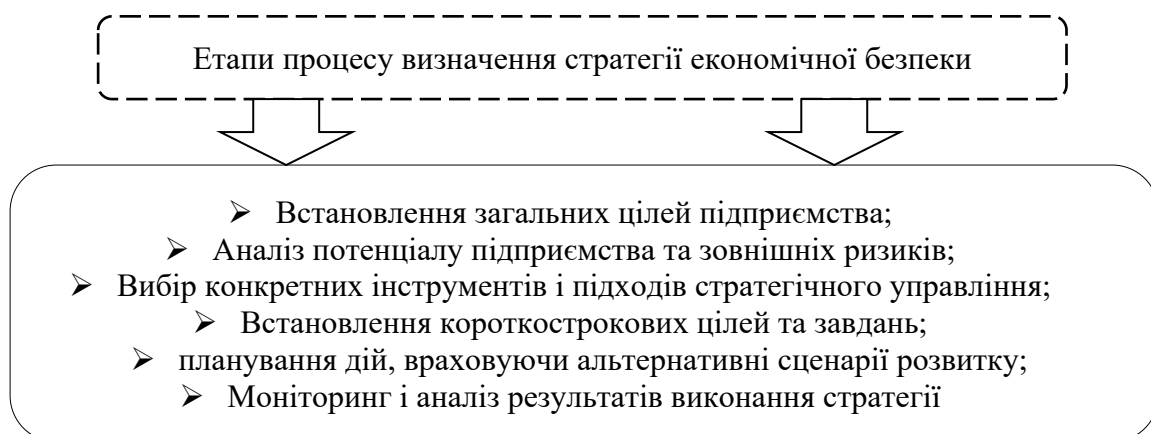

Рис. 1. Основні етапи процесу визначення стратегії економічної безпеки в рамках стратегічного управління

Ризик-менеджмент зосереджений на ідентифікації, оцінці, контролі та мінімізації ризиків. Враховуючи власні ризики та прийняту стратегію управління, підприємство може забезпечити свою економічну безпеку. Сучасні методи управління ризиками для забезпечення своєї економічної безпеки в непередбачуваних ситуаціях використовує ПриватБанку.

Цифрова трансформація є невід'ємною складовою інструментальних засобів як операційного, так і стратегічного управління. Інтеграція новітніх технологій може підвищити рівень адаптації підприємства до швидко змінених умов глобалізованого ринку, що дозволяє достатньо ефективно відповідати на зовнішні виклики, але й передбачати поточні загрози та можливості. Наприклад, завдяки активному впровадженню новітніх технологій ПриватБанк надає клієнтам можливість користуватися банківськими послугами онлайн 24/7, знижуючи потребу у відділі відвідування. Rozetka, де постійно впроваджуються інноваційні технології для покращення користувацького досвіду, автоматизації процесів та оптимізації логістики. «Нова Пошта» також активно впроваджує принципи цифрової трансформації у свою діяльність, адаптуючись до швидко змінюваних умов ринку та потреб клієнтів. Завдяки впровадженню сучасних автоматизованих терміналів клієнти можуть отримувати та відправляти вантажі без участі оператора 24/7. Завдяки цифровим технологіям «Нова Пошта» спростила процедуру міжнародної доставки, інтегруючи свої системи з міжнародними логістичними партнерами, а також оптимізувати

маршрути доставки, що сприяє швидкій та ефективній доставці.

Оцінка корпоративної культури та залученості персоналу. Ефективні стратегії управління людськими ресурсами можуть підсилити корпоративну культуру, підвищити залученість та мотивацію співробітників, які в свою чергу відбуваються в економічній безпеці. Таким прикладом може виступати одна з найбільших роздрібних мереж в Україні Епіцентр.

Висновки і пропозиції подальших досліджень. Впровадження та ефективне використання сучасних інструментів стратегічного управління є ключовим для забезпечення та підвищення економічної безпеки підприємства в умовах сучасного бізнес-середовища. Функціональну стратегію економічної безпеки підприємства слід вважати невід'ємною частиною загальної стратегії економічного розвитку підприємства. Використання в стратегії адаптивних до реальних умов інструментів дозволять підприємствам реагувати на кризові явища, мінімізувати негативні наслідки для фінансово-господарської системи.

Невизначеність і непрогнозованість зовнішнього середовища висуває вимоги з боку практики подальших розробок підсистеми управління економічною безпекою в системі стратегічного управління. Для українських умов перспективним напрямом формування такого типу стратегії можуть бути базові засади, які ґрунтуються на результатах оцінювання власних можливостей (потенціалі) підприємства, виробленому сценарію його розвитку з урахуванням концепції економічної безпеки.

Література

1. Потапюк І.П., Мазіленко С.С., Прусова М.О. Фінансово-економічна безпека як основа безпеки підприємства. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. 2(02). С. 156–160. doi: <https://doi.org/10.32782/dees.2-26>.
2. Васильчак С.В., Веселовський А.І. Економічна безпека підприємства та її складова в сучасних умовах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. Вип. 20(15). С. 98–105.
3. Орлик О.В. Аналіз факторів впливу на економічну безпеку підприємств та методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків. Тренди та інновації в сучасній економіці: колективна монографія / за ред. О.С. Іванілова. Харків: ХНУБА, 2015. С. 154–165.
4. Супрун С.Д., Волошина О.Д. Особливості формування конкурентних стратегій підприємств в сучасному динамічному середовищі. *Матеріали XIV Міжнародної наукової інтернет-конференції «Advanced technologies of science and education»*. 19–21 квітня 2018, м. Київ. URL: <http://intkonf.org/ken-suprun-sd-voloshina-od-osoblivosti-formuvannyakonkurentnih-strategiy-pidpriemstv-v-suchasnomu-dinamichnomu-seredovischi/> (дата звернення: 05.11.2023).
5. Олексюк Т.В. Стратегія управління фінансовою безпекою підприємств машинобудування: теоретичний аспект. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 7. С. 438–442.
6. Джерелейко С. Інструментарій покращення фінансових результатів у системі зміцнення економічної безпеки підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6, Том 1. С. 67–74. doi: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(1\)-10](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(1)-10).
7. Киш Л.М. Стратегічне управління, як основна частина менеджменту підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 38, ч. 1. С. 107–114.
8. Організація та управління системою економічної безпеки підприємства : навчально-методичний посібник / З.Б. Живко, О.В. Черевко, Н.В. Зачосова, М.О. Живко, О.Б. Баворовська, В.О. Занора; за ред. З.Б. Живко. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 120 с.

References

1. Potapiuk, I. P., Mazilenko, S. S., & Prusova, M. O. (2022). Finansovo-ekonomichna bezpeka yak osnova bezpeky pidpriemstva [Financial and economic security as the basis of enterprise security]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, 2 (02), 156–160. doi: <https://doi.org/10.32782/dees.2-26> [in Ukrainian].
2. Vasylchak, S. V., & Veselovskyi, A. I. (2020). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva ta yii skladova v suchasnykh umovakh [Economic security of business and its warehouse in today's conditions. Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 20 (15), 98–105 [in Ukrainian].
3. Orlyk, O. V. (2015). Analiz faktoriv vplyvu na ekonomichnu bezpeku pidpriemstv ta metody zakhystu vid zahroz i neitralizatsii yikh naslidkiv. Trendy ta innovatsii v suchasni ekonomitsi: kolektyvna monohrafiia [Analysis of factors affecting the economic security of enterprises and methods of protection against threats and neutralization of their consequences. Trends and innovations in the modern economy: a collective monograph] / za red. O. S. Ivanilova. Kharkiv: KhNUBA, 154–165 [in Ukrainian].
4. Suprun, S. D., & Voloshyna, O. D. (2018). Osoblyvosti formuvannya konkurentnykh stratehii pidpriemstv v suchasnomu dynamichnomu seredovyshchi [Peculiarities of the formation of competitive strategies of enterprises in the modern dynamic environment]. *Materialy XIV Mizhnarodnoi naukovoï internet-konferentsii "Advanced technologies of science and education"*. URL: <http://intkonf.org/ken-suprun-sd-voloshina-od-osoblyvosti-formuvannyakonkurentnih-strategiy-pidpriemstv-v-suchasnomu-dynamichnomu-seredovischi/> [in Ukrainian].
5. Oleksiuk, T. V. (2015). Stratehiia upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv mashynobuduvannya: teoretychnyi aspekt [Financial security management strategy of machine-building enterprises: theoretical aspect]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 7, 438–442 [in Ukrainian].
6. Dzhereleiko, S. (2022). Instrumentarii pokrashchennia finansovykh rezultativ u systemi zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Toolkit for improving financial results in the system for strengthening the economic security of the enterprise]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 6, 1, 67–74. doi: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(1\)-10](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(1)-10) [in Ukrainian].
7. Kysh, L. M. (2018). Stratehichne upravlinnia, yak osnovna chastyna menedzhmentu pidpriemstva [Strategic management, as the main part of enterprise management]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 38, 1, 107–114 [in Ukrainian].
8. Zhyvko, Z. B., Cherevko, O. V., Zachosova, N. V., Zhyvko, M. O., Bavorovska, O. B., & Zanora, V. O. (2019). Orhanizatsiia ta upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: navchalno-metodychnyi posibnyk [Organization and management of the economic security system of the enterprise: educational and methodological manual]. Za red. Z. B. Zhyvko. Cherkasy: Vydavets Chabanenko Yu. A. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.11.2023

УДК 352/354:353.8

Кухарчук Петро Михайлович

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри управління та адміністрування
Комуніальний заклад вищої освіти
«Вінницька академія безперервної освіти»*

Kukharchuk Petro

*Candidate of Sciences in Public Administration,
Associate Professor of the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»
ORCID: 0000-0002-2051-3298*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10-9496

РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ
САМОВРЯДУВАННЯ

АДМІНІСТРУВАННЯ АСПЕКТАМИ МОНІТОРИНГУ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: АНАЛІЗ ПОТРЕБ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

ADMINISTRATION OF ASPECTS OF MONITORING IN THE HEALTH CARE SYSTEM: ANALYSIS OF THE NEEDS OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Анотація. Однією з найактуальніших проблем є поліпшення якості медичної допомоги, удосконалення видів закладів медичної допомоги, впровадження нових форм організації медичної допомоги та раціональне використання матеріально-технічних та фінансових ресурсів з метою забезпечення обґрунтованих потреб пацієнтів, а також належної безпеки як пацієнтів, так і медичних працівників.

На теперішній час чинним законодавством не визначено функції та перелік установ, які залучаються до моніторингу реформування, перелік індикаторів, джерела та обіг інформації щодо ходу реформування в системі охорони здоров'я.

Завдання моніторингу полягає у відстеженні змін, які відбуваються в ресурсах, процесі і кінцевих результатах, за допомогою ведення індикаторів, створення системи регулярної звітності, а також проведення досліджень серед постачальників та одержувачів медичних послуг.

Перелік індикаторів для моніторингу визначає Міністерство охорони здоров'я України.

Результати моніторингу необхідні для прийняття управлінських рішень у сфері охорони здоров'я. Заходи, які показали свою результативність, можуть відтворюватися в рамках нових медичних програм, а заходи, які не призвели до позитивних результатів, можуть бути в майбутньому переглянуті.

«Спільними організаторами» системи моніторингу можуть виступати організації та приватні особи, які зможуть здійснювати збір і обробку даних або найбільше потребують даних моніторингу медичних послуг.

Після того як визначені цілі і завдання моніторингу, необхідно визначити індикатори для виміру ступеня досягнення поставлених цілей. Індикатори служать для вимірювання окремих складових логічної схеми моніторингу.

Ключові слова: публічне управління, індикатори моніторингу, регіон, територіальна громада, система охорони здоров'я.

Summary. One of the most urgent problems is improving the quality of medical care, improving the types of medical care facilities, introducing new forms of medical care organization, and rational use of material, technical and financial resources in order to ensure the justified needs of patients, as well as the proper safety of both patients and medical workers.

Currently, the current legislation does not define the functions and list of institutions involved in reform monitoring, the list of indicators, sources and circulation of information regarding the progress of reform in the health care system.

The task of monitoring is to track changes that occur in resources, process and final results, with the help of keeping indicators, creating a system of regular reporting, as well as conducting research among providers and recipients of medical services. The list of indicators for monitoring is determined by the Ministry of Health of Ukraine.

Monitoring results are necessary for making managerial decisions in the field of health care. Measures that have shown their effectiveness can be replicated in new medical programs, and measures that did not lead to positive results can be revised in the future.

“Joint organizers” of the monitoring system can be organizations and private individuals who will be able to collect and process data or who are most in need of monitoring data for medical services.

After the goals and tasks of monitoring are defined, it is necessary to define indicators to measure the degree of achievement of the set goals. Indicators serve to measure individual components of the logical monitoring scheme.

Key words: public administration, monitoring indicators, region, territorial community, health care system.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економіки світу, нових ризиків, загроз та викликів адміністрування медичної сфери критично зростає, актуальних постає завдання забезпечення стабільного й ефективного функціонування системи охорони здоров'я на регіональному рівні. Україна перебуває в стані війни, тому даному питанню вдосконалення системи публічного управління у сфері охорони здоров'я надзвичайно важливе, адже стоїть питання збереження нації. Вироблення ефективних механізмів адміністрування у сфері охорони здоров'я стає вирішальним аспектом подолання проблем охорони здоров'я, зокрема задоволення потреб громадян, велика кількість яких є на сьогодні внутрішньо переміщеними особами.

Ускладнює ситуацію суттєва регіональна диференціація громадського здоров'я, яка зумовлена особливостями економічних, соціальних, екологічних, демографічних, природо-кліматичних чинників. Громадське здоров'я як об'єкт соціальної політики держави є інтегральним показником і його формує комплекс взаємопов'язаних чинників. Регіональні відмінності у стані громадського здоров'я спричинені також нерівномірним територіальним розподілом природних, економічних, соціальних ресурсів. В умовах глобалізації і складних внутрішніх проблем України ступінь диференціації регіонів за рівнем розвитку посилюється. Громадське здоров'я виступає найбільш достовірним індикатором добробуту населення, тому дисбаланс соціально-економічного розвитку регіонів України також зумовлює його регіональну диференціацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питання щодо впровадження інформаційних технологій у сфері охорони здоров'я в Україні займалися вітчизняні вчені М. Білинської, Ю. Вороненка, З. Гладуна, О. Мінцера, Я. Радиша, В. Степанова, О. Толстанов, О. Торбас та ін.

Вагомий науковий та практичний внесок у напрямку впровадження сучасних інформаційних технологій та систем в роботу закладів охорони здоров'я України зробили В. Авраменко, В. Качмар, А. Хвищун, Н. Васильків, Ю. Іпатов, Н. Рогоза та інші.

Проте, адміністрування аспектами моніторингу в сфері охорони громадського здоров'я на регіональному рівні, аналізу потреб моніторингу в територіальних громадах станом громадського

здоров'я, вироблення механізмів впровадження їх не достатньо висвітлені.

Формулювання цілей статті. Основною метою адміністрування аспектами моніторингу в системі охорони здоров'я: аналіз потреб територіальних громад є забезпечення оперативного і достовірного інформування МОЗ України щодо організацій хід реформи системи охорони здоров'я, відстеження ефективності заходів, а також здійснення в разі необхідності відповідного корегування.

Механізми досягнення цієї мети є визначення функцій та організації взаємодії МОЗ України, ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України», НДІ — Український центр наукової медичної інформації та патентно-ліцензійної роботи, ДП «Державний експертний центр МОЗ України», закладів охорони здоров'я для отримання вчасної достовірної інформації про хід реформування системи охорони здоров'я, моніторинг та контролю ефективності проведених заходів та, при необхідності планування та вживання коригуючих заходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом останніх років система соціальних послуг в Україні перебуває у стані перманентних змін. Це зумовлено багатьма чинниками, починаючи з демографічних (як-от старіння населення, а отже, і збільшення потенційних клієнтів похилого віку) і закінчуючи подіями на сході країни (збройний конфлікт, а отже, поява нових соціально вразливих категорій населення — внутрішньо переміщених осіб, сімей загиблих, жертв насильства тощо), що призвели до суттєвого перевантаження соціальних служб.

Основна мета цих змін — забезпечити найбільш ефективний соціальний захист усіх громадян країни. Соціальні служби та установи, що надають послуги клієнтам, мають оперативно реагувати на соціальні, економічні та політичні зміни у своєму регіоні та країні. Крім того, децентралізація збільшує рівень самостійності та відповідальності місцевих органів влади та надавачів соціальних послуг.

Серед основних напрямів реформування системи соціальних послуг можна назвати такі:

- підвищення якості соціальних послуг та клієнт орієнтований підхід до їх надання;
- оптимізація мережі установ та закладів, що надають соціальні послуги;

- підвищення ефективності використання бюджетних коштів, спрямованих на надання соціальних послуг;
- упровадження стандартів соціальних послуг;
- уведення ринкових механізмів функціонування системи соціального обслуговування [1, с. 5].

В останні роки часто відбувалися зміни парадигм у політиці розбудови громадського здоров'я в Україні: від повної децентралізації системи до відбудування чіткої вертикалі управління. Як наслідок — відсутність єдиного бачення та розуміння впровадження функцій громадського здоров'я, відповідно до рекомендацій ВООЗ. У 2022 році, на виконання пп. б, с Статті 427 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, було прийнято Закон України «Про систему громадського здоров'я» [2], який набуває чинності 1 жовтня 2023 року й потребує ухвалення низки підзаконних нормативно-правових актів (трьох рівнів реагування — оперативний, середньостроковий, довгостроковий план).

Імплементация Закону та підзаконних актів дасть можливість розв'язувати проблему нестабільної розбалансованої структури управління системою громадського здоров'я та чітко розмежувати функції інституцій у системі громадського здоров'я.

Викликом лишається низький рівень відповідальності людини за збереження власного здоров'я: поширеність «нездорової поведінки», недостатній рівень охоплення профілактичними щепленнями. Водночас просвітницький напрям громадського здоров'я розвинутий вкрай незадовільно [3].

Окремі уваги потребують послуги охорони здоров'я, які історично не розвивалися в Україні або не відповідали сучасним підходам до їх надання. І якщо розвиток охорони психічного здоров'я, реабілітація та паліативна допомога вже знайшли своє відображення в законодавстві і стратегічних документах, то такий вид допомоги як довготривалий догляд та лікування (long-term care) взагалі відсутній у нормативному полі України. Враховуючи загальні тенденції подовження тривалості життя і старіння населення, цей вид послуг потребує термінового розвитку [4].

Суб'єктами моніторингу та оцінювання можуть бути МСПУ, структурні підрозділи з питань соціального захисту населення обласних, районних, районних у містах державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, державні та недержавні надавачі соціальних послуг, незалежні інспекції, міжвідомчі робочі групи, створені в органах місцевого самоврядування, райдержадміністраціях, облдержадміністраціях за участю громадських об'єднань, а також громадські організації, які займаються темою покращення системи надання соціальних послуг в Україні [1, с. 10–11].

Інституційно система охорони здоров'я в Україні представлена: МОЗ, ДП «Електронне здоров'я», Органом лікарського самоврядування, мережею

медичних університетів (із клінічними базами/університетськими клініками), НСЗУ, ДП «Медичні закупівлі України», ДП «Державний експертний центр», ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України», регіональними центрами контролю та профілактики хвороб [4].

За функціями:

Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ) формує та координує реалізацію політики у сфері ОЗ; здійснює контроль за дотриманням суб'єктами медичної практики порядку здійснення медичної практики в Україні.

Необхідно внести зміни до положення про МОЗ, вивівши з його функціонала систему ліцензування професійної діяльності медичних працівників, водночас залишити повноваження:

- ліцензування медичної діяльності медичних підприємств, установ, організацій, які перебувають у підпорядкуванні центральних органів виконавчої влади;
- ліцензування діяльності медичних підприємств, установ, організацій, які виконують послуги та роботи з надання швидкої та невідкладної медичної допомоги незалежно від форми власності;
- ліцензування медичної діяльності підприємств, установ, організацій всіх форм власності, крім комунальної, які надають стаціонарну медичну допомогу.

Створення «органу медичного самоврядування» як недержавного професійного медичного об'єднання медичних працівників, що діє на принципах обов'язкового членства. Ця інституція повинна:

- об'єднувати всіх медичних працівників, що мають ліцензії: членство в такому органі повинне бути умовою здійснення їх професійної діяльності;
- здійснювати «ліцензування професійної діяльності медичних працівників» — отримання медичними працівниками (лікарями, медичними сестрами) дозволу на здійснення медичної діяльності;
- приймати рішення про продовження дії ліцензії на новий трирічний/п'ятирічний строк;
- застосовувати санкції (позбавлення або зупинення дії ліцензії) тощо.

Функціонування такого нового органу як орган медичного самоврядування дозволить зменшити адміністративну залежність лікарів від адміністрації закладів охорони здоров'я та чиновників [4].

Здобувши більше повноважень у процесі децентралізації, місцева влада тепер має більшу відповідальність перед своїми громадами. Разом з тим, можливість розв'язувати проблеми локально, спираючись на потреби місцевих жителів, дає більше шансів на успішний результат -задоволення потреб населення в соціальних послугах і допомозі. Проте для цього необхідно мати надійне підґрунтя у вигляді актуальної інформації щодо ситуації в громаді. Саме цю інформацію можна отримати, провівши зазначені процедури. Моніторинг

та оцінювання надання соціальних послуг може дати таку інформацію щодо конкретної громади:

- загальний стан проблем та потреб громади в соціальній сфері;
- особливості окремих груп клієнтів (їхня кількість, характеристики, рівень задоволеності отримуваними послугами тощо);
- організація процесу надання соціальних послуг;
- наявність, кількість, матеріально-технічний, фінансовий та кадровий стан постачальників соціальних послуг;
- рівень інформованості населення про доступні послуги та можливості їх отримання; о співвідношення попиту та пропозиції в наданні соціальних послуг тощо [1, с. 12].

Відповідно до статті 13 Закону України «Про систему громадського здоров'я» Органи місцевого самоврядування у сфері громадського здоров'я: організують ведення обліку, здійснення первинного аналізу та внесення інформації, що стосується здоров'я населення на відповідній території, у систему обліку та аналізу даних щодо інфекційних хвороб та неінфекційних хвороб у встановленому порядку. Проте про моніторинг відсутнє формулювання у законі [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, слід зробити висновок щодо актуальності вивчення проблематики адміністрування аспектами моніторингу та знання

регіональних потреб системи охорони здоров'я, удосконалення законодавства, яке регламентує діяльність E-Health в Україні, до сучасного рівня цифровізації (без необхідності паперових носіїв загалом); формування бюджету для фінансування відповідних процесів; залучення експертів для формування стратегії, стандартизації та мотиваційного середовища учасників (застаріла нормативно-правова база не дає можливості реалізувати ефективні рішення та є застарілою, змушує втілювати компромісні та застарілі рішення).

Впровадити повний електронний документообіг в системі охорони здоров'я, сучасні цифрові інструменти, зокрема стандартизовані електронні історії хвороби, структуровані електронні медичні записи, віртуальні кабінети лікарів, електронні консультації між спеціалістами, та інше, що дозволить більш ефективно планувати й керувати документообігом, скорочувати час і покращувати якість прийняття клінічних та управлінських рішень, не лише прозоро й оперативно відстежувати помилки в наданні медичної допомоги, але й попереджувати їх у майбутньому через сервіси електронних асистентів, системи підтримки клінічних рішень.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні критеріїв моніторингу в залежності від регіону України: прифронтний; деокупований; неокупований.

Література

1. Посібник з моніторингу та оцінювання надання соціальних послуг в Україні / Щербань С., Шейко Р., Левкіна Г. Харків : ХІСД, 2017. 112 с.
2. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06 вересня 2022 року № 2573-IX. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> (дата звернення: 23.10.2023).
3. Юрочко Т., Бабляк О., Бадіков Т., Скибчик В., Курпіта В. Система охорони здоров'я України (СОЗ). *UAREforms*. URL: <https://uareforms.org/pages/new-page-655> (дата звернення: 09.08.2023).
4. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року: Проект МОЗ України від 23 лютого 2023 року. *Міністерство охорони здоров'я України: вебсайт*. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F/UKR%20Health%20Strategy%20Feb%2024.2022.pdf> (дата звернення: 09.08.2023).

References

1. Shcherban, S., Sheiko, R., & Levkina, H. (2017). Posibnyk z monitorynhu ta otsiniuvannya nadannia sotsialnykh posluh v Ukraini [Guide to monitoring and evaluating the provision of social services in Ukraine]. Kharkiv: KhISD, [in Ukrainian].
2. Pro systemu hromadskoho zdorovia: Zakon Ukrainy vid 06 veresnia 2022 roku № 2573-IX [About the public health system: Law of Ukraine dated September 6, 2022 No. 2573-IX]. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyni vebportal — Verkhovna Rada of Ukraine: official webportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> [in Ukrainian].
3. Yurochko, T., Babliak, O., Badikov, T., Skybchik, V., & Kurpita, V. Systema okhorony zdorovia Ukrainy (SOZ). [Health care system of Ukraine (HOS)]. *UAREforms*. URL: <https://uareforms.org/pages/new-page-655> [in Ukrainian].
4. Stratehiia rozvytku systemy okhorony zdorovia do 2030 roku: Proekt MOZ Ukrainy vid 23 liutoho 2023 roku [Strategy for the development of the health care system until 2030: Project of the Ministry of Health of Ukraine dated February 23, 2023]. *MINisterstvo okhorony zdorovia Ukrainy: vebseit — Ministry of Health of Ukraine: website*. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F/UKR%20Health%20Strategy%20Feb%2024.2022.pdf> [in Ukrainian].

УДК 37.014.3

Кухарчук Петро Михайлович

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри управління та адміністрування
Комуніальний заклад вищої освіти
«Вінницька академія безперервної освіти»*

Kukharchuk Petro

*Candidate of Sciences in Public Administration,
Associate Professor of the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»
ORCID: 0000-0002-2051-3298*

Коврігіна Лілія Михайлівна

*кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
Комуніальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради*

Kovrihina Liliia

*Candidate of Philological Sciences,
Head of the Department of Social and Humanitarian Disciplines
Communal Institution «Zhytomyr Regional In-Service Teachers'
Training Institute» of Zhytomyr Regional Council
ORCID: 0000-0002-6008-7211*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10-9366

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ (РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

PUBLIC MANAGEMENT OF THE EDUCATION SYSTEM (REGIONAL ASPECT)

Анотація. Концепція Нової Української школи вимагає реформування публічного управління та адміністрування системою освіти на регіональному й територіальному рівні, яке є необхідним і правомірним. Впровадження інновацій в публічне управління системою освіти потребує системних новацій, які за роки незалежності не були впроваджені.

Наприклад, у процесі становлення та розвитку регіональна система освіти вступає у протиріччя між можливостями надання рівних освітніх послуг, не залежно від умов проживання здобувачів і спроможністю регіонів, територіальних громад задовольняти виклики сьогодення щодо надання якісних освітніх послуг.

Період пандемії в Україні змусив швидко переходити до нових засобів комунікації, систем управління освітою. Уведення у лютому 2022 року військового стану, вимагає корінних змін у підходах до організації процесу навчання у закладах освіти.

Поряд з тим, потреба часу у зміні напрямків виробництва вимагає забезпечення спеціалістами із сучасними знаннями, а керівників регіональних відділів освіти до володіння новітніми знаннями, уміти адаптуватися до швидких змін зовнішніх факторів впливу на систему освіти.

В той же час, освітнє середовище буде зазнавати внутрішніх змін, які матимуть відображення в впровадженні державно-громадського, організаційно-соціального та управлінського характеру.

В умовах ведення бойових дій, постійних бомбардувань критичної інфраструктури, закладів освіти, промислових підприємств, економічне падіння розмежує регіональний розвиток диспропорціями в можливостях надання освітніх послуг, на що впливає і збільшенням нерівності в доходах населення, які прямо чи опосередковано залежать від рівня освіти, також саме як фінансова доступність громадян впливає на можливість отримувати якісні освітні послуги.

Ключові слова: публічне управління, система освіти, регіон, територіальна громада.

Summary. *The concept of the New Ukrainian School requires the reform of public management and administration of the education system at the regional and territorial level, which is necessary and legitimate. The introduction of innovations in the public management of the education system requires systemic innovations that were not implemented during the years of independence.*

For example, in the process of formation and development, the regional education system enters into a contradiction between the possibilities of providing equal educational services, regardless of the living conditions of the applicants, and the ability of regions and territorial communities to meet today's challenges regarding the provision of quality educational services.

The pandemic period in Ukraine forced a rapid transition to new means of communication, education management systems. The introduction of martial law in February 2022 requires fundamental changes in approaches to the organization of the learning process in educational institutions.

At the same time, the need for time to change directions of production requires providing specialists with modern knowledge, and heads of regional departments of education to possess the latest knowledge, to be able to adapt to rapid changes in external factors affecting the education system.

In the conditions of hostilities, constant bombing of critical infrastructure, educational institutions, industrial enterprises, economic decline demarcates regional development by disparities in the possibilities of providing educational services, which is also affected by the increase in inequality in the incomes of the population, which directly or indirectly depend on the level of education, also precisely how the financial availability of citizens affects the opportunity to receive quality educational services.

Key words: public administration, education system, region, territorial community.

Постановка проблеми. Основою публічного управління системою освіти на регіональному рівні є формування та впровадження самоврядування та автономії в закладах загальної середньої освіти, що вимагає від місцевого розвитку територіальних громад самодостатності. В умовах децентралізації, перебування країни в умовах війни, великої кількості внутрішньо та зовнішньо переміщених осіб питання щодо управління освітою постає актуальним щодо збереження освітнього потенціалу регіонів, надання освітніх послуг в безпечних, вільних від насильства умовах.

В умовах військового стану чільне місце займає системний підхід до управління та адміністрування закладами освіти на регіональному рівні, в територіальних громадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку вітчизняних науковців Бакуменко і А. Михненко зміни в публічному управлінні зумовлені переходом від індустріального до постіндустріального суспільства, які виявляють: «перевагу сфери послуг над сферою виробництва; зміну в соціальній структурі суспільства (класовий поділ поступається місцем професіоналізмові); переміщення центрів знань, що справляють вирішальний вплив на стратегію розвитку суспільства, до університетів; створення нових інтелектуальних технологій (наприклад Інтернет), запровадження планування й контролю технологічних змін» [1, с. 550].

В. Ребкало та К. Семьоркіна в своїх дослідженнях відмічають, що в економіці постіндустріального суспільства пріоритет перейшов «до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти і підвищення якості життя» [2, с. 125]. Вони зазначають, що таким суспільством керують фахівці з відносно високим рівнем освіти, деякі здобули знання навчаючись в європейських вищих навчальних закладах, володіють сучасними

знаннями. Процес становлення соціального конфлікту в суспільстві зростає (боротьба між знаннями і некомпетентністю) та посилює соціальну стратифікацію — як наслідок, ми спостерігаємо нерівність в доступу до знань.

Управлінням освітою, а саме відділом освіти, окреслено в роботах вітчизняних учених, як Є. Березняк, М. Дарманський, Д. Дейкун, О. Зайченко, М. Кондаков, А. Мазак та ін.

В нових соціально-економічних умовах обґрунтовано управління освітою в працях І. Зязюна, В. Кременя, Л. Калініної, В. Лугового, В. Лутая, С. Ніколаєнка, В. Олійника, О. Пастовенського, Н. Протасової, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої та ін.

Формулювання цілей статті. Обґрунтувати теоретико-методологічні засади, практичні рекомендації з удосконалення механізмів публічного управління системою освіти на регіональному рівні в Україні.

Здійснити дослідження публічного управління системою освіти як цілісної системи організованого управління закладами освіти на певній території та визначити роль освіти у забезпеченні суспільного прогресу та регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи систему освіти на регіональному рівні, її стану, становлення та розвитку, використаємо системний підхід.

Як зазначає словник-довідник з державного управління, система — це «сукупність вибірково залучених елементів, у яких взаємодія та взаємовідносини набувають характеру взаємосприяння діяльності елементів на отримання визначеного корисного результату (мети або цілей функціонування системи)» [3, с. 338]. А саме, провідне місце в системі — це сукупність різних елементів та їх зв'язки. Системний підхід вирішує вивчати систему освіти як цілісну систему, що перебуває

у системній взаємодії підсистем як на мікрорівні (всередині системи), так і на макрорівні (взаємодія із зовнішнім середовищем).

Стосовно система освіти — це «сукупність вибірково залучених елементів, у яких взаємодія та взаємовідносини набувають характеру взаємодія сприяння діяльності елементів на отримання визначеного корисного результату (мети або цілей функціонування системи)» [4, с. 338].

Отже, головне в системі — це сукупність різних елементів та їх зв'язки. Системний підхід дозволяє розглядати систему освіти як цілісну систему, яка знаходиться у постійній взаємодії підсистем як на мікрорівні (всередині системи), так і на макрорівні (взаємодія із зовнішнім середовищем). В Енциклопедії освіти зазначено, що система освіти в Україні — це «державний інструмент реалізації конституційного права громадян України на освіту» [1, с. 818], а саме — доступності і безоплатності дошкільної, повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), вищої освіти та освіти дорослих, у тому числі післядипломної освіти, в державних і комунальних закладах освіти, їх розвитку та різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг здобувачам освіти.

Відповідно до Закону України «Про освіту», система освіти — це «сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними» [5].

Аналізуючи визначення положень національного освітнього законодавства, схематичне уявлення про національну систему освіти буде виглядати так (рис. 1).

Зазначаємо, що система освіти включає в собі: складники, рівні, стандарти освіти, кваліфікації, освітні програми, органи управління в сфері освіти, заклади освіти та ліцензійні умови, учасників освітнього процесу, а також нормативно-правові акти.

Як наслідок, до публічного управління та адміністрування входять множини взаємопов'язаних елементів, що взаємодіють між собою задля досягнення намічених цілей, та утворюють єдину цілісну підсистему управління.

В межах України управління системою освіти відбувається на: державному (національному), регіональному (місцевому) та локальному рівнях. При цьому підсистема управління освітою, яка може одночасно виступати окремою системою, є найбільш ієрархічно побудованою структурою та включає в собі: парламентську та президентську гілки влади; урядові інституції; обласні, міські та районні органи управління в галузі освіти; органи громадського самоврядування (Всеукраїнський з'їзд працівників освіти; обласні, міські,

районні конференції працівників освіти; загальні збори (конференції) колективу закладу освіти, педagogічні ради, органи самоврядування учнів та студентів, батьківські комітети (ради), молодіжні об'єднання, наукові товариства тощо).

Формування і становлення нової системи управління освітою на регіональному рівні, вимагає мобільності від нових відділів освіти, які утворені в територіальних громадах.

До публічного управління та адміністрування системою освіти на регіональному рівні слід віднести методи програмно-цільового та проектного управління: вони мають базуватися на комплексному підході та аналізі, прогнозувати діяльність освітніх систем і планувати й програмувати їхню роботу.

Завдяки чому, відділи освіти при виконкомах територіальних громад матимуть комплексний характер, якісні й кількісні показники. Звідси виходить, що у відділах освіти та і в закладах освіти територіальних громад повинно бути сформоване самоуправління; мати і володіти системою управлінських повноважень, а саме:

- фінансово-господарської автономії;
- кадрової політики щодо забезпечення закладів освіти в повному обсязі;
- володіти нормативною базою щодо створення безпечних умов навчання і праці в закладах освіти;
- враховувати вимоги в умовах воєнного стану.

А до зміни умов публічного управління необхідно системно готуватися, для того, щоб забезпечити відкритість системи освіти на регіональному рівні, а відділам освіти та навчальним закладам реалізувати публічне управління та адміністрування на демократичних засадах у сфері повної загальної середньої освіти.

Відповідно до статті 30 Закону України «Про освіту» заклади освіти формують відкриті та загальнодоступні ресурси з інформацією про свою діяльність та оприлюднюють таку інформацію. Заклади освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності, зобов'язані забезпечувати на своїх веб-сайтах (у разі їх відсутності — на веб-сайтах своїх засновників) відкритий доступ до публічної інформації [1].

В даному напрямку як показує аналіз сайтів, не ведеться системно наповнення їх змістом, на нашу думку, через відсутність коштів на місцевому рівні на замовлення сайту і його підтримку. А доплата вчителям інформатики десяти відсотків від посадового окладу [6], не вирішує питання в комплексі.

Ведення шкільного веб-сайту є складним та затратним за часом процесом, що вимагає спеціальних знань та відповідних навичок. Оскільки портал потрібно вміти розробити, розгорнути на хостингу, «прив'язати» до домену, здійснювати його наповнення та технічне обслуговування, уміти захистити від можливих хакерських атак на нього, знати певні коди програмування.

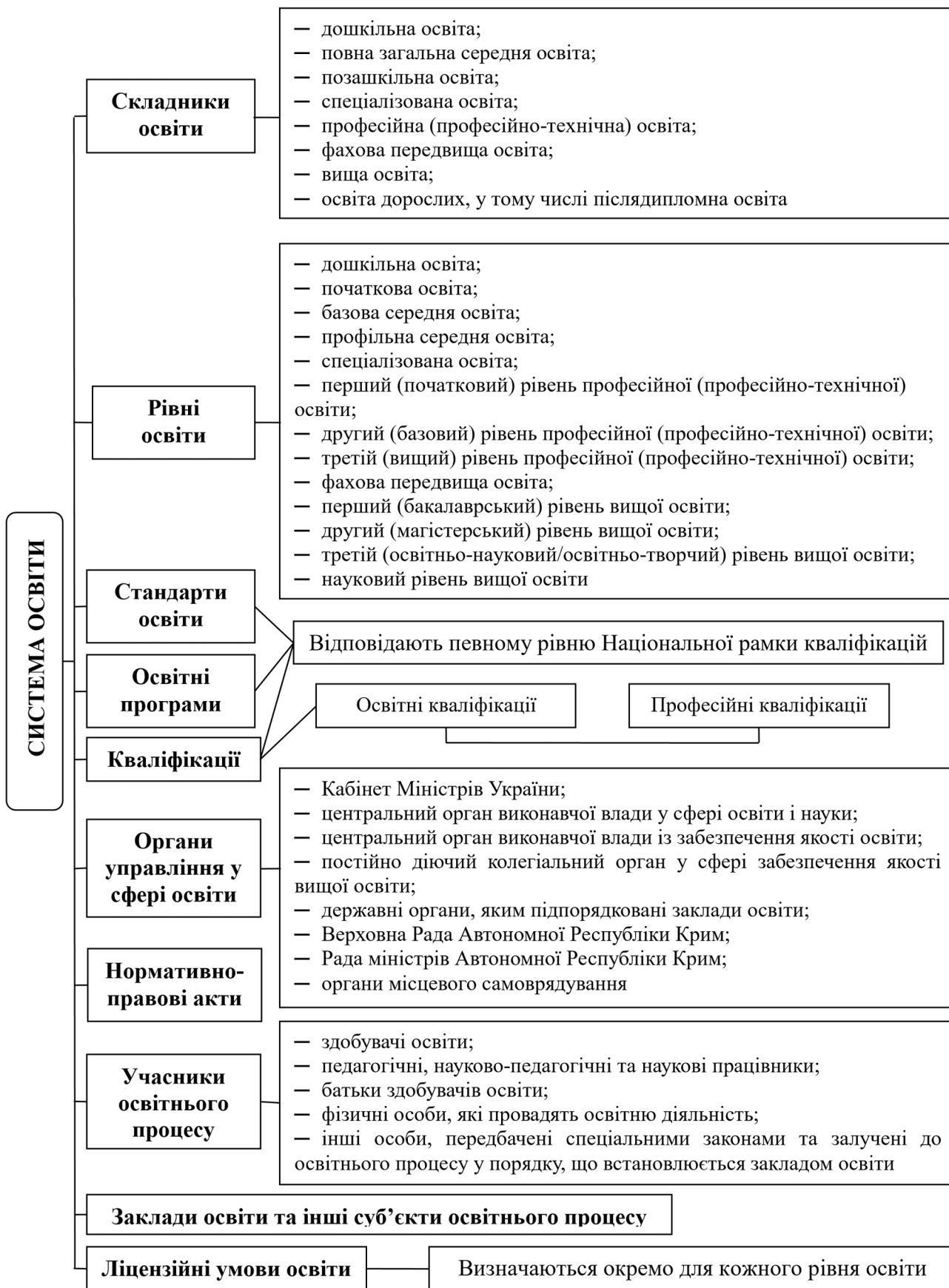

Рис. 1. Схематичне уявлення про систему освіти України
Джерело: складено за джерелом [5]

Веб-сайт створюється для інформування батьків, учнів та громадськості, тому його необхідно наповнювати, розміщувати інформацію, новини, оголошення тощо. Тобто частину інформації для сайту потрібно створювати власноруч, отриману інформацію та документи подавати доступною простою мовою. Тобто ІТ-фахівець повинен володіти ще й медійними навичками. А оскільки сайтами займаються не спеціалісти, частина веб-сайтів закладів освіти має недостатню або низьку якість, під час їх функціонування виникають управлінські, організаційні, технологічні та фінансові проблеми. Сайти не цікаві або заскладні, тому не завжди користуються увагою серед учасників освітнього процесу та громадськості [7].

Надаючи освітні послуги в умовах війни, потребує залучення громадськості до публічного управління та адміністрування закладами освіти на регіональному й на рівні територіальної громади, на нашу думку, кожен відділ освіти та навчальний заклад мають визначитися з формою й повноваженнями представників громадськості в управлінні, врахувавши повноваження щодо оцінки якості повної загальної середньої освіти, кадрових призначень, насамперед у конкурсному відборі керівників відділів і навчальних закладів, розподілу бюджетних коштів, у частині стимулюючого фонду оплати праці.

На нашу думку, для досягнення ефективного й якісного публічного управління та адміністрування на регіональному рівні слід формувати наступне:

- вироблення принципів співпраці представників комунальних та громадських структур;
- залучення до забезпечення якості освіти, неперервної оцінки управлінської та педагогічної діяльності стейкхолдерів;
- системної співпраці з різними суб'єктами як на територіальному, регіональному, так і на державному рівні.

Співпраця комунальних та громадських структур має відбуватися на засадах довіри, які б реалізовувалися через морально-етичні цінності: чесність, відповідальність, творче ставлення до вирішення освітніх проблем.

З метою системного залучення громадськості до публічного управління та адміністрування потрібно щоб були організаційно-розпорядчі документи (положення, статuti, пам'ятки, циклограми тощо), які могли б використовувати в практичній діяльності керівники та фахівці відділів освіти, керівники громадських організацій, органів самоврядування, фахівці підвищення кваліфікації педагогічних і керівних кадрів.

Важливе значення матиме також механізм, який забезпечував би об'єктивність громадського обговорення й публічного підбиття підсумків стану реалізації освітніх проектів, програм, заходів,

спрямованих на реформування закладів загальної середньої освіти, основу якого на сучасному етапі становлять п'ять базових векторів її розвитку: педагогіка, заснована на партнерстві; інновації в освіті; зміна результатів освітнього процесу та освітніх стандартів; незалежність шкіл і педагогів; фінансове забезпечення освітніх закладів [8].

В національних стратегічних документах щодо розвитку освіти [9; 10] зазначено, що в країні створюється та розвивається модель державно-громадського управління освітою. Ця модель передбачає забезпечення державного управління з урахуванням громадської думки, в наслідок чого відбувається перерозподіл навантаження, функцій та структури центрального і регіонального (місцевого) управління. У цьому зв'язку, на всіх рівнях управління, у тому числі в закладах освіти створюються органи громадського самоврядування, що дозволяє максимально використовувати можливості єдиного колективу в організації управління освітою.

На локальному рівні система освіти переважно складається із закладів освіти. Згідно із Законом України «Про освіту» (ст. 22), заклади освіти як суб'єкти господарювання можуть діяти у статусі бюджетної установи, неприбуткового або прибуткового закладу освіти, а також залежно від засновника можуть бути державними, комунальними, приватними або корпоративними [5]. Заклади освіти можуть здійснювати освітню діяльність одночасно на різних рівнях освіти та за різними її видами (формальної, неформальної, інформальної освіти), забезпечуючи тим самим безперервність, доступність і різноманітність навчання. Саме заклади освіти виступають головними елементами в структурі системи освіти.

Організаційну структуру в публічному управлінні освітою в регіоні складають суб'єкти (державна в особі органів державної влади, органи місцевого самоврядування тощо) та об'єкти (територіальне утворення з адміністративними структурами). У структурі кожного органу публічної влади є підрозділ, який забезпечує функціонування освіти на певній території.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формуючи демократичну форму публічного управління та адміністрування системою освіти на регіональному, територіальному рівні на пряму залежить від демократизації управління органів влади та органів самоврядування. Необхідна взаємозгодженість ініціатив в забезпеченні відповідними ресурсами, і якщо не будуть враховуватися потреби й пропозиції громадськості, буде відсутній демократичний поступ до управління системою освіти на регіональному рівні.

Функціональну структуру в публічному управлінні та адмініструванні системою освіти в регіоні складають суб'єкти (органи публічної влади, в структурі яких є підрозділ, що забезпечує

функціонування освіти на певній території) та об'єкти (територіальне утворення з адміністративними структурами). Складовими цієї системи управління є також контролюючі органи державної виконавчої влади (органи забезпечення якості освіти) та органи громадського самоврядування,

які формуються на кожному управлінському рівні (центральному, регіональному, міському (районному)). В цілому можна зазначити, що представлена нами функціональна структура публічного управління та адміністрування системою освіти регіону не є вичерпаною.

Література

1. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
2. Публічне управління: термінолог. слов. / уклад.: В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петроє та ін.; за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.
3. Державне управління та державна служба : словник-довідник / авт.-уклад. О.Ю. Оболенський. Київ : Вид-во КНЕУ, 2005. 480 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 09.11.2023).
6. Деякі питання встановлення підвищень посадових окладів (ставок заробітної плати) та доплат за окремі види педагогічної діяльності у державних і комунальних закладах та установах освіти : Постанова КМУ від 28 грудня 2021 р. № 1391. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.11.2023).
7. За ведення веб-сайту школи вчителям нараховуватимуть доплату 10%. *Освіта в Україні*. 2022. URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/za-vedennya-vebsaytu-shkoli-vchitelyam-narahovuvatimut-doplatu-10> (дата звернення: 09.11.2023).
8. Паращенко Л. Механізми державного управління розвитком освіти в Україні в умовах трансформації суспільства: автореф. дис. докт. наук з держ. управління: 25.00.02; Національна академія державного управління при Президенті України. К., 2012. 373 с.
9. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 09.11.2023).
10. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 09.11.2023).

References

1. Surmin, Yu. P., Bakumenko, V. D., Mykhnenko, A. M. ta in. (2010). Entsiklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedic dictionary of public administration]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
2. Kuibida, V. S., Bilynska, M. M., Petroie, O. M. ta in. (2018). Publichne upravlinnia: terminol. slovnyk [Public administration: terminological dictionary]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
3. Obolenskyi, O. Yu. (2005). Derzhavne upravlinnia ta derzhavna sluzhba: slovnyk-dovidnyk [Public administration and public service: a reference dictionary]. Kyiv: Vyd-vo KNEU [in Ukrainian].
4. Kremen, V. H. (2008). Entsiklopediia osvity [Encyclopedia of education]. *Akad. ped. nauk Ukrainy*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
5. Pro osvitu [About education]: Zakon Ukrainy vid 5 veresnia 2017 r. № 2145-VIII. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Deiaki pytannia vstanovlennia pidvyshchen posadovykh okladiv (stavok zarobitnoi platy) ta doplat za okremi vydy pedahohichnoi diialnosti u derzhavnykh i komunalnykh zakladakh ta ustanovakh osvity: Postanova KMU vid 28 hrudnia 2021 r. № 1391 [Some issues of setting salary increases (salary rates) and additional payments for certain types of teaching activities in state and communal institutions and educational institutions]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
7. Za vedennia veb-saitu shkoly vchiteliyam narakhovuvatymut doplatu 10% [Teachers will be charged a surcharge of 10% for maintaining a school website]. (2022). *Osvita v Ukraini*. Retrieved from <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/za-vedennya-vebsaytu-shkoli-vchitelyam-narahovuvatimut-doplatu-10> [in Ukrainian].
8. Parashchenko, L. (2012). Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia rozvytkom osvity v Ukraini v umovakh transformatsii suspilstva [Mechanisms of state management of education development in Ukraine in conditions of transformation of society: author's abstract. thesis dr. of sciences in public administration]: avtoref. dys. dokt. nauk z derzh. upravlinnia. K.: *Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy* [in Ukrainian].

9. Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity [About the National Doctrine of Education Development]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17 kvitnia 2002 r. № 347/2002. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> [in Ukrainian].

10. Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [About the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the period until 2021]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 chervnia 2013 r. № 344/2013. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#-Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.11.2023

Marukhlenko Oksana

*Doctor of Science in Public Administration,
Associate Professor of the Department of Management
Borys Grinchenko Kyiv University*

Марухленко Оксана В'ячеславівна

*доктор наук з державного управління,
доцент кафедри управління*

Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID: 0000-0001-8050-6615

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10-9369

CLUSTER APPROACH AS A PUBLIC POLICY TOOL

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Summary. The necessity of developing innovations for the growth of the economy and maintaining its competitiveness in the long run has been studied. It is proved that this fact is connected with the creation of the mechanism for the innovative economic development, which is a priority at both state and regional levels of management. An important place in the structure of this mechanism is occupied by innovative clusters.

It is investigated that currently the cluster approach is considered as a new management technology that allows entities to increase the competitiveness of a particular region or industry, and the state as a whole. Partnerships within regional cluster structures, the availability of knowledge transfer channels stimulate innovative activities, promote the development of advanced technologies and the improvement of all the stages of joint economic activities. Studies show that the production structure of the cluster is more profitable than the industrial structure, as to create an innovative product requires the integration of efforts of enterprises in different industries. When grouping companies into clusters, there is an opportunity to optimize productive and technological processes and minimize costs at different enterprises. In addition, the cluster creates the effect of the industrial scale, which is based on the specialization of cluster members, as well as the presence of the innovative core that stimulates the production of new types of products and services. As a result, all participants in regional cluster structures receive additional competitive advantages under the sway of the combined influence and specialization, which provides increased productivity and reduced production costs.

Key words: mechanism, innovation, cluster, public policy, modernization, region, competitiveness.

Анотація. Досліджено необхідність розвитку інновацій для зростання економіки та підтримки її конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі. Доведено, що цей факт пов'язаний із створенням механізму інноваційного розвитку економіки, який є пріоритетним як на державному, так і на регіональному рівнях управління. Важливе місце в структурі цього механізму посідають інноваційні кластери.

Досліджено, що на сьогоднішній день кластерний підхід розглядається як нова управлінська технологія, яка дозволяє суб'єктам господарювання підвищити конкурентоспроможність як окремого регіону чи галузі, так і держави в цілому. Партнерство в рамках регіональних кластерних структур, наявність каналів передачі знань стимулюють інноваційну діяльність, сприяють розвитку передових технологій та вдосконаленню всіх етапів спільної господарської діяльності. Дослідження показують, що виробнича структура кластера є більш прибутковою, ніж промислова структура, оскільки для створення інноваційного продукту необхідна інтеграція зусиль підприємств різних галузей. При об'єднанні компаній у кластери з'являється можливість оптимізувати виробничо-технологічні процеси та мінімізувати витрати на різних підприємствах. Крім того, кластер створює ефект промислового масштабу, в основі якого лежить спеціалізація учасників кластера, а також наявність інноваційного ядра, що стимулює виробництво нових видів продукції та послуг. У результаті всі учасники регіональних кластерних структур отримують додаткові конкурентні переваги під впливом спільного впливу та спеціалізації, що забезпечує підвищення продуктивності та зниження собівартості продукції.

Ключові слова: механізм, інновації, кластер, державна політика, модернізація, регіон, конкурентоспроможність.

Introduction. In the modern economy, clusters are becoming one of the most effective forms of the integration of the productive, financial and intellectual capital, which ensures the formation and development of competitive advantages for the territories. The priority role of the clusters in the structure of the regional mechanism for the innovative development actualizes the importance of the problem concerning the formation of regional innovative clusters.

The purpose of the article is to develop the mechanism for the innovative clusters formation as a part of the innovative mechanism for modernizing the public policy.

Overview of the research literature. The current state of the clustering of the regions in Ukraine demonstrates that the clusters in our country not only exist, but some of them function quite successfully, creating a real positive effect on the natural and economic development of the regions. However, there are those that remain underdeveloped due to the insufficient level of the participation of the government authorities and public administration in promoting the processes of the clustering of the regions.

The world experience in forming the clustering of the regions is reflected in the works of the foreign authors: T. Andersson, M. Enright, A. Marshall, M. Porter and others. Among the Ukrainian scientists it is worth noting the research papers of M. Voynarenko, S. Sokolenko, O. Tyshchenko, V. Fedorenko and others related to the development of the cluster structures. The works of these scientists cover the following issues: the organization and public administration regarding clusters; the competitiveness and formation of competitive advantages; determining the efficiency of the clusters and their impact on the growth of the domestic regional product, the gross domestic product, as well as the natural and economic development of the country as a whole.

Formation of a whole article. Investigate the possibilities of using the cluster approach as an effective tool of state policy with the aim of using it for the growth of the economy and maintaining its competitiveness in the long term.

Presentation of the main body of the study. There are also a number of approaches to defining the management mechanism at the regional level. However, today we think that it is expedient to consider the essence of this mechanism in ensuring the transition of the region into a qualitatively new state, characterized by the achievement of the strategic goals of its socio-economic development [1].

Thus, the essence of the mechanism for the regional development management is a purposeful integrated action of the regional authorities and management together with other stakeholders in

management and business on all the subsystems of the region (social, environmental and economic) to achieve the intended result, namely a qualitatively new state of the regional socio-economic system [2].

Considering the above, the management mechanism can be represented as follows (Figure 1).

As can be seen from the figure, the mechanism for the regional development management includes three components of the management mechanism: the economic subsystem, social subsystem, ecological subsystem of the region.

The formation of the mechanism for managing the regional development should be based on the system of principles.

The most general principles of the socio-economic development management include the principles pertaining to the sustainability of the regional system, the security of the development, as well as the balance of interests in the development of the region.

The principle of the sustainable development of the regional system involves the long-term maintenance of the conditions for the reproduction of the potential of the territory (its social components, natural resources, environmental, economic and other constituent parts) in the balanced and social orientation.

The security of the regional development means one of the most important characteristics of the integrated socio-economic development, which characterizes the state of the object in the system of its relations in terms of the ability to survive and go forward under internal and external threats, as well as unpredictable factors and the ones which are difficult to predict.

The principle of the balance of interests implies the balanced development of the nature, population and economy of the region.

The mechanism for the regional economic subsystem management is of the greatest interest, because it determines the development of other subsystems related to the regional socio-economic system.

This mechanism includes the mechanism for the regional innovative clusters formation, the purpose of which is to create the favourable conditions for the formation of such clusters.

Among the basic principles of the economic subsystem management in the region are the following: the integration of financial resources, the balance of economic interests, the responsibility, the use of effective management methods, the targeted use of resources, meeting the needs of target groups.

The principle of the integration of financial resources involves the mobilization of all the possible sources of the investment funding for the strategic development of the region. It is inextricably linked with the principle of the balance of economic interests, which implies, firstly, the identification of the management and economic entities that have current

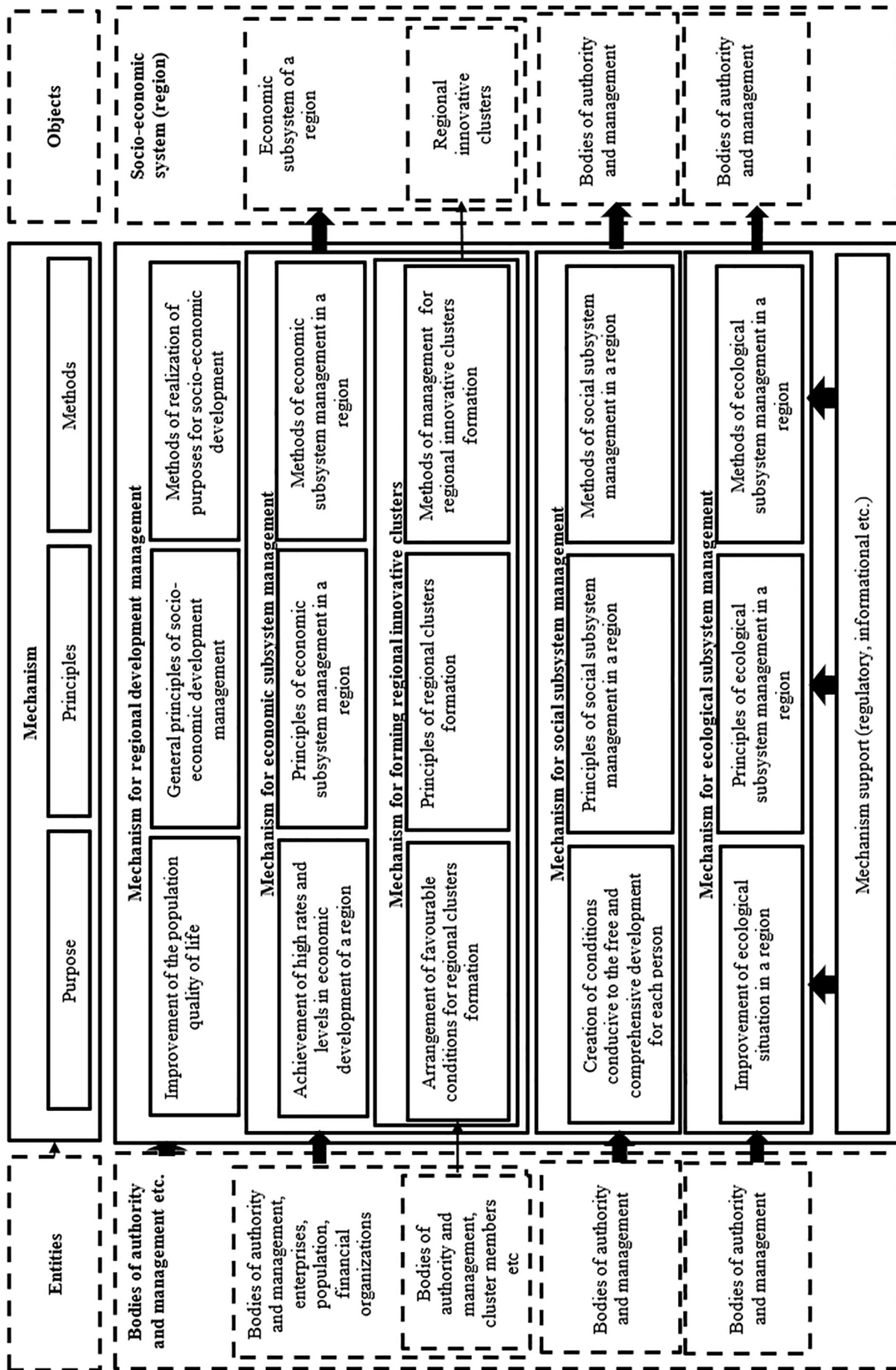

Fig. 1. The mechanism for the formation of the regional innovative clusters as a part of the complex mechanism for the development management in a region [3]

or future interests in the development of the region, as well as the search and adoption of agreed investment decisions; secondly, ensuring the compliance with the interests of the economic and management entities involved in the implementation of the strategic economic goals of the region.

The principle of the responsibility provides for the establishment of the responsibility for specific individuals, organizations and institutions for the use of resources and the performance of certain tasks. The principle of the control presupposes the existence of the conditions for constant monitoring of the implementation of the goals for the socio-economic development of the region. The principle of the targeted use of resources means the concentration and the use of limited material and financial resources to achieve the planned goals for the development of the region. The principle of meeting the needs of target groups provides for the orientation of the actions of the territorial authorities and entrepreneurs in the implementation of goals to meet the needs for target groups of consumers of goods and services both in the territory and abroad.

This mechanism includes companies, government agencies, educational and research institutions. However, in this model, the key elements are not only the government but also the private sector. Thus, in this mechanism, the management entity is not only the state but also the companies that are the potential members of the cluster. The cluster project is also funded by both public and private funds. The mechanism is administered by the organization that includes the representatives of the businesses, government, educational and research institutions, and community organizations. Its activities are aimed at developing the cooperation between companies, as well as between companies, research organizations and universities.

Thus, this model of the mechanism construction has a greater degree of decentralization and the presence of multi-channel funding [4].

An important point in the formation of regional innovation clusters is the investment mechanism for the development of social potential of regions. Because the integration and globalization processes observed in the conditions of economic instability determine the exceptional importance of investments for the formation and development of enterprises in Ukraine. Effective implementation of investment activities at the present stage is the basis for the development of Ukraine's economy, ensuring the possibility of its integration into the European socio-economic space, which will further enhance its competitiveness [5].

Investment activity is becoming the most important part of world economic relations, affecting the interests of a growing number of enterprises, both those that accept investment and those that are their sources. The interdependence of developing

countries and enterprises in conditions of economic instability is not only becoming an obvious fact, but also requires a new level of awareness of the place in international relations and the task of attracting investment at the national and global levels [6].

Conclusions. The above allows us to draw the following important conclusions regarding the content and features of the formation and implementation of the investment mechanism of public policy for the development of social potential of the region:

- investment mechanism for the development of social potential of the region is a system consisting of four subsystems — management, target, providing and managed — and a set of links between them. The composition of subsystems is necessary and sufficient for the implementation of a full-fledged management influence, it does not depend on the specifics of a particular area and can be considered universal;
- in the system of relations can be distinguished basic and partial relations: basic relations are represented by the principles and functions of management, which are general in nature, regardless of the specifics of a particular area; partial connections, due primarily to the composition of economic methods and management tools, reflect the peculiarities of approaches to solving the problems of life of a particular area;
- in the structure of the investment mechanism of development of social potential of the region the universal and differentiating parts can be allocated: the universal part is presented by the basic subsystems and basic communications; differentiating part — partial connections;
- the presence of several types of antisocial regions requires the development of adequate investment mechanisms for the development of their social potential, which necessitates the application of a differentiated approach to the formation and implementation of a mechanism for managing social development for each type of territory.

Thus, the creation and prospects of the clusters in the region can be considered in terms of the following principles: the general principles, which are inherent in all types and kinds of the clusters, regardless of their industrial orientation, and the special principles, which take into account the industrial orientation of the real or emerging cluster.

The general principles of the cluster formation include:

- the geographical location of the region;
- the administrative-territorial structure of the region;
- the features of the natural resource base of the region, their impact on living conditions of the population;
- the population composition, demographic and ethnocultural features;

- the features of the economy in the region (i.e. the main factors of the industry development, the problems of the region and the ways to solve them). We also believe that the territorial clustering is based on the following principles: the presence of the geographical proximity; the inclusion of the private and public enterprises related to business and non-business relations.

Literature

1. Гнатенко Є.Ю. До питання формування інноваційних агровиробничих кластерів. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 2 (14). С. 25–31. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/889/1/7.pdf> (дата звернення: 06.10.2023).
2. Гуменюк О. Кластери як організаційна структура інноваційно-інвестиційної моделі розвитку промисловості. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 2. С. 9–19.
3. Марухленко О.В. Кластери — інструмент регіонального розвитку. *Право державного контролю: збірник наукових праць*. 2017. Вип. 2, № 4 (29). С. 157–163.
4. Марухленко О. Критеріальний апарат кластеризації регіонів України за стадією інвестиційної залежності до розвитку соціального потенціалу. *Держава та регіон. Серія: «Державний контроль»*. 2019. № 3. С. 82–87.
5. Левковець О.М. Кластерна форма організації інноваційного процесу: проблеми застосування в Україні. *Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць*. 2010. Вип. 264: в 9 т. Т. VII. С. 1880–1893.
6. Kotnik P., Petrin T. Implementing a smart specialisation strategy: An evidence-based approach. *International Review of Administrative Sciences*. 2017. Vol. 83, № 1. P. 85–105. doi: <https://doi.org/10.1177/0020852315574994>.

References

1. Gnatenko, E. Y. (2018). Do pytannia formuvannia innovatsiinykh ahrovyrobnychkh klasteriv [The question of the formation of innovative agriculture industrial clusters]. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, 2 (14), 25–31. Retrieved from <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/889/1/7.pdf> [in Ukrainian].
2. Humeniuk, O. (2007). Klasteri yak orhanizatsiina struktura innovatsiino-investytsiinoi modeli rozvytku promyslovosti [Clusters as an organizational structure of the innovation-investment model of industrial development]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 68, 2, 9–19 [in Ukrainian].
3. Marukhlenko, O. V. (2017). Klasteri — instrument rehionalnoho rozvytku [Clusters are a tool of regional development]. *Pravo derzhavnogo kontroliu: zbirnyk naukovykh prats*, 2, 4 (29), 157–163 [in Ukrainian].
4. Marukhlenko, O. (2019). Kryterialnyi aparat klasteryzatsii rehioniv Ukrainy za stadiieiu investytsiinoi zalezhnosti do rozvytku sotsialnoho potentsialu [Criterion apparatus for clustering regions of Ukraine according to the stage of investment dependence to the development of social potential]. *Derzhava ta rehion. Serii: "Derzhavnyi kontrol"*, 3, 82–87 [in Ukrainian].
5. Levkovets, O. M. (2010). Klasterna forma orhanizatsii innovatsiinoho protsesu: problemy zastosuvannia v Ukraini [Cluster form of innovation process organization: problems of application in Ukraine]. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: zb. nauk. prats*, 264, VII, 1880–1893 [in Ukrainian].
6. Kotnik, P., & Petrin, T. (2017). Implementing a smart specialisation strategy: An evidence-based approach. *International Review of Administrative Sciences*, 83, 1, 85–105. doi: <https://doi.org/10.1177/0020852315574994>.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2023

УДК 37.014.09

Адамович Ірина Валентинівна
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки й андрагогіки
Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради
Adamovych Iryna
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Pedagogy and Andragogy
Communal Institution «Zhytomyr Regional In-Service Teachers'
Training Institute» of Zhytomyr Regional Council
ORCID: 0000-0002-5688-0516

Лесик Олексій Васильович
завідувач відділу інформаційних технологій та видавничої діяльності
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницька академія безперервної освіти»
Lesyk Oleksii
Head of the Department of Information Technology and Publishing Activity
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»
ORCID: 0009-0006-2181-1840

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10-9367

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

PUBLIC MANAGEMENT OF THE FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Анотація. Сучасне суспільство потребує впровадження інформаційних технологій для того, щоб споживачі освітніх послуг мали можливість самостійно, незалежно від часу й географічного перебування, здобувати освіту, приймати рішення щодо безпечних умов навчання, мати можливість адаптуватися до умов життя, що змінюються, вміти працювати в команді, планувати свою діяльність.

Реформування освітнього простору коли країна перебуває в умовах воєнного стану, передбачає оптимізацію змісту та технологій педагогічної діяльності в усіх учасників освітнього процесу, освоєння сучасних моделей та форм роботи, які забезпечують формування ключових компетентностей у здобувачів освіти, які необхідні після завершення навчання в закладах освіти.

На сьогодні інформаційні технології є невід'ємною частиною освітнього процесу, вони слугують розвитку творчих здібностей, самостійної роботи, пошуку інформації та отримання кінцевого здобутку навчання. Інформаційні технології орієнтовані на самостійну роботу здобувачів освіти, а саме: індивідуальну; парну; групову.

Результатом інформаційних технологій в навчальному процесі є випускник закладу загальної середньої освіти, готовий до використання під час уроків, у школі чи реальному житті цифрових технологій.

Враховуючи вимоги часу, вивчення питання ефективності публічного управління впровадження інформаційних технологій в систему освіти, в регіональне управління, формування і впровадження світового досвіду використання цифровізації розвитку регіональної економіки, територіальних громад, децентралізації управління.

Ключові слова: публічне управління, цифровізація, інформативні технології, заклади освіти.

Summary. Modern society needs the introduction of information technologies so that consumers of educational services have the opportunity independently, regardless of time and geographical location, to get an education, to make decisions about safe learning conditions, to be able to adapt to changing living conditions, to be able to work in a team, to plan its activity.

Reforming the educational space when the country is in a state of war involves optimizing the content and technologies of pedagogical activity in all participants of the educational process, mastering modern models and forms of work that ensure the formation of key competencies in students of education, which are necessary after completing studies in educational institutions.

Today, information technologies are an integral part of the educational process, they serve the development of creative abilities, independent work, searching for information and obtaining the final result of education. Information technologies are focused on the independent work of education seekers, namely: individual; steam room; group.

The result of information technologies in the educational process is a graduate of a general secondary education institution, ready to use digital technologies during lessons, at school or in real life.

Taking into account the requirements of the time, the study of the effectiveness of public administration, the introduction of information technologies into the education system, into regional administration, the formation and implementation of world experience in the use of digitalization for the development of the regional economy, territorial communities, decentralization of management.

Key words: public administration, digitalization, information technologies, educational institutions.

Постановка проблеми. В період реформування системи освіти реалізуючи компетентнісний підхід, який стає найбільш значимий, так як в публічному управлінні і в закладах загальної середньої освіти він стимулює інтерес у здобувачів освіти через нестандартність підходу до освоєння нового матеріалу та стимулює об'єктів здобуття освіти не тільки до отримання нової інформації, а й до розвитку творчих здібностей, формування ключових компетентностей здобувачів знання.

Сучасний етап розвитку суспільства опановує цифрову стадію, розширення телекомунікаційних, хмарних технологій, відбувається швидкими темпами цифровізація економіки, соціальних мереж, перехід на електронний документообіг висувають нові вимоги до публічного управління системою освіти, до надання освітніх послуг та ставлять в новоутворених відділах освіти територіальних громадах завдання щодо формування компетенцій інформаційних технологій у здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні засади сучасної теорії систем базуються на роботах таких учених, як Л.Берталанфі, В.Ешбі та ін. Застосування системного підходу в управлінні закладами освіти досліджували Р.Акоф, А.Фокшек та ін.

Л.Шевчук, О.Вілик, Н.Гронлунд, Р.Мейсон, вивчали компетентнісний, особистісно орієнтований та технологічний підходи в освітній галузі та становлення адміністрування закладами на регіональному рівні.

Ряд вітчизняних дослідників, які у своїх наукових доробках висвітлюють теоретичні та практичні засади організації освітнього процесу особливості використання інформаційних технологій на уроках інформатики у закладах загальної середньої освіти О.Власій, О.ДУДКА, Л.Когут, М.Олійник, та інші.

Формулювання цілей статті. Визначити механізми публічного управління щодо формування комунікативної компетентності у здобувачів

освіти відповідно до процесу навчання, а також з'ясувати ефективність застосування електронного інформаційно-освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Опанування ключовими компетентностями здобувачами освіти є невід'ємною частиною публічного управління освітнім процесом у закладах освіти та регламентоване стандартами освіти, тобто формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, зміст якої є інтегративним, відбувається у результаті застосування під час вивчення всіх предметів навчального плану діяльнісного підходу. Навчальними програмами обов'язково передбачається внесок кожного навчального предмета у формування зазначеної компетентності [1].

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти спрямовує реалізацію інформаційно-комунікаційного компонента на формування предметної інформаційно-комунікаційної компетентності та ключових компетентностей, формування в здобувачів освіти навичок і вмінь проводити основні операції з інформаційними об'єктами, зокрема:

- здійснювати пошук необхідної інформації з використанням пошукових і експертних систем, зокрема Інтернету;
- створювати інформаційні об'єкти, фіксувати, записувати, спостерігати за ними і вимірювати їх, зокрема, в рамках реалізації індивідуальних і колективних проектів;
- висувати і перевіряти нескладні гіпотези навчально-пізнавального характеру, створювати, вивчати та використовувати інформаційні об'єкти;
- використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій для обміну інформацією, спілкування;
- планувати, організувати індивідуальну і колективну діяльність в інформаційному середовищі [1].

І.Завадський, І.Твердохліб аналізуючи сучасний стан зазначають, що з початком всесвітньої

пандемії почалися значні різкі зміни в системі організації суспільного, економічного та освітнього життя всіх країн світу. Не обминули ці потрясіння й систему освіти України. Більше того, у зв'язку з початком повномасштабної війни у лютому 2022 року, система освіти України зазнала великих змін: знищення навчальних закладів, вимушене переселення багатьох учнів та вчителів в інші регіони країни або закордон, перерви в освітньому процесі, нестабільність дистанційного навчання, зумовлена відсутністю електроенергії та доступу до глобальної мережі «Інтернет», відсутність чи пошкодження засобів для організації дистанційного навчання, навчальних матеріалів тощо. Виклики, зумовлені карантинном та війною в Україні, змусили вчителів та учнів шукати шляхи підвищення рівня комп'ютерної грамотності. Оскільки рівень комп'ютерної грамотності та інформаційної культури більшості українських вчителів залишався на початок 2020 року доволі низьким, то їм довелося в досить стислі терміни оволодіти засобами інформаційних технологій для організації змішаного навчання (вчитися працювати з програмними засобами для організації відеоконференції, системами управління навчальними матеріалами, онлайн дошками та іншими цифровими освітніми ресурсами). Учні та їхні батьки теж зіштовхнулися з певними організаційними та технічними питаннями організації дистанційного навчання, а саме: наявністю технічних засобів для дистанційного підключення до уроку, можливості підключення до мережі «Інтернет», наявністю доступу до навчальних матеріалів, можливості виконання домашніх завдань та їх оцінювання вчителем, та деякими іншими матеріальними та психологічними проблемами [2, с. 148].

Слід зазначити, щодо використання інноваційних технологій спрямоване на розвиток цифрової грамотності. Проте, під час організації освітнього процесу варто не допускати перевтоми, необхідно намагатися створювати сприятливу психологічну атмосферу, і, навіть, формувати культуру здорового життя.

Необхідно управляти освітнім процесом так, щоби націлювати на витіснення інтересів учнів щодо комп'ютерних ігор і заміну їх на інший вид діяльності. Слід демонструвати різні програмні продукти, розповідати про новації в програмному та апаратному забезпеченні. Розуміння ролі комп'ютера, як засобу обробки інформації, поступово може зняти психологічну залежність від ігор, що є дуже актуальною проблемою.

Під час уроків інформатики засвоєння технологій комп'ютерного програмування вирішує важливу проблему, адже у результаті виконання навчальних завдань у школярів автоматично формується ставлення до комп'ютера (і програм), як до виконавця, тобто інструмента, за допомогою якого, можна вирішити поставлене завдання.

На думку Н. Самойленко, Л. Семко якщо застосувати метод проектів під час уроків інформатики сплановано, то будуть створені умови для:

- формування та розвитку внутрішньої мотивації учнів до якіснішого опанування загальною комп'ютерною грамотністю;
- підвищення розумової активності учнів та набуття навичок логічного мислення з проблем, пов'язаних з реальним життям;
- мовленнєвого розвитку учнів, удосконалення комунікативної компетенції загалом;
- розвитку індивідуальних особливостей учнів, їх самостійності, потреби у самоосвіті [3, с. 77].

Науковець П. Кухарчук, досліджуючи технологію щодо підвищення ефективності формування здоров'язбережувальної компетентності у слухачів у процесі професійної перепідготовки визначають посилені здоров'язбережувальні компоненти змісту підготовки педагогів у закладах вищої освіти. Це передбачає оволодіння фахівцями професійними здоров'язбережувальними знаннями та вміннями, а саме:

- стабільні знання про здоров'я та впливу на нього негативних факторів, причини та наслідки шкідливих звичок, їх профілактику;
- обізнаність стосовно основних напрямів діяльності соціальних педагогів, що спрямовані на створення здоров'язбережувального середовища в професійній діяльності;
- вивчення студентами здоров'язбережувальних технологій, важливих для їх майбутньої професійної діяльності;
- вміння та навички планування, організації та реалізації здоров'язбережувальної діяльності, як по відношенню до самого себе, так і до оточуючих; вміння та навички соціальної взаємодії тощо.

Цілісний процес формування здоров'язбережувальної компетентності педагогів через зміст навчання розкривається у знаннях, вміннях та навичках здоров'язбережувального спрямування, коли активізується самосвідомість і самопізнання, їх перетворенні в значущі для особистості цінності, а в майбутньому передачі їх оточуючим. На цій основі забезпечується надання майбутнім фахівцям можливості розвитку і застосування значимих якостей та здоров'язбережувальних умінь під час навчання [4].

З метою збереження здоров'я і унормування проведення занять, було винесено зміни до Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти «Вимоги до організації роботи з технічними засобами навчання» доповнено новим пунктом такого змісту:

В умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації іншого характеру безперервна тривалість навчальних занять при організації дистанційного навчання у синхронному форматі не повинна перевищувати для учнів:

- 1–2 класів — 2 навчальних занять по 30 хвилин або 3 — по 20 хвилин;
- 3–4 класів — 2 навчальних занять по 45 хвилин або 3 — по 30 хвилин, або 4 — по 20 хвилин;
- 5–6 класів — 2 навчальних занять по 45 хвилин або 3 — по 35 хвилин, або 4 — по 25 хвилин;
- 7–9 класів — 2 навчальних занять по 45 хвилин або 3 — по 40 хвилин, або 4 — по 30 хвилин, або 5 — по 25 хвилин;
- 10–11 класів — 3 навчальних занять по 45 хвилин або 4 — по 35 хвилин, або 5 — по 30 хвилин, або 6 — по 25 хвилин [5].

Попри те, що вчителі інформатики виявилися найбільш підготовленими до роботи в умовах змішаного чи дистанційного навчання, а навчальні матеріали зі шкільного курсу інформатики можна досить легко знайти в інтернеті, в інформатичній освітній галузі також спостерігаються освітні втрати, і перш за все вони пов'язані зі зниженням мотивації учнів до навчання та неможливістю проведення повних уроків в очній формі. Так, недостатня мотивація учнів до навчання спостерігається в основному в тих випадках, коли відсутні такі складові, як зворотній зв'язок, чітка організація навчального процесу, ціле визначення навчальної діяльності, чіткі критерії оцінювання результатів навчання, мотиваційний зміст завдань [2, с. 149].

Слід наголосити, що державне регулювання розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в закладах освіти, це підвищення мотивації педагогів до здоров'язбережувальної діяльності здійснювати шляхом формування в учнів усвідомлення вагомості здоров'язбережувальної компетентності для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності [4].

Поряд з тим, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, у галузі соціальної інформатики учні потребують:

- одержання уявлення про роль інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку сучасної цивілізації, інформаційній інфраструктурі суспільства, про основні види засобів масової інформації та взаємодію людини з такими засобами;
- засвоєння юридичних та морально-етичних норм роботи з інформаційними даними і програмними продуктами;
- отримання уявлення про інформаційну безпеку суспільства та особистості [1].

Завданнями навчання інформатики у старшій школі є формування в учнів здатності:

- виявляти та аналізувати інформаційні процеси в технічних, біологічних і соціальних системах;
- будувати і використовувати інформаційні моделі, а також засоби опису та моделювання явищ і процесів [1].

І. Завадський, І. Твердохліб, розглядаючи в умовах воєнного стану ІТкнига може впроваджуватися

в навчальний процес за кількома моделями. Модель «дистанційне навчання». Цей підхід передбачає навчання учня виключно в ІТкнизі, а зворотний зв'язок із вчителем може відбуватися як засобами ІТкниги, так і на зовнішніх платформах дистанційного зв'язку. В ІТкнизі учитель має доступ до повної інформації про результати автоматичного оцінювання уроків, включно з відповідями учнів на окремі завдання, а також може виставляти оцінки за роботи, що потребують перевірки «вручну» та коментувати їх [2, с. 155].

У 2022/23 навчальному році ІТкнигою користувалося більше ніж 25 000 учнів, зокрема й учні, що виїхали за кордон. Інтерактивний підручник з інформатики дав їм можливість не відчувати себе відірваними від колективу, а навчатися так само, як і всі інші учні. Цікавим є досвід польської установи дистанційної шкільної освіти Fundacja Edu SEN. У 2022/23 навчальному році в ній навчалося кілька сотень українських учнів, яким інформатику викладала українська вчителька. ІТкнига була базовим навчальним засобом, що дав можливість не лише подолати проблеми дистанційного навчання, а й досягти певних переваг порівняно із очним навчанням, наприклад, в одному класі могло навчатися до 100 учнів водночас. Загалом досвід використання в умовах воєнного стану інтерактивного онлайн-підручника з інформатики «ІТкнига» свідчить про його ефективність як засобу подолання освітніх втрат [2, с. 155].

Модель «дистанційне навчання». Цей підхід передбачає навчання учня виключно в ІТкнизі, а зворотний зв'язок із вчителем може відбуватися як засобами ІТкниги, так і на зовнішніх платформах дистанційного зв'язку. В ІТкнизі учитель має доступ до повної інформації про результати автоматичного оцінювання уроків, включно з відповідями учнів на окремі завдання, а також може виставляти оцінки за роботи, що потребують перевірки «вручну» та коментувати їх [2, с. 155].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Публічне управління формуванням цифрової компетентності в закладах освіти вимагає перегляд поглядів на систему повної загальної середньої освіти, так як вимога сучасності є відміна від традиційних методів навчання у зв'язку з необхідністю відповідати запитам умовам, в яких перебуває Україна. При використанні комп'ютерних технологій відбувається активізація психічних процесів: сприйняття, пам'ять, мислення, уява. Головна відмітна ознака інформаційних технологій — це їх практична спрямованість. Проте, потребують наукових досліджень впровадження STEAM-навчання, так як це не просто технічна освіта. Вона охоплює значно ширше поняття, а саме вдале поєднання креативності та технічних знань, допомагає досягати ефективного розвитку економіки країни.

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : Постанова КМУ від 23 листопада 2011 р. № 1392 (із змінами). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.11.2023).
2. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України: методичні рекомендації / кол. автор.; за загальною редакцією О.М. Топузова; укл. М.В. Головка. Київ : Педагогічна думка, 2023. 187 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Osvitni_vtraty.pdf (дата звернення: 11.11.2023).
3. Самойленко Н., Семко Л. Методичні підходи до вивчення інформатики в основній школі. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Кіровоград : КДПУ імені Володимира Винниченка. 2015. Вип. 7, Ч. 2. С. 76–82. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMTO/article/viewFile/538/51> (дата звернення: 11.11.2023).
4. Кухарчук П.М. Державне регулювання розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в закладах освіти. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2022. № 1. 60 с. URL: <https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/eco-pa/article/view/9> (дата звернення: 11.11.2023).
5. Про затвердження Змін до деяких наказів Міністерства охорони здоров'я України : Наказ МОЗ України від 01.08.2022 № 1371. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0932-22#n4> (дата звернення: 11.11.2023).

References

1. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and full general secondary education]: Postanova KМУ vid 23 lystopada 2011 r. № 1392 (iz zminamy). *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
2. Topuzova, O. M. (2023). Diahnostyka ta kompensatsiia osvitnikh vtrat u zahalnoi serednii osviti Ukrainy: metodychni rekomendatsii [Diagnosis and compensation of educational losses in general secondary education of Ukraine: methodical recommendations]. Kyiv: Pedahohichna dumka. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Osvitni_vtraty.pdf [in Ukrainian].
3. Samoilenko, N., Semko, L. (2015). Metodychni pidkhody do vyvchennia informatyky v osnovnii shkoli [Methodical approaches to the study of informatics in primary school]. *Naukovi zapysky. Serii: Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity*. Kirovohrad: KDPU imeni Volodymyra Vynnychenka, 7, 2, 76–82. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMTO/article/viewFile/538/51> [in Ukrainian].
4. Kukharchuk, P.M. (2022). Derzhavne rehuliuвання rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvitnoho seredovyscha v zakladakh osvity [State regulation of the development of a safe and healthy educational environment in educational institutions]. *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezpererвної osvity. Serii "Ekolohiia. Publichne upravlinnia ta administruvannia"*. Odesa: Ydavnychiy dim "Helvetyka", 1, 60. URL: <https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/eco-pa/article/view/9> [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia Zmin do deiakyykh nakaziv Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy [On the approval of changes to some orders of the Ministry of Health of Ukraine]: Nakaz MOZ Ukrainy vid 01.08.2022 № 1371 *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0932-22#n4> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.11.2023

Криштанович Мирослав Франкович
*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка»*

Kryshchanovych Myroslav
*Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Pedagogy and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University*
ORCID: 0000-0003-1750-6385

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10-9419

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ КАРДІОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

CHARACTERISTICS OF STATE MANAGEMENT OF THE SYSTEM OF CARDIOLOGICAL CARE IN UKRAINE

Анотація. Вступ. Метою дослідження є характеристика специфіки державного управління системою кардіологічної допомоги в Україні. Доведено аналіз сучасного державного управління системою кардіологічної допомоги в Україні матиме важливе значення для розуміння того, як українська система охорони здоров'я керує та надає кардіологічну допомогу. Його актуальність поширюється на різні галузі, такі як оцінка ефективності поточної політики, стратегій та процедур охорони здоров'я у кардіології. Визначено принципи державного управління системою кардіологічної допомоги в Україні. Встановлено загрози сучасного державного управління системою кардіологічної допомоги в Україні. Охарактеризовано, що враховуючи складність і важливість кардіологічних проблем, державне управління кардіологічною допомогою в Україні вимагає комплексного підходу, який охоплює не тільки медичний аспект, але й соціальну, економічну та освітню складові, з метою забезпечення ефективної профілактики, своєчасного лікування та підвищення якості життя населення. Доведено, що основними проблемами є обмежений доступ до високоякісної кардіологічної допомоги в регіонах, недостатнє фінансування системи охорони здоров'я, що призводить до браку сучасного обладнання та медикаментів, а також відсутність достатньої кількості кваліфікованих кардіологів. Визначено, що умови воєнного стану значно ускладнюють функціонування державного управління системою кардіологічної допомоги. Основна увага в таких умовах переорієнтовується на невідкладну допомогу та лікування поранених, що може призводити до обмеження ресурсів для стандартної кардіологічної допомоги. Доведено, що недостатнє фінансування впливає на доступність і якість медичного обладнання, ліків, а також на забезпечення висококваліфікованих кадрів. Україна активно працює над вдосконаленням системи охорони здоров'я, використовуючи досвід інших країн та адаптуючи міжнародні стандарти до національних умов.

Ключові слова: охорона здоров'я, кардіологічна допомога, медична допомога, державне управління, воєнний стан, принципи державного управління, загрози.

Summary. The purpose of the study is to characterize the specifics of state management of the cardiac care system in Ukraine. A proven analysis of modern government management of the cardiac care system in Ukraine will be important for understanding how the Ukrainian healthcare system manages and delivers cardiac care. Its relevance extends to various areas such as assessing the effectiveness of current healthcare policies, strategies and procedures in cardiology. The principles of state management of the cardiac care system in Ukraine are determined. The threats to modern government management of the cardiac care system in Ukraine have been identified. It is characterized that, given the complexity and importance of cardiac problems, the state management of cardiac care in Ukraine requires an integrated approach, covering not only the medical aspect, but also the social, economic and educational components in order to ensure effective prevention, timely treatment and improve the quality of life of the population. It has been proven that the main problems are limited access to high-quality cardiac care in the regions, insufficient funding of the healthcare system, which leads to a shortage of modern equipment and medicines, as well as the lack

of a sufficient number of qualified cardiologists. It has been established that martial law conditions significantly complicate the functioning of state management of the cardiac care system. The focus in these settings shifts to acute care and casualty care, which may limit resources for routine cardiac care. It has been proven that insufficient funding affects the availability and quality of medical equipment, medicines, as well as the provision of highly qualified personnel. Ukraine is actively working to improve the healthcare system, using the experience of other countries and adapting international standards to national conditions.

Key words: health care, cardiac care, medical care, public administration, martial law, principles of public administration, threats.

Постановка проблеми. Аналіз сучасного державного управління системою кардіологічної допомоги в Україні матиме важливе значення для розуміння того, як українська система охорони здоров'я керує та надає кардіологічну допомогу. Її актуальність поширюється на різні галузі, такі як оцінка ефективності поточної політики, стратегій та процедур охорони здоров'я у кардіології. Вивчаючи системний підхід до проблем зі здоров'ям, пов'язаних із серцем, дослідження може дати уявлення про ефективність догляду, якість лікування та результати лікування пацієнтів. Крім того, це може наголосити на проблемах, з якими стикається українська система охорони здоров'я в цій галузі, такі як розподіл ресурсів, інфраструктура та підготовка кадрів. Ці результати можуть відіграти важливу роль у формуванні майбутньої політики охорони здоров'я та покращенні загальної ситуації в галузі охорони здоров'я в Україні, особливо в контексті кардіологічної допомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти дослідження сучасної системи кардіологічної допомоги розкривалися в роботах таких вчених як В. Бакуменко, В. Воротін, В. Голубь, В. Дорофійенко, В. Князев, Ю. Ковбасюк, В. Луговий, В. Майборода, А. Мерзляк, І. Розпутенко, О. Силкін та інші. Однак ряд теорій і концепцій щодо проблем на рівні державного управління, досі залишаються не розкритими в повній мірі, що і зумовило вибір даної тематики і її сучасну актуальність.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є характеристика специфіки державного управління системою кардіологічної допомоги в Україні.

Виклад основного матеріалу. Державне управління системою кардіологічної допомоги в Україні є складовою загальної системи охорони здоров'я країни, яка функціонує в контексті національних політик, законодавчих ініціатив та реформ. Управління кардіологічною допомогою зосереджене на забезпеченні якісного лікування та профілактики серцево-судинних захворювань, які є однією з головних причин смертності та захворюваності в Україні [1–3].

Основні принципи державного управління системою кардіологічної допомоги в Україні представлено на табл. 1.

Стратегія управління включає розробку та впровадження національних програм, які націлені на покращення стану серцево-судинної системи населення. Ці програми базуються на визначенні пріоритетних завдань, таких як профілактика, раннє виявлення, лікування та реабілітація пацієнтів з кардіологічними захворюваннями. Значна увага приділяється популяризації здорового способу життя та зменшенню факторів ризику, які сприяють розвитку хвороб серця, таких як куріння, надмірна вага, гіпертонія. Управління також передбачає координацію дій між різними рівнями медичної допомоги, від первинної до спеціалізованої кардіологічної допомоги, забезпечуючи ефективну взаємодію між медичними закладами. Окрім того, важливою складовою є модернізація медичної інфраструктури, впровадження новітніх технологій та підвищення кваліфікації медичних працівників [4–8].

В Україні існують також значні виклики, пов'язані з фінансуванням системи охорони здоров'я,

Таблиця 1

Основні принципи державного управління системою кардіологічної допомоги в Україні

№	Принципи	Сутність
1	Принцип доступності	Забезпечення широкого доступу до медичних послуг, незалежно від місця проживання пацієнта чи його соціально-економічного статусу
2	Принцип якості	Підтримка високих стандартів медичного обслуговування, що включає використання сучасного обладнання, ефективних методів лікування та навчання персоналу
3	Принцип інтегрованості	Ефективна координація між різними рівнями медичної допомоги, від первинної до високоспеціалізованої кардіологічної допомоги
4	Принцип стійкості	Забезпечення стійкого фінансування та оптимізація використання ресурсів для ефективного управління системою кардіологічної допомоги
5	Принцип оцінювання	Проведення регулярного моніторингу та оцінки якості медичних послуг для постійного вдосконалення системи

Джерело: узагальнено автором на основі [11]

зокрема в секторі кардіології. Недостатнє фінансування впливає на доступність і якість медичного обладнання, ліків, а також на забезпечення висококваліфікованих кадрів. Україна активно працює над вдосконаленням системи охорони здоров'я, використовуючи досвід інших країн та адаптуючи міжнародні стандарти до національних умов.

Враховуючи складність і важливість кардіологічних проблем, державне управління кардіологічною допомогою в Україні вимагає комплексного підходу, який охоплює не тільки медичний аспект, але й соціальну, економічну та освітню складові, з метою забезпечення ефективної профілактики, своєчасного лікування та підвищення якості життя населення. Умови воєнного стану значно ускладнюють функціонування державного управління системою кардіологічної допомоги. Основна увага в таких умовах переорієнтовується на невідкладну допомогу та лікування поранених, що може призводити до обмеження ресурсів для стандартної кардіологічної допомоги [9–10].

Основні загрози сучасного державного управління системою кардіологічної допомоги в Україні представлено на рис. 1.

Однак, система управління намагається адаптуватися до цих умов, щоб забезпечити неперервність важливих медичних послуг. Це включає

перерозподіл медичних ресурсів, в тому числі персоналу та обладнання, для підтримки як невідкладної, так і кардіологічної допомоги. Також зростає значення мобільних медичних бригад та пересувних лікарень, що дозволяє надавати кардіологічну допомогу в умовах, коли стаціонарне лікування може бути обмеженим або недоступним.

Крім того, в умовах воєнного стану особливу роль відіграє психологічна підтримка пацієнтів, оскільки стрес та емоційне напруження можуть погіршувати стан серцево-судинної системи. Важливим є також забезпечення доступу до необхідних медикаментів та медичного обладнання, незважаючи на логістичні та фінансові виклики. Умови воєнного стану також вимагають від державного управління більшої гнучкості та оперативності в прийнятті рішень, враховуючи змінність ситуації та потреби населення. Співпраця з міжнародними організаціями та гуманітарними місіями стає ключовим елементом, який допомагає українській системі охорони здоров'я впоратися з викликами воєнного стану.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що державне управління системою кардіологічної допомоги в Україні стикається з рядом викликів, які ускладнюють надання ефективної медичної допомоги. Основними проблемами є обмежений

Рис. 1. Основні загрози сучасного державного управління системою кардіологічної допомоги в Україні
Джерело: систематизовано автором на основі [12]

доступ до високоякісної кардіологічної допомоги в регіонах, недостатнє фінансування системи охорони здоров'я, що призводить до браку сучасного обладнання та медикаментів, а також відсутність достатньої кількості кваліфікованих кардіологів.

У контексті подальших досліджень, важливо зосередитися на розробці стратегій, які б допомогли подолати ці виклики. Дослідження можуть включати аналіз ефективності існуючих методів

лікування, оцінку потреби в ресурсах та розробку інноваційних підходів до кардіологічної допомоги. Також важливо звернути увагу на міжнародний досвід та адаптацію кращих практик до українських реалій. Це допоможе покращити якість та доступність кардіологічної допомоги в Україні, знизивши рівень серцево-судинних захворювань та підвищивши загальний рівень охорони здоров'я населення.

Література

1. Deperlioglu O. Segmentation of Heart Sounds by Re-Sampled Signal Energy Method. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2018. 9(1). P. 17–28.
2. Deperlioglu O. Classification of Segmented Phonocardiograms by Convolutional Neural Networks. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2019. 10(2). P. 5–13.
3. Baroiu L., Dumitru C., Iancu A., Leşe A. C., Drăgănescu M., Baroiu N., Anghel L. COVID-19 impact on the liver. *World Journal of Clinical Cases*. 2021. 9(16). P. 3814–3825.
4. Amiri Z. B., Sanagoo A., Jouybari L., Bahnampour N., Kavosi A. The Effect of Written Emotional Disclosure on Depression, Anxiety, and Stress of Patients after Open Heart Surgery. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2019. 10(2). P. 55–64.
5. Vaidya A. R., Fellows L. K. The neuropsychology of decision-making: a view from the frontal lobes. In J.-C. Dreher & L. Trembley (Eds.), *Decision Neuroscience: an Integrative Approach*. 2017. P. 277–289.
6. Tonne O., Varetska O., Khaustova O., & Tarasova V. Organizing of Independent Cognitive Activity of Teachers in the Context of Didactics and Neuroscience. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2021. 12(2). P. 139–160.
7. Mouhni N., Elkalay A., Chakraoui M., Abdali A., Ammoumou A., Amalou I. Federated learning for medical imaging: An updated state of the art. *Ingünierie des Systèmes d'Information*. 2022. Vol. 27, No. 1. P. 143–150.
8. Pramana A., Sukendi Putra R. M., Agrina A. Assessing ecological and socio-economic attributes in sustainable management of solid medical waste in urban environment. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. 2023. Vol. 18, No. 3. P. 977–983.
9. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року. *Міністерство охорони здоров'я України: вебсайт*. 2022. URL: <https://tinyurl.com/jam63z4u> (дата звернення: 28.11.2023).
10. Миронюк О. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я до 2030 р.: які завдання визначено? *Аптека online: вебпортал*. 20.02.2023. № 07(1378). URL: <https://www.apteka.ua/article/658641> (дата звернення: 28.11.2023).
11. Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2023 році: Розпорядження Кабінету Міністрів України. *Міністерство охорони здоров'я України: вебсайт*. URL: <https://moz.gov.ua/strategija> (дата звернення: 28.11.2023).
12. Інгінова К. О., Юрочко Т. П. Дослідження видів прогнозування потреби населення в послугах сфери охорони здоров'я. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33 (72), № 3. С. 76–81. doi: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.3/13>.

References

1. Deperlioglu, O. (2018). Segmentation of Heart Sounds by Re-Sampled Signal Energy Method. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 9 (1), 17–28.
2. Deperlioglu, O. (2019). Classification of Segmented Phonocardiograms by Convolutional Neural Networks. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 10 (2), 5–13.
3. Baroiu, L., Dumitru, C., Iancu, A., Leşe, A. C., Drăgănescu, M., Baroiu, N., & Anghel, L. (2021). COVID-19 impact on the liver. *World Journal of Clinical Cases*, 9 (16), 3814–3825.
4. Amiri, Z. B., Sanagoo, A., Jouybari, L., Bahnampour, N., & Kavosi, A. (2019). The Effect of Written Emotional Disclosure on Depression, Anxiety, and Stress of Patients after Open Heart Surgery. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 10 (2), 55–64.
5. Vaidya, A. R. & Fellows, L. K. (2017). The neuropsychology of decision-making: a view from the frontal lobes. In J.-C. Dreher & L. Trembley (Eds.), *Decision Neuroscience: an Integrative Approach*, 277–289.
6. Tonne, O., Varetska, O., Khaustova, O., & Tarasova, V. (2021). Organizing of Independent Cognitive Activity of Teachers in the Context of Didactics and Neuroscience. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12 (2), 139–160.

7. Mouhni, N., Elkalay, A., Chakraoui, M., Abdali, A., Ammoumou, A., & Amalou, I. (2022). Federated learning for medical imaging: An updated state of the art. *Ingünerie des Systümes d'Information*, 27, 1, 143–150.
8. Pramana, A., Sukendi, Putra, R.M., & Agrina, A. (2023). Assessing ecological and socio-economic attributes in sustainable management of solid medical waste in urban environment. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 18, 3, 977–983.
9. Stratehiia rozvytku systemy okhorony zdorovia do 2030 roku [Strategy for the development of the health care system until 2030]. (2022). *Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy: vebseit — Ministry of Health of Ukraine: website*. Retrieved from <https://tinyurl.com/jam63z4u> [in Ukrainian].
10. Myroniuk, O. (2023). Stratehiia rozvytku systemy okhorony zdorovia do 2030 r.: yaki zavdannia vyznachenno? *Apteka online: vebportal — Pharmacy online: webportal*, 07(1378). Retrieved from <https://www.apteka.ua/article/658641> [in Ukrainian].
11. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku systemy okhorony zdorovia do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu yii realizatsii u 2023 rotsi: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [On the approval of the Health Care System Development Strategy until 2030 and the approval of the operational plan for its implementation in 2023: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. *Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy: vebseit — Ministry of Health of Ukraine: website*. Retrieved from <https://moz.gov.ua/strategija> [in Ukrainian].
12. Inhinova, K.O., Yurochko, T.P. (2022). Doslidzhennia vydiv prohnozuvannia potreby naselennia v posluhakh sfery okhorony zdorovia [Investigation of forecasting types of population's demand in healthcare services]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Publichne upravlinnia ta administruvannia — Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University series «Public Management and Administration»*, 33 (72), 3, 76–81. doi: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.3/13> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.11.2023

Поважук Олена Петрівна

аспірантка

Комунального закладу вищої освіти

«Вінницька академія безперервної освіти»

Povazuk Olena

Graduate Student of the

Public Higher Educational Establishment

«Vinnytsia Academy of Continuing Education»

ORCID: 0000-0003-3645-0305

DOI: 10.25313/2520-2057-2023-18-9339

ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У ДЕРЖАВНІЙ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

FORMATION OF CLUSTER ADMINISTRATION IN THE STATE STRATEGY OF REGIONAL DEVELOPMENT

Анотація. На сьогодні велика увага вчених всього світу зосереджена на вивченні ефективності адміністрування регіонального управління, формування і впровадження світового досвіду використання кластерної форми розвитку регіональної економіки, територіальних громад, децентралізації управління.

Тому, виникає необхідність вивчення механізмів адміністрування впровадження економічного становлення регіональних кластерних утворень, перед якими глобалізаційні виклики економік світу змушують території виробляти нові форми розвитку, які пов'язані із вибором конкурентоспроможної моделі регіональної економіки, яка дозволить безпечно й ефективно використовувати наявний потенціал економіки. Світовий досвід спонукає, до використання кластерного підходу щодо стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів, територіальних громад та країни в цілому, що стає необхідною умовою відновлення економіки після переможного війни, відродження національної та регіональної стратегії соціально-економічного розвитку.

Процес інтеграції України, яка перебуває в воєнному стані, постійних ворожих атаках по промислових і об'єктах критичної інфраструктури, вимагає надзвичайної мобілізації зусиль щодо входження у світову господарську систему, збереження власного високого рівня економіки і її конкурентоспроможності, яка значною мірою формується в регіонах які зазнали великих втрат, намагаючись зберегти й виконати стратегічні завданням державної політики України.

Формування та впровадження кластерного підходу в стратегії регіонального розвитку сприятиме визначенню пріоритетних галузей, які будуть мати великий економічний потенціал і дозволять мати конкурентоспроможність регіону. Вирішальною перевагою кластерного управління є посилення ролі адміністрування економічними факторами та зниження впливу адміністративних.

Ключові слова: кластер, стратегія регіонального розвитку, адміністрування, територіальні громади, децентралізація.

Summary. Today, much of the attention of scientists around the world is focused on the study of the effectiveness of the administration of regional government, the formation and implementation of the world experience of using the cluster form of development of the regional economy, territorial communities, decentralization of management.

Therefore, there is a need to study the mechanisms of administration of the implementation of the economic formation of regional cluster formations, in front of which the globalization challenges of the world's economies force the territories to produce new forms of development, which are connected with the choice of a competitive model of the regional economy, which will allow safe and effective use of the existing potential of the economy. World experience encourages the use of a cluster approach to stimulate the socio-economic development of regions, territorial communities and the country as a whole, which becomes a necessary condition for the recovery of the economy after the victorious war, the revival of the national and regional strategy of socio-economic development.

The process of integration of Ukraine, which is in a state of war, constant enemy attacks on industrial and critical infrastructure facilities, requires an extraordinary mobilization of efforts to enter the world economic system, to preserve its own high level of economy and its competitiveness, which is largely formed in regions that have experienced large losses, trying to preserve and fulfill the strategic tasks of the state policy of Ukraine.

The formation and implementation of the cluster approach in the regional development strategy will contribute to the identification of priority industries that will have great economic potential and will allow the region to be competitive. A decisive advantage of cluster management is strengthening the role of administration by economic factors and reducing the influence of administrative ones.

Key words: cluster, regional development strategy, administration, territorial communities, decentralization.

Постановка проблеми. Аналізуючи успіхи економічного зростання розвинутих країн світу, спостерігаємо внутрішні утворення такі як — кластери. Вони представлені мережевою структурою, яка орієнтована на вироблення цінностей всередині мережі, яка має на меті зменшення витрат економічних і трансакційних.

Для прикладу, ми спостерігаємо, що вони можуть бути різні за видом діяльності, зокрема: біотехнологічні компанії, як стартапи (Сан-Дієго); державні науково-дослідні установи (Бостон) у США.

В Україні спостерігаємо, що це є передові утворення приватного бізнесу (Асоціація «підприємств промислової автоматизації України», Українська меблева асоціація), але на жаль, не спостерігаємо долучення регіональних і територіальних громад.

Державна стратегія регіонального розвитку 2021–2027 роки, викликана новими потребами в становленні державності, економічної незалежності, які повинні вплинути в Україні на розвиток регіонів, підвищення соціально-економічної якості проживання населення територіальних громад.

На сьогодні в Україні створено юридичну основу та запроваджено нові підходи для стратегічного планування та фінансування регіонального розвитку. Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на засадах децентралізації, яка успішно реалізується з 2015 року, створила нові можливості для розвитку територіальних громад. Бюджетна децентралізація спричинила суттєвий перерозподіл бюджетних ресурсів на користь місцевого самоврядування.

Першочерговими завданнями нової регіональної політики є прискорення економічного зростання регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу, створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення, створення умов для повернення на батьківщину трудових мігрантів. Саме це може дати швидке та стійке зростання рівня якості життя людини незалежно від того, де вона народилася, де проживає зараз і де буде проживати у майбутньому [1].

Виходячи з мети впровадження стратегії, кластерні об'єднання слід вважати сучасною формою організації інноваційних процесів на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження з питань кластеризації займалися науковці Д. Войнаренко, О. Політкевич, Г. Іванченко та ін.

Проблеми формування кластерів в національній конкурентоспроможності висвітлюються у працях таких українських вчених Р. Манна, В. Мамонової, І. Хоменко та ін.

Науковці стверджують, що ефективним механізмом ринкової економіки, залученню інвестицій та розвитку і становленню малого бізнесу в територіальних громадах можуть бути інноваційні кластери. Які в свою чергу допоможуть становленню і розвитку малого і середнього бізнесу в регіонах.

На нашу думку, формування та впровадження кластеризації стратегії на розвиток національної інноваційної моделі економіки, її механізмів державного адміністрування у вітчизняній науковій літературі представлено недостатньо і потребує додаткового вивчення.

Насамперед, зміни в економіці України викликані глобалізацією та недосконалістю інноваційних систем, проблеми інноваційного розвитку, значення яких і вагомість кластерів в соціально-економічному регіонів, недостатня розробленість механізмів адміністрування зумовила актуальність дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження — вивчити, запропонувати теоретико-методологічні основи формування регіональної кластерної стратегії для забезпечення стійкого інноваційного розвитку регіонів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному впровадження кластерного підходу, його суті в кластерних об'єднаннях змінювався і вдосконалювався.

З огляду Європейської економічної комісії ООН (ЄЕК ООН) 2008 р. «Підвищення інноваційного рівня фірм: вибір політики і практичних інструментів», як основні характеристики кластерів виділено:

- географічна концентрація (близько розташовані фірми приваблюють змогу заощаджувати на швидкій виробничій взаємодії, обміні соціальним капіталом і процесах навчання);
- спеціалізація (кластери концентруються навколо певної сфери діяльності, до котрої всі учасники причетні);

- множинність економічних агентів (діяльність кластерів охоплює як фірми, що входять до них, так й громадські організації, академії, фінансових посередників, інститути);
- конкуренція та співпраця (як основні види взаємодії між фірмами — членами кластера);
- досягнення необхідної «критичної маси» у вигляді кластера (щоб одержати ефект внутрішньої динаміки та розвитку);
- життєздатність кластерів (розраховані на довгострокову перспективу);
- втягнутість в інноваційний процес (фірми й українські підприємства, що входять до складу кластера, зазвичай включені у процеси технологічних продуктових, ринкових чи організаційних інновацій) [2].

Спостерігаємо, що на межі XXI ст. з'являються промислові кластери нової генерації, які займаються інформатикою, дизайном, екологією, логістикою, виробництвом біомедичних препаратів тощо. Інноваційна орієнтованість кластерів поступово зростала, і вона є важливою характеристикою, визначаючи конкурентоспроможність кластерних утворень [3, с. 160].

В Україні, ми спостерігаємо, що на даний час соціально-політичні та військові потрясіння останніх років дуже негативно відобразилися на загальному стані інноваційної системи країни та її інфраструктурі. Через що виникла необхідність у формуванні нової державної політики та пошуку шляхів для відтворення і подальшого розвитку інноваційної інфраструктури країни в умовах жорстко лімітованого державного фінансування.

На думку науковця Т. Палієнко, існує кілька причин, які сприяють відставанню України від лідируючих позицій в інноваціях, наприклад:

- недостатні інвестиції в дослідження і розробки та відсутність фінансування науково-дослідних установ, університетів і стартапів можуть перешкоджати створенню та впровадженню інноваційних ідей і технологій.
- прогалини інтелектуальної власності перешкоджають інвестиціям в дослідження та розробки, оскільки власники прав на інноваційні об'єкти можуть бути стурбовані безпекою і захистом інновацій.
- інноваційна екосистема вимагає тісної співпраці та партнерства між академічними установами, гравцями галузі та державними установами. Обмін знаннями, ресурсами та досвідом має важливе значення для стимулювання інновацій, але якщо ця співпраця є обмеженою або її бракує, це може перешкодити прогресу.
- багато ланцюгові адміністративні процедури, складні правила та бюрократичні бар'єри створюють перешкоди для інновацій. Спрощення та оптимізація адміністративних процесів, а також організація сприятливого регуляторного

середовища допоможуть у стимулюванні та підтримці інноваційної діяльності [4].

При цьому, вітчизняним науковцям і органам місцевого самоврядування слід враховувати те, що кластери мають більшу здатність до нововведень внаслідок наступних причин:

- фірми — учасники кластера здатні більш адекватно і швидше реагувати під потребу покупців;
- учасникам кластера полегшується доступом до нових технологій, що використовуються в різних напрямках господарської діяльності;
- в інноваційний процес включаються постачальники і споживачі навіть інших галузей;
- внаслідок між фірмової кооперації зменшуються витрати на НДДКР;
- фірми в кластері перебувають під інтенсивним конкурентним тиском [5].

Найпершим прикладом кластеризації в нашій країні можливо рахувати Хмельницька область, де зусиллями Асоціації «Поділля Перший» [6] було покладено початок просування в Україну кластерної технології відтворення економіки регіонів за рахунок їх внутрішніх резервів. Під егідою Асоціації були засновані швейний, будівельний та туристичний кластери.

Насамперед формування умов, які б просували економічний розвиток регіонів в епоху глобалізації ринків збуту, необхідне значення набувають механізми адміністрування поширеного використання нововведень, управлінням інноваційною активністю установ, закладів, підприємств, охоплюючи весь розвиток інноваційної інфраструктури, системний зв'язок з науковими та вищими освітніми закладами, можливості підвищення рівня кваліфікації кадрів, отримання нових знань, якісних умінь та стійких навиків.

Інноваційна активність — являє собою характерною ознакою існуючих кластерів, інфраструктурного оточення. Враховуючи значна роль в кластеризації закордонних економік, в яких велика роль належить некомерційним організаціям — промисловим асоціаціям. Вони виступають ініціаторами створення кластерів в регіоні, надають допомогу в розробці регіональної стратегії конкурентоспроможності шляхом надання інформації про рівень конкуренції, вимогами покупців, нових ринкових можливостей та ін.. Асоціації сприяють підвищенню конкурентоспроможності кластерів за рахунок укладання зв'язків між суб'єктами кластеру, а також взаємодії з місцевими органами самоврядування та урядом країни з питань вдосконалення законодавства [7].

Вивчаючи досвід багатьох країн світу де кластерні структури успішно функціонують, особливо, в тих, які прагнуть до безперервного удосконалення своєї економічної системи виокремлюємо, що: ці країни в умовах все жорсткішої конкурентної боротьби на глобальному ринку значення кластерів

буде збільшуватись, тому що кластери є «районами» або територіями розвитку і ефективнішими порівняно з окремими підприємствами, навіть такими, які мають значний виробничо-технічний потенціал.

Про це свідчить тенденція створення транскордонних кластерних структур в європейських країнах, а саме: в Австрії, Німеччині (Баварія) та Чехії (Богемія) — кластер з виробництва скла; в Німеччині та Нідерландах (прикордонні території) кластер з виробництва пластмасових виробів, кластер біотехнологій та кластер металообробки; в Бельгії та Нідерландах (прикордонні території) — кластер високих технологій «Dommel-Valley» тощо. В європейських країнах відбувається активний процес створення наукомістких кластерів. За даними партнерської мережі ENSR, такі кластери створені в Австрії — кластер у Відні «Біотехнологія й молекулярна медична наука»; Бельгії — кластер «Мультимедійна Долина Фландрії»; Великобританії — кластер «Кембріджшир» (високі технології); Німеччині — кластер хімічної промисловості (Північна Рурська область), кластер корпоративної інформаційної системи (Нижня Саксонія); Ірландії — Дублінський кластер програмного забезпечення; Іспанії — кластер верстатобудування (Басконія) [8].

До 24 лютого 2023 року, віроломного вторгнення російської федерації і початку бойових дій, Україна та її регіони мали ряд конкурентних переваг:

- відкритість для бізнесу — у 2020 році держава піднялася на сім сходинок у рейтингу Світового банку Doing business;
- до 64 місця з-поміж 190 держав. Банк визнав Україну другою державою за темпами та масштабами покращення ділового клімату за останні 10 років;
- протягом 2015–2019 років обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну становив близько 16 млрд. доларів США;
- збудовано понад 100 заводів та створено десятки тисяч нових робочих місць з високою продуктивністю;
- нові бізнес-ідеї насамперед генеруються в агломераціях та великих містах, де впроваджуються нові концепції сталого розвитку;
- найбільша держава в Європі — територія України становить 603500 кв. кілометрів з величезними покладами корисних копалин та земельних ресурсів;
- великий ринок, що розвивається в Європі та має широкий спектр можливостей, привабливе розташування, людський капітал, конкурентоспроможність та наявність угод про вільну торгівлю;
- людський капітал — велика європейська держава з населенням понад 40 млн. осіб, наявність

великої кількості вчених та інженерів, які цінуються у світі, а також понад 70 відсотків людей, які мають вищу освіту;

- вигідне географічне розташування — Україна розташована на перетині торгових та туристичних шляхів між Європою, Азією та Близьким Сходом [1].

Вивчивши законодавчу базу України, щодо основних етапів реалізації кластерної політики віднесемо: визначення функціонуючих кластерів та оцінку їх конкурентних переваг («кластерне мапування»); розробку програм кластерного розвитку й визначення комплексу інструментів і механізмів їх реалізації; вибір джерел фінансування та встановлення термінів виконання програм; забезпечення взаємоузгодженої та системної реалізації кластерних програм.

Проте, вирішальним фактором кластерної ініціативи має бути специфіка інституціональної взаємодії суб'єктів регіонального розвитку. Так, як кластерна ініціатива являє собою інституціональну основу публічного адміністрування державної політики регіонального розвитку.

Отже, кластерна ініціатива має бути своєрідною інформаційно комунікативною платформою координації взаємодії та консолідації ресурсів влади, бізнесу, науки, освіти, громадських організацій для вироблення «суспільного блага» і реалізації місцевих публічних інтересів.

Для поглиблення становлення і розвитку ринкової системи, де вже з'явилися лінійні інновації, характерне утворення подвійних спіралей: три сектори взаємодіють тут в попарному форматі, але при цьому — спонтанно і нерегулярно, так що їх функціональні сфери залишаються автономні одна від одної (наука займається виробництвом знань, бізнес — виробництвом благ, а держава — сприянням і регулюванням).

Перехід же систем до конфігурації потрібної спіралі, яка передбачає безперервну попарну взаємодію і функціональне зближення всіх трьох гравців одночасно, відбувається лише в інноваційній мережевій економіці, де інновації створюються інтерактивно — завдяки колаборації (процесу спільної діяльності, спрямованої на досягнення спільних цілей) учасників кластерних мереж.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи проаналізований матеріал щодо впливу кластерів в прискоренні соціально-економічного розвитку регіонів, територіальних громад України, пропонуємо наступне:

- комплексні заходи по формування умов розвитку кластерів, мотивацій найскорішого їх впровадження у стратегіях регіонального розвитку;
- пропонуємо, прискорити Міністерству економіки України і Міністерству розвитку громад та територій України виважених і узгоджених

- найкращих практик світового досвіду у базове нормативно-правове регулювання кластерної регіональної політики;
- вироблення системних механізмів інтеграції кластерної політики спільно з усіма суб'єктами адміністрування;
 - визначення на державному та місцевому рівнях органів управління, відповідальних за кластерний розвиток;
 - розширення і систематизація комунікації між органами влади, бізнесом та науковими установами й вищими навчальними закладами регіону.

В Стратегіях розвитку областей необхідно планувати поступовий перехід на кластерну модель розвитку економіки, поетапно переходячи на інші галузі економіки. Так, як кластери можуть створюватися як навколо великого підприємства, так і шляхом самостійної інтеграції малих бізнесових структур.

Ми рахуємо, що потребує подальшого наукового вивчення вплив органів державної влади та органи місцевого самоврядування на території, і які вони повинні мати механізми адміністрування кластерної політики, програм соціально-економічного розвитку, цифровізації послуг з кластерних ініціатив.

Література

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова КМУ від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
2. Swann G. M. P., Prevezer M. A Comparison of the Dynamics of Industrial Clustering in Computing and Biotechnology. *Research Policy*. 1996. 25. P. 1139–1157.
3. Rosenfeld S. A. Bringing Business Clusters into the Mainstream of Economic Development. *European Planning Studies*. 1997. 5(1). P. 3–23.
4. Палієнко Т. П. Розвиток інноваційного середовища: роль інтелектуальної власності у генерації інновацій. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 6 (74). С. 45–51.
5. Elsner W. An industrial policy agenda 2000 and beyond — Experience, Theory and Policy. *Bremen Contributions to Institutional and Social-Economics* (Eds.) Biesecker, A. Elsner, W. Grenzdorffer, K., 1998. No 34.
6. Князевич А. О., Брітченко І. Г. Кластерний підхід до створення інноваційної інфраструктури країни. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка*. 2015. Вип. 2(4). Частина 1. 26 с. URL: <http://surl.li/mwmen> (дата звернення: 02.11.2023)
7. Бараннік В. О. Щодо сприяння розвитку регіональних кластерів в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 10 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/klustery.pdf> (дата звернення: 03.11.2023).
8. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / Варналій З. С. [та ін.]; за ред. проф. Варналія З. С.; Нац. ін-т стратег. дослідж. К. : НІСД, 2007. 768 с. URL: <http://surl.li/mwlxs> (дата звернення: 03.11.2023)

References

1. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 roky [On the approval of the State Strategy of Regional Development for 2021–2027]: Postanova KМУ vid 5 serpnia 2020 r. № 695 [in Ukrainian].
2. Swann, G. M. P., & Prevezer, M. (1996). A Comparison of the Dynamics of Industrial Clustering in Computing and Biotechnology. *Research Policy*, 25, 1139–1157.
3. Rosenfeld, S. A. (1997). Bringing Business Clusters into the Mainstream of Economic Development. *European Planning Studies*, 5, 1, 3–23.
4. Paliienko, T. P. (2023). Rozvytok innovatsiinoho seredovyshcha: rol intelektualnoi vlasnosti u heneratsii innovatsii [Development of an innovative environment: the role of intellectual property in the generation of innovations]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Serii: "Ekonomichni nauky"*, 6 (74) [in Ukrainian].
5. Elsner, W. (1998). An industrial policy agenda 2000 and beyond: Experience, Theory and Policy. *Bremen Contributions to Institutional and Social-Economics* (Eds.) Biesecker A., Elsner W., Grenzdorffer K.
6. Kniazevych, A. O., & Britchenko, I. H. (2015). Klasternyi pidkhid do stvorennia innovatsiinoi infrastruktury krainy [A cluster approach to the creation of the country's innovative infrastructure]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu, Serii Ekonomika*, 2(4), 1, 26. URL: <http://surl.li/mwmen> [in Ukrainian].
7. Barannik, V. O. Shchodo sprianniia rozvytku rehionalnykh klasteriv v Ukraini [Regarding the promotion of the development of regional clusters in Ukraine]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/klustery.pdf> [in Ukrainian].
8. Varnalii, Z. S. (2007). Derzhavna rehionalna polityka Ukrainy: osoblyvosti ta stratehichni priorytety: Monohrafiia [State regional policy of Ukraine: features and strategic priorities]. *Nats. in-t strateh. doslidzh. K. : NISD*. URL: <http://surl.li/mwlxs> [in Ukrainian].

Семко Майя Іванівна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри управління та адміністрування
Комунальний вищий навчальний заклад
«Вінницька академія неперервної освіти»*

Semko Maya

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»*

ORCID: 0000-0001-8327-1751

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-10-9368

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

PUBLIC MANAGEMENT OF CULTURE IN UKRAINE

Анотація. Формуванням та розробкою моделей сталого розвитку суспільства не можливе без успішного функціонування галузі культури і її ролі в економічному становленні незалежності країни, формування демократичних засад устрою, без впливу культури на процеси сталого розвитку регіонів і територіальних громад.

Впроваджуючи кращий досвід зарубіжних країн, який враховує сталий розвиток культури. Поряд з тим, фінансування, самофінансування, створення робочих місць в сфері культури та збереження культурної спадщини та мистецтва виступають важливим аспектом вивчення і впровадження в практику публічного управління галузі культури.

На сучасному етапі зарубіжна наукова думка зосереджена на дослідженнях щодо: ролі культури в формуванні суспільств майбутнього; встановлення взаємозв'язків між концепціями культури, стійкого розвитку та штучного середовища проживання; розуміння культури як ключового елементу концепції сталого розвитку; формування уявлень в сфері сталого розвитку; можливостей культури для досягнення цілей в сфері сталого розвитку; доцільності включення культури, мистецтва та творчості в нову стратегію Європейської комісії по реалізації Порядку денного в області сталого розвитку на період до 2030 р.; визнання культурного компоненту інтеграції переміщених осіб і підкреслювати здатність культури сприяти демократії та вирішувати конфліктні ситуації; соціального конструювання реальності; розуміння взаємозв'язків між культурою та соціальними системами; взаємозв'язків сталого розвитку та культурної політики та багатьох інших напрямків, які висвітлено в монографії.

З'являються нові поняття та категорії, які вимагають осмислення в науці публічного управління та адміністрування, зокрема: «культура сталого розвитку»; «культурні стратегії сталого розвитку»; «нова послідовна культурна система»; «сталий культурний розвиток» [6, с. 5].

Ключові слова: публічне управління, сталий культурний розвиток, стратегія, регіон, культура.

Summary. The formation and development of models of sustainable development of society is not possible without the successful functioning of the field of culture and its role in the economic establishment of the country's independence, the formation of democratic foundations of the system, without the influence of culture on the processes of sustainable development of regions and territorial communities.

Introducing the best experience of foreign countries, which takes into account the sustainable development of culture. Along with that, financing, self-financing, creating jobs in the field of culture and preservation of cultural heritage and art are an important aspect of study and implementation in the practice of public management of the field of culture.

At the current stage, foreign scientific opinion is concentrated on research on: the role of culture in the formation of future societies; establishment of relationships between the concepts of culture, sustainable development and artificial habitat; understanding of culture as a key element of the concept of sustainable development; formation of ideas in the field of sustainable development; opportunities of culture to achieve goals in the field of sustainable development; feasibility of including culture,

art and creativity in the new strategy of the European Commission for the implementation of the Agenda in the field of sustainable development for the period up to 2030; recognizing the cultural component of the integration of displaced persons and emphasizing the ability of culture to promote democracy and resolve conflict situations; social construction of reality; understanding the relationships between culture and social systems; interrelationships of sustainable development and cultural policy and many other directions that are highlighted in the monograph.

New concepts and categories are emerging that require understanding in the science of public management and administration, in particular: «culture of sustainable development»; «cultural strategies of sustainable development»; «a new consistent cultural system»; «sustainable cultural development» [6, p. 5].

Key words: public administration, sustainable cultural development, strategy, region, culture.

Постановка проблеми. Важливою умовою впровадження стратегічних механізмів державного управління сферою культури в Україні, що визначають його соціальні і економічні результати в перспективному періоді часу, являється використання досвіду розвинених країн світу та економічного прогнозу розвитку національної економіки яка виступає спонсором. В роботі ставиться завдання визначити зміст напрямів формування механізмів державного управління сферою культури в Україні. Виділити завдання стратегічного управління сферою культури. Культурні процеси стають необхідною складовою гармонійного загально-цивілізаційного розвитку країни. Україна, після російсько-української війни, не може стати виключенням з цього правила.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публічне управління сферою культури проводили зарубіжні вчені К.Є. Балабуха, О. Беннет, А. Брандт-Грау, М. Дарем, К. Демке, Ф. Діташмайр.

Питання дослідження державного регулювання соціально-культурної сфери у вітчизняній практиці приділяють увагу Л. Корнат, А.В. Мерзляк, М.А. Місевич Є., та інші автори.

Дослідженню та розвитку теорії й практики державного регулювання, формування та реалізації державної політики, механізмів державного управління в різних сферах соціально-культурного розвитку відводилося значне місце в працях відомих українських і зарубіжних учених, зокрема таких як: Г. Атаманчука, О. Бородін, П. Брауна, Р. Гріффіна, О. Дегтяр, Б. Литвака, В. Малімон, Л. Пала, Г. Райта, О. Тищенко, Г. Щедровицького.

Формулювання цілей статті. В процесі глобалізації, перебування в умовах війни України, потребує дослідження зміни в публічному управлінні сферою культури. Як показує досвід зарубіжних країн, що незважаючи на зусилля, яку проводять суб'єкти публічного управління та адміністрування різних держав, залишаються питання й проблеми щодо включення культури, як окремої сфери, що допомагало вирішити вплив культури на соціально-економічні процеси в регіонах, імплементацію зарубіжних вдалих практик в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи тенденцію розвитку культури, спостерігаємо те, що наразі не розробляються моделі

сталого розвитку культури і її ролі в економічному зростанні держав попри констатацію важливості культури в процесах сталого розвитку держав і регіонів (глобальних у тому числі).

Насамперед, ми спостерігаємо що у багатьох зарубіжних дослідженнях йдеться про те, що здебільшого сталий розвиток культури розробляється в теоретичному аспекті. Втім, не принижуються значення таких наукових досліджень, оскільки вони є підґрунтям вироблення різних можливих варіантів вирішення проблем розвитку, фінансування, самофінансування, створення робочих місць в сфері культури та збереження культурної спадщини та мистецтва як цінності для людства.

Що стосується безпосередньо європейського досвіду формування культурної політики, то він становить для нас великий інтерес і сам по собі, і з огляду на те, що євроінтеграція була й залишається стратегічною метою нашої держави. Україна завжди перебувала в орбіті європейської культури і всебічна інтеграція в європейську багатонаціональну, але цивілізаційно єдину спільноту була б, на нашу думку, закономірним проміжним підсумком нашого історичного розвитку. У аналітичному дослідженні представлені різні аспекти культурної політики Європейського Союзу, визначені її суб'єкти та передумови формування. Особливу увагу приділено програмам ЄС з розвитку і підтримки культури та її окремих галузей. Також, з урахуванням уже набутого досвіду, проаналізовані перспективи презентації української культури в Європі, міжнародної співпраці в цій сфері. На думку авторів, участь у європейських культурних проектах не вичерпує можливостей такої співпраці. Необхідним є підвищення активності суб'єктів культурної репрезентації на національному рівні, пропонування якомога більшої кількості власних ініціатив, одним словом, зростання українського культурного експансіонізму в конструктивному сенсі цього поняття [1, с. 4].

Як вважає К.Є. Груздова, з чим ми цілком погоджуємося, для сучасної України першочерговими проблемами є деідеологізація, демократизація та децентралізація державного регулювання сфери культури, водночас труднощі впровадження міжнародних стандартів якості в діяльність органів державної влади й органів місцевого

самоврядування негативно впливають на розв'язання цих проблем [2, с. 53].

Відкритість сфери культури для сучасних світових процесів розвитку передбачає можливість взаємодії на міжнародному рівні окремих громад, груп та індивідів, тобто Стратегія має сприяти обміну та мобільності творчих людей та ідей, подоланню стереотипів минулого та віджилих схем організації культурного процесу. Скоординованість зусиль у поширенні інформації про культуру сучасної України, здобутки у сфері науки сприятиме як підвищенню ефективності культурної дипломатії, так і розвитку надійного міжнародного партнерства і формуванню міжнародної підтримки [3].

Аналіз минулорічних бюджетних видатків за сферою «Культура та мистецтво» показав, що фактичні суми коштів, передбачені в місцевих бюджетах на культуру у 2022 році значно зменшилися відносно попередніх років. Загалом у державному бюджеті вони склали минулого року усього 0,16% від загальних видатків [4].

На думку Т. Маршалок, 2022 рік є рік війни, економічних та соціальних потрясінь і не дивно що ми маємо якісь перекося у виконанні місцевих і державного бюджетів, і зокрема в частині фінансування сфери культури та мистецтв. Показовим є те, що у порівнянні з 2021 роком «воєнний» рік усе ж показав приріст відсоткового співвідношення видатків на культуру на місцях з 2,79% до 3,01%. Це є другим показником за аналізований десятилітній період з 2012 до 2022 року [4]. За його словами, така частка видатків на культуру в структурі місцевих бюджетів показує переважно увагу до важливості підтримки розвитку культури з боку місцевих управлінців, оскільки, не дивлячись на відносно високий показник, фактичні суми коштів, передбачені на культуру в місцевих бюджетах у 2022 році, були значно меншими у порівнянні до попередніх років.

Поряд з тим, середня заробітна плата штатних працівників сфери мистецтв та розваг, а також працівників бібліотек, архівів музеїв та інших закладів культури у 2022 році була в середньому на 25,6% меншою, ніж середньомісячна заробітна плата штатних працівників загалом в економіці [4].

Довгострокова стратегія розвитку української культури — стратегія реформ також зазначено:

- виконання програми ЄС «Креативна Європа»; підтримка програм міжкультурного та міжнародного діалогу, поширення успішного міжнародного і національного досвіду, зокрема реалізація проекту Ради Європи і Європейської Комісії «Урбаністичні стратегії в історичних містах, скеровані громадами» (COMUS);
- імплементація Конвенцій ЮНЕСКО в галузі охорони нематеріальної культурної спадщини та заохочення різноманітних форм культурного

самовираження. Реалізація проектів та освітніх програм ЮНЕСКО [3].

Імплементуючи Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини Україна, прийняла на себе зобов'язання щодо збереження всього що в терміні «нематеріальна культурна спадщина» означає ті звичаї, форми показу та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, які визнані спільнотами, групами й у деяких випадках окремими особами як частина їхньої культурної спадщини. Ця нематеріальна культурна спадщина, що передається від покоління до покоління, постійно відтворюється спільнотами та групами під впливом їхнього оточення, їхньої взаємодії з природою та їхньої історії і формує у них почуття самобутності й наступності, сприяючи таким чином повазі до культурного різноманіття й творчості людини. Для цілей цієї Конвенції до уваги береться лише та нематеріальна культурна спадщина, яка є сумісною з існуючими міжнародними договорами з прав людини, з вимогами взаємної поваги між спільнотами, групами та окремими особами, а також сталого розвитку [5].

Наразі, ми спостерігаємо дослідження в Україні з метою покращення планування фінансування галузі культури. Мережа захисту національних інтересів пропонує громадськості висловлювати пропозиції та рекомендації щодо того, як покращити стан фінансування культури на місцевому рівні та підвищити ефективність використання існуючих коштів.

Як приклад, є реалізація проекту «Restoring Ukraine Together», реалізується за підтримки Європейського Союзу мережею захисту національних інтересів з метою побудови довіри між ключовими стейкхолдерами процесу відновлення України: органами державної та місцевої влади, міжнародними донорами та партнерами, експертними та професійними спільнотами, представниками громадянського суспільства [4].

На нашу думку, виходячи з аналізу світового досвіду публічного управління сферою культури надав змоги визначити напрямки щодо його імплементації в Україні, а саме:

- провести реформу культурної сфери, виділення головних пріоритетів культурної політики враховуючі процес децентралізації, переорієнтації культурних центрів на тих учасників, які здатні надавати необхідні культурні послуги, вироблення механізмів стимулювання приватно-державного партнерства та залучення інвестиційних проектів у сферу культурного розвитку;
- Міністерством культури та інформаційної політики України здійснювати координуючу, моніторингову функції на місцевому та національному рівні.

У зарубіжній науці і практиці, на відміну від вітчизняної, відбувається розділення видів партнерства, зокрема виділяються державно-приватне і державно-громадянське. Визначається, що кожне партнерство керується певними мотивами і базується на цінностях, а створення успішних та взаємовигідних партнерств в культурі вимагає від всіх партнерів відповідати визначеним мотивам і цінностям задля просування в одному напрямку. Державно-приватне партнерство розуміється в контексті взаємовідповідальних відносин між державною та бізнесом, де останній має пільги задля фінансування сфери культури через спонсорство і меценатство та характеризується взаємною відповідальністю партнерів, розподілом ризиків та вигід. Державно-громадянське партнерство розглядається у двох площинах. Першу називають «партнерство участі». Тут партнерство розглядають як можливість громадського сектору приймати участь в управлінні державою. У другій площині державно-громадянське партнерство розглядається в контексті соціально-економічних відносин. В такому партнерстві приймають участь окремі громадяни, громадські об'єднання, різні форми підприємництва, бізнес, публічні установи і релігійні громади тощо. Воно сприяє почуттю ідентичності, належному врядуванню, зміцненню громадянського суспільства, зростанню доходів і економічних можливостей [6, с. 75].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Війна суттєво не вплинула на запит молоді щодо культурного продукту онлайн. Єдиною групою, яка виявила більше зацікавлення до культурних подій онлайн, є мешканці сільської місцевості. Вочевидь зацікавленість онлайн-заходами

зумовлена низькою доступністю до різноманітних культурних подій серед цієї групи [4].

Понад 60% респондентів стверджують, що нині українська культура перебуває в доброму або задовільному стані. А більше ніж 90% української молоді впевнені у відновленні української культури. Переважна частина молоді вважає, що більшість закладів культури потребують державної підтримки, це, зокрема, бібліотеки, архіви, музеї й театри [4].

Для успішної інкорпорації української культури до європейського гуманітарного простору першочерговим завданням є забезпечення її репрезентативності на міжнародному рівні, що неможливо без реального наповнення культурного продукту власним національним змістом.

Культурний продукт не зможе зацікавити європейську аудиторію, якщо він не є цікавим для української. Зацікавлення ж породжує практичний інтерес, створює перспективи партнерства та взаємних обмінів. Загалом представлення української культури в світі і, зокрема, у Європі можливе на кількох рівнях:

- створення відповідних інформаційно-культурних установ у європейських містах;
- підтримка державою окремих спільних культурно-мистецьких проєктів, ініційованих громадським сектором;
- підтримка програм і проєктів Європейської Комісії та Ради Європи [1, с. 13–14].

Публічне управління сферою культури в Україні не завершуються даною розвідкою, потребує подальшого вивчення та впровадження щодо надання пільг з податкового оподаткування приватному сектору, який виступає спонсором для закладів культури як на державному, так і регіональному, місцевому чи локальному рівні.

Література

1. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: аналіт. доп. / С.І. Здіорук, О.М. Литвиненко, О.П. Розумна; за ред. С.І. Здіорука. К. : НІСД, 2012. 64 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-02/Kultura_Zdioruk-beb1d.pdf (дата звернення: 12.11.2023).
2. Груздова К.Є. Про практику впровадження міжнародного досвіду в державне регулювання сфери культури в Україні на початку XXI століття. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2009. № 1. С. 52–54. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2009/12.pdf (дата звернення: 12.11.2023).
3. Довгострокова стратегія розвитку української культури — стратегія реформ : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2016 р. № 119-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
4. Стан фінансування культури та мистецтва з місцевих бюджетів: основні тенденції 2022 року. *Укрінформ*. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3740972-stan-finansuvanna-kulturi-ta-mistectva-z-miscevih-budzetiv-osnovni-tendencii-2022-roku.html> (дата звернення: 12.11.2023).
5. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (дата звернення: 12.11.2023).
6. Драгомирецька Н. М., Дружинін С. С., Думинська С. В., Жилавська Р. П., Ковальова Ю. В. Сучасний сталий розвиток в сфері культури: зарубіжний досвід для України : монографія / за заг.ред. д.держ.упр., професора Н.М. Драгомирецької. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2019. 238 с. URL: <http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/22.05.2019.pdf> (дата звернення: 12.11.2023).

References

1. Zdioruk, S.I., Lytvynenko, O.M., & Rozumna, O.P. (2012). *Kulturna polityka Ukrainy: natsionalna model u yevropeiskomu konteksti: analit. dop.* [Cultural policy of Ukraine: national model in the European context: analytical report]. K.: NISD. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-02/Kultura_Zdioruk-beb1d.pdf [in Ukrainian].
2. Hruzdova, K.Ye. (2009). *Pro praktyku vprovadzhennia mizhnarodnoho dosvidu v derzhavne rehuliuвання sfery kultury v Ukraini na pochatku XXI stolittia* [About the practice of introducing international experience into state regulation of the sphere of culture in Ukraine at the beginning of the 21st century]. *Derzhava ta rehiony. Seriia: Derzhavne upravlinnia — State and regions, 1*, 52–54. Retrieved from http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2009/12.pdf [in Ukrainian].
3. *Dovhostrokovna stratehiia rozvytku ukrainskoi kultury — stratehiia reform* [The long-term strategy for the development of Ukrainian culture — the strategy of reforms]: *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1.02.2016 № 119-r. Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. *Stan finansuvannya kultury ta mystetstva z mistsevykh biudzhetyv: osnovni tendentsii 2022 roku* [State of funding of culture and art from local budgets: main trends in 2022]. *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3740972-stan-finansuvanna-kulturi-ta-mistectva-z-miscevih-budzetiv-osnovni-tendencii-2022-roku.html> [in Ukrainian].
5. *Konventsiiia pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny* [Convention on the Protection of Intangible Cultural Heritage]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text [in Ukrainian].
6. Drahomyretska, N.M., Druzhynin, S.S., Dumynska, S.V., Zhylavska, R.P., & Kovalova, Yu.V. (2019). *Suchasnyi stalii rozvytok v sferi kultury: zarubizhnyi dosvid dlia Ukrainy: monohrafiia* [Modern sustainable development in the field of culture: foreign experience for Ukraine: monograph]. Odesa: ORIDU NADU. Retrieved from <http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/22.05.2019.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.11.2023

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Електронне наукове видання

«ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

Electronic scientific publication

«PUBLIC ADMINISTRATION AND NATIONAL SECURITY»

№ 10 (40)

Головний редактор — *Романенко Є.О.*

Київ 2023

Видано у авторській редакції

Підписано до публікації 30.11.2023

Адреса редакції:

04070, м. Київ, Андріївський узвіз, буд. 11, оф. 68

Контактний телефон: +38(044) 222 58 89

Контактний телефон: +38(067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com